

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko - rehabilitacijski fakultet

DIPLOMSKI RAD

**ODREDNICE VIKTIMIZACIJE U DJETINJSTVU I
DELINKVENTNOG PONAŠANJA ZAGREBAČKIH ADOLESCENATA**

Ana Ivrlač

Zagreb, veljača 2014.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko - rehabilitacijski fakultet

DIPLOMSKI RAD

ODREDNICE VIKTIMIZACIJE U DJETINJSTVU I

DELINKVENTNOG PONAŠANJA ZAGREBAČKIH ADOLESCENATA

Ana Ivrlač

Mentor: Doc.dr.sc. Neven Ricijaš

Zagreb, veljača 2014.

IZJAVA O AUTORSTVU RADA

Potvrđujem da sam osobno napisala rad „Odrednice viktimizacije u djetinjstvu i delinkventnog ponašanja zagrebačkih adolescenata“ i da sam njegova autorica. Svi dijelovi rada koji su ideje ili nalazi drugih autora su u tekstu navedeni referencom i adekvatno navedeni u popisu literature.

Ana Ivrlač

Zagreb, veljača 2014.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. UČESTALOST POJAVE VIKTIMIZACIJE DJECE.....	2
3. VIKTIMIZACIJA.....	6
3.1. Trenutak preokreta i okidači.....	11
3.2. Obiteljski čimbenici u razvoju posljedice viktimizacije.....	12
3.3. Školski i vršnjački čimbenici u razvoju posljedice viktimizacije.....	18
3.4. Osobni čimbenici u razvoju posljedice viktimizacije.....	19
3.5. Delinkvencija kao posljedica viktimizacije.....	20
4. UTJECAJ VIKTIMIZACIJE NA DELINKVENCIJU.....	23
4.1. Viktimizacija u adolescenciji.....	30
5. CILJEVI, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA.....	33
5.1. Ciljevi.....	33
5.2. Problemi.....	33
5.3. Hipoteze.....	33
6. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	35
6.1. Način provođenja istraživanja.....	35
6.2. Instrumentarij.....	35
6.3. Metode obrade podataka.....	36
6.4. Etički aspekti istraživanja.....	37
6.5. Uzorak sudionika.....	37
7. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	41
7.1. Samoiskazano rizično i delinkventno ponašanje.....	41
7.1.1. Vandalizam i ponašanja remećenja javnog reda i mira.....	41
7.1.2. Krađe i razbojništva.....	43
7.1.3. Nasilno ponašanje prema ljudima i životinjama.....	44
7.1.4. Rizično ponašanje u školskom okruženju.....	45

7.1.5. Konzumiranje sredstava ovisnosti.....	47
7.1.6. Razlike u manifestiranju rizičnog i delinkventnog ponašanja s obzirom na subuzorak.....	48
7.2. Viktimizacija.....	50
7.2.1. Fizičko zlostavljanje.....	50
7.2.2. Psihičko zlostavljanje.....	55
7.2.3. Zanemarivanje.....	58
7.2.4. Razlike u doživljavanju viktimizacije s obzirom na subuzorke sudionika.....	63
7.3. Povezanosti između doživljene viktimizacije i manifestiranja rizičnog i delinkventnog ponašanja.....	64
7.4. Povezanost različitih oblika viktimizacije.....	66
8. RASPRAVA.....	67
9. ZAKLJUČAK.....	73
LITERATURA.....	75
PRILOG: ANKETNI UPITNIK.....	81

SAŽETAK

Odrednice viktimizacije u djetinjstvu i delinkventnog ponašanja zagrebačkih adolescenata

Studentica: Ana Ivrlač

Mentor: Doc. dr. sc. Neven Ricijaš

Program/modul: socijalna pedagogija/odrasli

Temeljni cilj rada je istražiti fenomenološka obilježja doživljene viktimizacije u obitelji te rizičnog i delinkventnog ponašanja zagrebačkih adolescenata koji žive u obitelji i koji su smješteni u odgojnu ustanovu. Specifični ciljevi su istražiti razlike u stupnju viktimiziranosti u obitelji i manifestiranog rizičnog/delinkventnog ponašanja između adolescenata koji žive u obitelji i onih koji su smješteni u odgojnu ustanovu te istražiti povezanost između viktimizacije i rizičnog/delinkventnog ponašanja mladih, uz poseban interes istraživanja povezanosti između doživljene fizičke viktimizacije s manifestiranjem nasilnog rizičnog i delinkventnog ponašanja.

Istraživanje je provedeno u dva razreda dviju zagrebačkih srednjih škola te Domu za odgoj djece i mladeži Zagreb. U istraživanju je ukupno sudjelovalo 137 mladića u rasponu od 14 i 19 godina s prosječnom dobi od 16,65 godina. Sudionici su bili upoznati sa svrhom provođenja istraživanja i anonimnosti koja im se garantira te je dan pismeni pristanak za sudjelovanje u istraživanju. Upitnik korišten u istraživanju je modificirana verzija već postojećih instrumenata dobrih metrijskih karakteristika. Korištena metoda je samoiskaz. Instrument je ispitivao opće sociodemografske karakteristike mladih, učestalost njihova rizičnog i delinkventnog ponašanja te informacije oko doživljavanja različitih oblika viktimizacije u obitelji.

Rezultati istraživanja pokazuju visoku korelaciju između doživljene viktimizacije i manifestiranja rizičnog i delinkventnog ponašanja. Najzastupljeniji oblik viktimizacije je psihičko zlostavljanje, dok fizičko zlostavljanje i zanemarivanje pokazuju niže rezultate. Rizična ponašanja u školskom okruženju i konzumiranje sredstava ovisnosti postigli su najviše rezultate unutar područja delinkvencije. Unatoč visokoj pojedinačnoj zastupljenosti ovih ponašanja, najveći stupanj korelacije postiže fizičko zlostavljanje s nasilnim ponašanjima prema ljudima i životinjama, potvrđujući rezultate koje su dobili drugi inozemni autori. Rezultati pokazuju rast stupnja delinkvencije s obzirom na rast doživljaja viktimizacije, iako taj trend nije proporcionalan. Dokazana je i visoka korelacija između svih oblika viktimizacije što potvrđuje tezu češćeg doživljavanja kombinirane viktimizacije, nego jedne samostalno. Između subuzoraka postoji značajna razlika doživljavanja viktimizacije i manifestiranja rizičnog i delinkventnog ponašanja na način da sudionici iz doma za odgoj postižu veće rezultate na svim varijablama od sudionika iz srednjih škola koji žive sa svojim obiteljima.

Ključne riječi: viktimizacija djece, zlostavljanje djece, adolescentna delinkvencija, višestruka viktimizacija, nasilje u obitelji.

ABSTRACT

Determinants of childhood victimization and delinquent behavior of Zagrebian adolescents

The main aim of this study was to examine the phenomenological determinants of experienced childhood victimization in the primary family as well as delinquent behavior of Zagrebian adolescents who are living in primary families educational institution for youth with behavioural disorders. Specific aims were to investigate differences in the level of experienced victimization in the family and the manifestation of delinquent behavior between adolescents living in their families and those placed in correctional institutions and to investigate the link between the experienced victimization and adolescent delinquent behavior with special interest in examining the correlation of experienced victimization and its manifestation in delinquent behavior.

The study involved second and third grade students of two middle schools and one correctional institution in Zagreb with the sample of 137 adolescents. The examinees were introduced to the purpose of the study and were guaranteed with anonymity by giving their written consent to participate. The questionnaire is a modified version of already validated instruments with good metric characteristics. The method used in this study is self-report. The questionnaire was used to examine socio-demographic factors of the examinees, extent of their delinquent behavior and information about the experience of victimization in their family.

Results show the high correlation of experienced victimization and later manifestation of delinquent behavior. The most common type of victimization is psychological abuse whilst physical abuse and negligence showed lower results. Risky behavior within the school environment and substance abuse were detected as most common of all delinquent behaviors examined. Despite the high individual value of these behaviors, violent behavior towards people and animals showed the highest correlation with experienced physical abuse. This result confirms the results of other authors. Results show growth of the level of delinquent behavior with the growing extent of experienced victimization, although this trend is not proportional. Evidence was also found for the high correlation of all types of victimization with one another which confirms the thesis of the often appearance of combined victimization. Significant difference exists between subgroups in terms of experiencing victimization and manifesting delinquent behavior in a way that correctional institution examinees show higher results on all variables than examinees living with their families.

Keywords: childhood victimization, child abuse, adolescent delinquency, multiple victimization, domestic abuse.

1. UVOD

„Zlostavljanje je uvijek posrijedi kad se drugom hotimično prouzroči znatan stupanj fizičke ili psihičke neugode. Zlostavljanje je nerijetko objektivan izraz određenog psihičkog odnosa i stava počinitelja prema zlostavljanome.“ (Singer, Kovčo Vukadin, Cajner Mraović, 2002., str. 303). Zlostavljanje djece je široko rasprostranjena pojava po cijelome svijetu. Prvi podaci o zlostavljanju datiraju čak od starih Sumerana prije 5.000 godina (Singer, Kovčo Vukadin, Cajner Mraović, 2002). Zlostavljanje djece razlikuje se prema svojem shvaćanju, kulturološkoj pripadnosti i obliku društvene zajednice, a samim time i po svojim posljedicama. Niti u jednom društvu se zlostavljanje djece ne smije smatrati uobičajenom pojavom. Postoji široki spektar posljedica zlostavljanja djeteta. One se protežu po cijelom kontinuumu od eksternaliziranih do internaliziranih problema u ponašanju. Ono može imati fizičke posljedice koje mogu ostaviti trag tijekom cijelog života. Djeca su ranjiva skupina ljudi koja se sama ne može oduprijeti poteškoćama u životu stoga ih je potrebno zaštititi, što je odgovornost cijele društvene zajednice. Prva značajnija istraživanja viktimiziranosti u djetinjstvu osoba koje su kasnije razvile delinkventna i nasilna ponašanja provode autorice Joan McCord 1979. godine (McCord, 1979) i Cathy Spatz Widom 1989. godine (Widom, 1989). Zlostavljanje djece se pojavljuje od samog početka čovječanstva, no relativno sustavna istraživanja po tom pitanju datiraju tek od 70-ih godina prošlog stoljeća. Metodološke razlike između istraživanja u tom području predstavljaju problem koji otežava usporedbu rezultata između pojedinih istraživanja. Nadalje, problem predstavlja i širok raspon varijabli koji posreduju, utječu i proizlaze iz pojave zlostavljanja djeteta. Istraživanja se razlikuju i u definiranju zlostavljanja i određivanju oblika zlostavljanja koji se istražuju. Teza da je delinkventno ponašanje jedna od posljedica zlostavljanja u djetinjstvu može djelovati očito, međutim u Republici Hrvatskoj nema mnogo istraživanja provedenih na tu temu. Upravo zbog takve potencijalne povezanosti delinkventnog ponašanja adolescenata i njihove viktimizacije u djetinjstvu potrebno je detaljnije analizirati ovo područje, ujedno i kako bi se pravovremeno reagiralo preventivnim intervencijama. Stručnjacima koji se bave djecom i obiteljima, ali i onima koji se bave kriminalitetom mladih i odraslih, bitno je znati u kojoj mjeri se ta dva konstrukta mogu povezati i kakva je njihova uzročno-posljedična veza. Tako bi se moglo pomoći mladima oslabiti utjecaj posljedica viktimizacije na buduće funkcioniranje. Ovim radom se želi utvrditi koji oblici viktimizacije i delinkvencije su unutar odabranih uzoraka najprisutniji, kolika je njihova korelacija, te kako se ti podaci mogu objasniti unutar postojećih spoznaja.

2. UČESTALOST POJAVE VIKTIMIZACIJE DJECE

U Republici Hrvatskoj evidenciju o broju kaznenih prijava vodi Ministarstvo unutarnjih poslova. Unutar te evidencije postoji kategorija kaznenopravne zaštite djece i maloljetnika - kaznena djela na štetu maloljetnika. Kazneni zakon (2013) pod pojmom djeteta podrazumijeva osobu koja nije navršila osamnaest godina života. Time će se u ostatku ovog poglavlja upotrebljavati pojam djeteta pod istim značenjem. Uzimajući razdoblje od zadnjih 5 godina (od 2008. do 2012.) dolazimo do sljedećih brojki vezanih uz prijavljena kaznena djela na štetu djece: prijava za kazneno djelo zapuštanja i zlostavljanja djeteta ili maloljetne osobe (prijavljenih 6863 kaznenih djela), prijava za kazneno djelo tjelesne ozljede (prijavljenih 1057 kaznenih djela), prijava za kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji – odrasli (prijavljenih 5200 kaznenih djela), prijava za kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji - djeca (prijavljenih 404 kaznenih djela), te prijava za kazneno djelo dovršenog djela silovanja (prijavljenih 111 kaznena djela) (MUP statistička godišnja izvješća). Gore navedeni podaci prikazani su u tablici 1.

Tablica 1. Prijavljena kaznena djela na štetu djece od 2007. do 2012. godine.

KAZNENA DJELA	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	UKUPNO
Zapuštanje i zlostavljanje djeteta	1762	1478	1285	1280	1058	6863
Tjelesna ozljeda	168	223	239	230	197	1057
Nasilničko ponašanje u obitelji (odrasli)	1568	1283	971	807	571	5200
Nasilničko ponašanje u obitelji (djeca)	79	117	89	68	51	404
Silovanje	25	21	21	20	24	111

Najzastupljenije kaznene prijave se odnose na kazneno djelo zapuštanja i zlostavljanja djeteta koje sljedi prijava za kazneno djelo nasilnog ponašanja u obitelji od strane odrasle osobe. Manje zastupljene su kaznene prijave koje se odnose na kaznena djela tjelesne ozljede, kaznenog djela nasilničkog ponašanja u obitelji od strane djeteta, a najmanje je zastupljeno kazneno djelo silovanja. Moguće je zamjetiti kako većina navedenih kaznenih prijava za kaznena djela pokazuju tendenciju opadanja kroz promatrano razdoblje. Unutar MUP-ove evidencije o počiniteljima i žrtvama kaznenih djela postoje podaci za kaznena djela zapuštanja i zlostavljanja djeteta i kazneno djelo nasilnog ponašanje u obitelji. Iz tablice 2 razvidno je kako su muškarci u većem broju počinitelji kaznenog djela zapuštanja i zlostavljanja djece, te da se najčešće nalaze u starosnoj skupini između 29 i 49 godina kada budu evidentirani kao počinitelji. Gledano u rasponu od 2010. do 2012. godine, dob u vrijeme počinjenja minimalno varira, tako da možemo reći kako je ona u svom vrhuncu stabilna.

Tablica 2. Zapuštanje i zlostavljanje djeteta od 2010. do 2012. g. – počinitelji djela s obzirom na dob i spol

	Muškarci	Žene	18-21	21-25	25-29	29-39	39-49	49-59	59+
2010.	357	156	5	10	29	189	179	85	16
2011.	321	173	5	20	31	153	183	86	16
2012.	247	170	3	13	22	170	151	52	6

Pri promatranju dobi počinitelja nekog kaznenog djela, potrebno je imati informacije i o dobi žrtve za vrijeme počinjenja kaznenog djela. Za kazneno djelo zapuštanja i zlostavljanja djeteta, najveći broj žrtava odnosi se na djecu do 14. godina starosti (tablica 3). Spol žrtava je približno jednaka, te u manjem broju varira iz godine u godinu. Jednaka je situacija s dobi žrtava, čiji je trend stabilan.

Tablica 3. Zapuštanje i zlostavljanje djeteta od 2010. do 2012. g. – broj žrtava s obzirom na dob i spol

	Muškarci	Žene	Do 14	14-16	16-18
2010.	635	661	884	187	135
2011.	661	627	870	177	143
2012.	526	548	749	150	116

Drugo kazneno djelo za koje posjedujemo informacije od MUP-a o dobi počinitelja i žrtava je kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji. Muškarci imaju znatno veći udio u počinjenju ovog kaznenog djela od žena (tablica 4). Broj osoba koje su počinile ovo djelo 2011. i 2012. godine doživljava nagli rast oko 29. godine, te pada iza 39. godine života. U 2010. godini je vrhunac između 39. i 49. godine, te je broj počinitelja puno veći no naredne dvije godine.

Tablica 4. Nasilničko ponašanje u obitelji od 2010. do 2012.g. – broj počinitelja s obzirom na dob i spol

	Muškarci	Žene	18-21	21-25	25-29	29-39	39-49	49-59	59+
2010.	351	19	12	17	22	67	92	93	59
2011.	260	18	10	5	17	74	62	55	48
2012.	183	4	7	6	8	46	46	37	35

Promatrajući žrtve kaznenog djela nasilničkog ponašanja u obitelji primjetan je veći broj žena žrtava (tablica 5). Gledajući ukupan broj žrtava, najviše njih doživjelo je ovo kazneno djelo do 14. godine te potom doživljava nagli pad. Taj trend je stabilan kroz godine.

Tablica 5. Nasilničko ponašanje u obitelji od 2010. do 2012.g. – broj žrtava s obzirom na dob i spol

	Muškarci	Žene	Do 14	14-16	16-18
2010.	239	879	42	12	7
2011.	163	747	30	10	12
2012.	124	533	42	9	9

Podaci dobiveni od strane MUP-a poklapaju se s tezom da se kod većine počinitelja zlostavljanja unutar obitelji radi o roditeljima, što je vidljivo unutar dobi počinitelja kaznenih djela. Potrebno je naglasiti kako se ovdje radi o podacima za prijavljena kaznena djela. Veliki broj nasilnih događaja u obitelji nikada ne bude prijavljen nadređenim institucijama te je tamna brojka kriminaliteta u ovom području velika. Navedeni podaci se ne mogu smatrati reprezentativnima kako je moguće da određene skupine više ili manje prijavljuju zlostavljanje. Upravo zbog ovog razloga je potrebno raditi istraživanja kako bi se službene podatke usporedilo sa samoiskazanim podacima i time stvorila približna slika o stvarnom stanju stvari.

Ajduković i sur. (2012) iznose podatke prikupljene projektom „BECAN – Balkan Epidemiological Study on Child Abuse and Neglect“ provedenim na 3.644 maloljetnih osoba u petom i sedmom razredu osnovne škole i drugom razredu srednje škole. Podaci pokazuju kako je ukupni uzorak djece najviše izložen psihičkoj agresiji (5. r.o.š. 59%, 7. r.o.š. 77,1% i 2. r.o.š. 82,5%), zatim tjelesnom kažnjavanju (5. r.o.š. 56,1%, 7. r.o.š. 68,4% i 2. r.s.š. 72,3%), tjelesnom zlostavljanju (5. r.o.š. 26,2%, 7. r.o.š. 34%, 2. r.o.š. 40,7%) i najmanje psihičkom zlostavljanju (5. r.o.š. 22,8%, 7. r.o.š. 26,8% i 2. r.s.š. 34,8%). Prevalencija nasilja u obitelji raste s porastom dobi djeteta. Autori iznose kako je za to dijelom zaduženo djetetovo podcjenjivanje viktimizacije u mlađoj dobi pri čemu je djeci u toj dobi teško označiti ponašanje svojih roditelja ili braće kao zlostavljajuće. U navedenom istraživanju je otkriveno kako su roditelji najčešći počinitelji psihičke agresije i zlostavljanja te tjelesnog kažnjavanja, dok je najčešći počinitelj tjelesnog zlostavljanja brat. Kod svih oblika nasilja su očevi češći počinitelji nasilja nad sinovima u kategorijama psihičke agresije, tjelesnog kažnjavanja i tjelesnog zlostavljanja, dok su majke češće počinitelji zlostavljanja nad sinovima nego nad kćerima. U istraživanju je otkriveno postojanje najveće korelacije između tjelesnog kažnjavanja i tjelesnog zlostavljanja, što autori objašnjavaju eskalacijom blažih oblika tjelesnog kažnjavanja u zlostavljanje.

Ždero (2008; prema Ajduković i sur., 2012) u istraživanju s 924 učenika srednjih škola dobiva podatke kako su najčešći oblici psihičkog zlostavljanja: vikanje na dijete bez razloga (otac počinitelj u 33,8%, a majka u 42,9% slučajeva), pretjerano zabranjivanje i ograničavanje (otac počinitelj u 28%, a majka u 24,2% slučajeva), te grubo kritiziranje/uspoređivanje s drugom djecom (otac počinitelj u 26%, a majka u 23,6% slučajeva). U kategoriji tjelesnog zlostavljanja je najčešće udaranje dlanom/šamar (otac počinitelj u 30,5%, a majka u 29,6% slučajeva) i udaranje šakom ili predmetom (otac počinitelj u 7,2%, a majka u 6,2% slučajeva).

Upravo iz razloga postojanja velikog broja viktimizirane djece, potrebno je proučiti postoji li povezanost između doživljene viktimizacije i budućeg delinkventnog činjenja kaznenih djela. Već niz godina postoje dokazi o povezanosti viktimizacije u djetinjstvu i buduće delinkvencije no čimbenici koji utječu na put viktimizacije ka delinkvenciji još uvijek nisu u potpunosti potvrđeni. Kao najbitniji čimbenik se dosada pokazala obitelj i odnos roditelj - dijete kako kroz roditeljske vještine i slabu uključenost roditelja u život djeteta tako i kroz međusobno nasilje između roditelja kojemu dijete prisustvuje (Hawkins i sur., 2000). No, zašto istraživati viktimizaciju u djetinjstvu, a ne adolescenciji? Jedno od objašnjenja pružaju Maas, Herrenkohl i Sousa (2008) objašnjavajući kako djeca do dobi od 3 godine čine najveći dio zlostavljane djece. Porastom dobi, broj zlostavljane djece opada. Istraživanja također ističu kako djeca koja su bila zlostavljana u djetinjstvu u kasnijoj dobi pokazuju više agresivnosti, eksternaliziranih i negativnih socijalnih ponašanja prema drugim osobama u odnosu na djecu koja nisu bila zlostavljana (Howing i sur., 1990; Salzinger i sur., 1991; Malionsky-Rummell i Hansen, 1993; Bolger i Patterson, 2001; Hamilton i sur., 2002; Nofziger i Kurtz, 2005; Landsford, 2007; Jourlies i sur., 2008; Wilson i sur., 2009; Mrug i Windle, 2010).

Ireland, Smith i Thornberry (2002) objašnjavaju kako bi viktimizacija u djetinjstvu trebala imati najintenzivniji učinak na buduće disfunkcionalno ponašanje upravo zbog brzog razvoja djeteta u tom razdoblju. Oni postavljaju hipotezu kako će prije doći do poremećaja i disfunkcije u određenim životnim područjima što se viktimizacija ranije javlja. Te disfunkcije dovode do daljnjeg dobno - neprimjerenog ponašanja, te do delinkvencije kao jedne od mogućih dugotrajnih posljedica. Bolger i Patterson (2001) u svom istraživanju pokazuju kako je zlostava trajala dulje što je ranije u životu započela, a što dovodi do kumuliranja posljedica zlostave.

Naravno, u razvoju delinkvencije radi se o korelaciji više čimbenika, tako bi bilo nerealno i pojednostavljeno delinkvenciju objašnjavati samo kroz jedan čimbenik, poput viktimizacije (Gorman-Smith, Tolan i Henry, 2000; Ireland, Smith i Thornberry, 2002, Farrington, 2003; Heck i Walsh, 2003). Mnogi autori (Widom, 1989; Salzinger i sur., 1991; Luntz i Widom, 1994; Widom, 2000; Hamilton i sur., 2002; Nofziger i Kurtz, 2005; Simons i sur., 2007) navode različite druge posljedice izloženosti nasilju poput: većeg rizika za suicid, slabijih akademskih vještina, manjka socijalnih vještina, niskog samopoštovanja, povlačenja, manjka povjerenja u druge, veće uključenosti u rizična seksualna ponašanja i drugo.

3. VIKTIMIZACIJA

Šeparović (1998) opisuje viktimologiju unutar 2 shvaćanja: užeg i šireg. U užem smislu, viktimologija je činjenična znanost o žrtvama zločina i drugih kažnjivih radnji, a kao takva je najuže povezana s kriminologijom i stvara novu granu te dvije discipline – kriminalnu ili penalnu viktimologiju. Viktimologija u širem smislu predstavlja ukupnost znanja o žrtvama uopće. Siegel (1993; prema Ireland, Smith i Thornberry, 2002) viktimizaciju opisuje kao širok spektar poremećenih ponašanja koji su štetni za djecu, a uključuju fizičke, seksualne, zanemarujuće i emocionalne oblike zlostavljanja. Kao i činjenje kaznenih djela, viktimizacija je proces koji uključuje set događaja s vremenom, prirodom i obilježjima koji utječu na naredne događaje i iskustva (Jennings i sur., 2010).

Postoje određeni rizici koji osobu u općoj populaciji stavljaju u više ili manje vjerojatnu poziciju da postane žrtvom. Oni su povezani s osobnim (uključuju biološke i psihološke čimbenike), socijalnim i situacijskim čimbenicima. Kao jedan od čimbenika koji se spominju unutar konteksta visokog rizika jest dob, a on je glavni čimbenik razdoblja djetinjstva (Šeparović, 1998).

Važna grana viktimologije kao znanosti predstavlja razvojna viktimologija (*eng. Developmental Victimology*) koja proučava raznoliku viktimizaciju djece, uključujući kriminalitet, zlostavljanje i ostalo nasilje i to kroz razne faze razvoja (Finkelhor i Kendall-Tackett, 1997). Razvojna viktimologija definira viktimizaciju kao štetu koja nastaje na razini pojedinca kao posljedica ljudskih aktivnosti na način koji krše društvene norme. Uz nju je povezana i životna kriminologija (*eng. Life-course criminology*), koji se temelji na 3 čimbenika: razvoj činjenja kriminaliteta i antisocijalnog ponašanja, rizični čimbenici u raznim životnim razdobljima i učinci životnih događaja na put razvoja (Farrington, 2003). Razvojna viktimologija se sastoji od dva glavna pravca: onaj koji analizira kako se rizik različitih oblika viktimizacije mijenja kroz razvojne faze te kako se mijenja utjecaj viktimizacije kroz djetinjstvo.

Prvi pravac se temelji na ideji da se priroda viktimizacije kroz djetinjstvo mijenja na prediktivan način. Primjeri za tu ideju se nalaze u samoj dobi djeteta u kojoj ono bude viktimizirano. Npr. manja djeca će vjerojatnije biti viktimizirana od strane članova obitelji jer djeteta u toj dobi uglavnom prebiva u okruženju obitelji. Kako proces socijalizacije započinje i djeteta počinje izlaziti izvan okruženja obitelji, viktimizacija od strane poznanika i nepoznatih počinitelja raste. Također se razlikuje tijek viktimizacije s obzirom na spol, pri čemu su u

ranom djetinjstvu djevojčice i dječaci izloženi vrlo sličnim oblicima viktimizacije, dok s porastom dobi, djevojčice češće bivaju žrtve seksualne viktimizacije, a dječaci drugih nasilnih djela. No, najbitniji čimbenik je, čini se, dob. Zato što dob određuje mogućnost za neke oblike viktimizacije. Teško da će dijete biti žrtva imovinskog kriminaliteta dok ne dođe u dob u kojoj počinje posjedovati novce ili određenu imovinu (Finkelhor i Kendall- Tackett, 1997).

Drugi pravac se temelji na tome kako djeca reagiraju na viktimizaciju u različitoj razvojnoj dobi. Dosadašnja istraživanja provodila su se u dva područja. Prvo se radilo na idejama specifičnih oblika viktimizacije, dok se drugo temeljilo na posljedicama post traumatskog stresnog poremećaja na djecu. U ovom radu ću se poslužiti idejom prvog pravca drugog područja, tj. kakve posljedice specifični oblici viktimizacije imaju na razvoj djeteta, s tim da će naglasak biti na kriminalitetu mladih kao posljedici.

Razvojna viktimologija objašnjava proces kroz koji viktimizacija utječe na djecu. Faze tog procesa su (Finkelhor i Kendall- Tackett, 1997):

1. Procjena viktimizacije i njenih posljedica,
2. Primjena aktivnosti,
3. Strategije suočavanja,
4. Vanjski amortizeri.

Kada se dogodi viktimizacija, dijete procjenjuje što mu se dogodilo tijekom same viktimizacije te njene posljedice. Oni se odnose na širok spektar: samu prirodu događaja, povod događaja, motivi napadača i prirodu samog njihovog odgovora. Djeca konflikt mogu verbalizirati ili prikazivati kroz ponašanje kako bi taj konflikt razriješili. Uloga odraslih u ovom procesu je da reagiraju na viktimizaciju djeteta. Ta reakcija može poboljšati stanje djeteta ili ga dodatno pogoršati. Sljedi primjer koji navode Finkelhor i Kendall-Tackett (1997) s ciljem razumijevanja procesa.

- Viktimizacija: dijete od 4 godine gleda kako otac zlostavlja majku.
- Procjena: Ja sam kriv što sam naljutio oca.
- Primjena aktivnosti: raspodjela uzročnosti na traumatski događaj.
- Strategije suočavanja: korištenje ekstremne pasivnosti kako bi se izbjegla mogućnost iritiranja ljudi oko sebe.
- Vanjski amortizer: Pasivnost u petogodišnjem djetetu može ostati neprepoznata te razvija internalizirane poremećaje u ponašanju (Finkelhor i Kendall-Tackett, 1997).

Pećnik (2003) navodi modele zlostavljanja djece i dijeli ih u dvije šire kategorije:

TRADICIONALNI MODELI

- Psihopatološki model (medicinski ili psihodinamski model) objašnjava zlostavljanje djece kao posljedicu psihijatrijskih poremećaja počinitelja. No, ovaj model nije empirijski potvrđen.
- Sociokulturalni model govori o zlostavljanju kao posljedici sociokulturalnih i okolinskih čimbenika poput siromaštva, nezaposlenosti, veličini i strukturi obitelji, četvrti i okolnostima u kojima se živi, itd. Naglasak je tu i na kulturnim normama i društvenoj prihvaćenosti nasilja u obitelji. Ovdje se prije svega radi o tradicionalnim patrijahalnim obiteljskim stavovima.

INTEGRATIVNI MODELI

- Opći integrativni model (Bittner i Newberger, 1981; prema Pećnik, 2003) uzima više čimbenika u obzir od same obitelji. Ono gleda sociokulturalne čimbenike i stresore na četiri razine: društvo, obitelj, roditelji i dijete. Zanimljivo je da se tu posebno naglašava situacija kao okidač počinjenja djela.
- Ekološki model (Belsky, 1980; prema Pećnik, 2003) se također proteže kroz četiri razine, no na malo drugačiji način. Prvu razinu čini počinitelj sa svojim individualnim čimbenicima poput impulzivnosti i snižene inteligencije. Drugu razinu čine čimbenici unutar obitelji ili izvan nje koje neposredno utječu na povećanje ili smanjenje vjerojatnosti da se zlostavljanje pojavi, npr. nezadovoljstvo brakom, dijete teškog temperamenta, itd. U trećoj razini se radi o zajednici i društvenim čimbenicima poput nezaposlenosti, dok četvrtu razinu čine šire društveni čimbenici poput društvenog prihvaćanja nasilja i fizičkog kažnjavanja.
- Transakcijski model (Cicchetti i Rizley, 1981; prema Pećnik, 2003) uključuje slične čimbenike kao i prethodno navedeni modeli, ali ih drukčije kategorizira, kroz biološke, psihološke i socijalne čimbenike. Novost u ovom modelu je uvođenje dimenzije vremena u smislu dugotrajnih (niska inteligencija) i prolaznih čimbenika (aktualna nezaposlenost).
- Tranzicionalni model (Wolfe, 1991; prema Pećnik, 2003) stavlja zlostavljanje na kontinuum roditeljskog ponašanja, pri čemu zlostavljanje pripada ekstremu kontinuumu koji obilježava devijantno i neprikladno roditeljsko ponašanje.

- Multifaktorski model obiteljskog nasilja (Browne i Herbert, 1997; prema Pećnik, 2003) naglasak stavlja na situacijske stresore kojima prethode neadekvatne socijalne interakcije unutar obitelji. O odnosima ovisi hoće li neka situacija eskalirati u zlostavu.

Prilikom proučavanja viktimizacije djece, bitno je razlikovati njene oblike u smislu **počinitelja zlostave** i odnosa počinitelja prema djetetu žrtvi. Ona se može odvijati unutar obitelji i izvan nje, tako razlikujemo unutarobiteljsku viktimizaciju (eng. *Intrafamilial victimization*) i izvanobiteljsku viktimizaciju (eng. *Ekstrafamilial victimization*). Dijete može biti jednom viktimizirano ili opetovano viktimizirano (više od jednog incidenta od strane istog počinitelja, eng. *repeat victimization*) te reviktimizirano (više od jednog incidenta od strane više počinitelja, eng. *revictimization*) (Hamilton, Falshaw i Browne, 2002). Isti autori u svom istraživanju proučavaju sljedeće kategorije viktimizacije:

- ne viktimizirani,
- opetovano viktimizirani unutar obitelji,
- opetovano viktimizirani i reviktimizirani unutar obitelji,
- opetovano viktimizirani i reviktimizirani unutar obitelji i izvan nje,
- opetovano viktimizirani i reviktimizirani izvan obitelji

Zaključuju kako je vjerojatnost delinkvencije najveća kod mladih koji su bili opetovano viktimizirani i reviktimizirani izvan obitelji te oni koji su bili opetovano viktimizirani i reviktimizirani istovremeno unutar i izvan obitelji, dok su druge kategorije pokazivale manju povezanost.

Hosser, Raddatz i Windzio (2007) istražuju ideju kako **reviktimizacija** igra značajnu ulogu u nasilnim kaznenim djelima i to usporedno. Radi se o ideji da će dijete koje je viktimizirano u djetinjstvu biti reviktimizirano kasnije u adolescenciji i u odrasloj dobi. Percipiranje tuđeg ponašanja kao prijetećeg povećava njihovu agresivnost i potkrepljuje hostilno procesuiranje informacija. Prkosno i opozicijsko ponašanje (eng. *acting-out*) pruža trenutno olakšanje, njene posljedice su te koje uzrokuju daljnje potvrđivanje sumnjičavosti i opreza. No, reviktimizacija se može dogoditi i uslijed samog delinkventnog čina, pri čemu se žrtva može pokušati obraniti i tako reviktimizira počinitelja (Fishman, Mesch i Eisikovits, 2002; prema Hosser, Raddatz i Windzio, 2007; Simons i sur., 2007).

Vezano uz ideju reviktimizacije potrebno je navesti sličan konstrukt koji je bitan u objašnjavanju posljedica viktimizacije, a to je **kroničnost viktimizacije** (eng. *chronicity*). Kroničnost se može definirati kao ustrajna situacija zanemarivanja i zlostavljanja, što implicira kako se viktimizacija djeteta održava kroz dulji vremenski period (Éthier, Lamelin, Lacharité, 2004). Isti autori u svom istraživanju zaključuju kako kronično zlostavljana djeca protekom vremena pokazuju veći broj poremećaja od djece koja nisu bila kronično izložena zlostavljanju. Ovo se jednim dijelom objašnjava kumulativnim učinkom stresa, što povećava emocionalne probleme i poteškoće djece.

Kronična viktimizacija, u smislu dugotrajnosti, je značajna jer se ta disfunkcionalnost proteže kroz više razvojnih faza, a time otežava djetetovo nošenje s drugim poteškoćama koji se javljaju u određenoj razvojnoj fazi (Bolger, Patterson i Kupersmidt, 1998; English i sur., 2005). Ta djeca pokazuju i veći stupanj agresivnosti od djece kod kojih je razdoblje zlostavljanja kraće trajalo te autori zaključuju kako kroničnost najviše predodređuje agresivnost i odbačenost od strane vršnjaka u kasnijoj dobi, za razliku od tipa zlostavljanja (Bolger i Patterson, 2001).

Jedan daljnji konstrukt vezan uz viktimizaciju i njen utjecaj na kasnije funkcioniranje pojedinca je **vrijeme pojave zlostavljanja** (eng. *timing*). Bolger, Patterson i Kupersmidt (1998) u svom istraživanju dolaze do podatka kako s ranijim početkom zlostave raste stupanj niskog samopoštovanja djece, za razliku od onih koji nisu bili zlostavljani. Isti autori zaključuju i kako zlostavljanje ima tendenciju duljeg trajanja što je ranije započeta, te kako je zanemarivanje oblik zlostavljanja koji najčešće započinje vrlo rano i proteže se kroz dulje vremensko razdoblje (Bolger i Patterson, 2001). Pećnik (2003) sumira rezultate više istraživanja i zaključuje kako je utjecaj težine i kroničnosti zlostave takav da će ishodi biti teži što je zlostava dugotrajnija i većeg intenziteta.

3.1. Trenutak preokreta i okidači

Razvojna kriminologija se bavi procesom nastanka i javljanja kriminaliteta kroz razvojne faze i dob ljudi. Ta grana kriminologije naglašava kako je bitno životno razdoblje i dob u kojem se javljaju rizični te razvojni utjecaji na životne događaje koji vode ka delinkventnom ponašanju. Ne radi se samo o javljanju rizičnih čimbenika u ranoj dobi djeteta, već o utjecaju rizičnih i zaštitnih čimbenika na pojedine faze samog razvoja (Stewart, Livingston i Dennison, 2008).

Andrews, Bonta i Wormith (2006) predstavljaju rizične čimbenike za delinkventno ponašanje razdieljujući ih u dvije kategorije: „veliku četvorku rizičnih čimbenika“ i „centralnih osam rizičnih čimbenika“. U kategoriju „velike četvorke“ spadaju: povijest antisocijalnog ponašanja, antisocijalni obrazac osobnosti, antisocijalni stavovi i antisocijalne veze. Ostalih četiri rizičnih čimbenika nadopunjuju „centralnih osam“: obitelj i bračni odnosi, škola/posao, slobodno vrijeme i konzumiranje sredstva ovisnosti. Obitelj i bračni odnosi kao rizični čimbenici koji prethode zlostavljanju kao čimbeniku rizika za delinkvenciju, autori opisuju kao rizik karakteriziran nedostatkom brižnosti i njege prema djetetu te manjak supervizije i nadzora djeteta.

Laub i Sampson (2003) su razvili pojam trenutka preokreta (*eng. Turning point*). Oni unutar tog pojma smatraju osobne životne situacije koje preusmjeravaju životni put neke osobe ka pozitivnom ili negativnom, te se mogu podudarati s uobičajenim životnim tranzicijama. Navode primjere za te situacije kao što su vojni rok, brak, posao. U ovom slučaju, trenutak preokreta može biti i viktimizacija. Ono što je karakteristično za trenutak preokreta nije sam trenutak i situacija, već naredno vrijeme koje potom u kombinaciji s doživljenom situacijom stvara posljedicu i preokret u ponašanju koje može biti upravo pozitivno ili negativno.

Uz trenutke preokreta vežu se i okidači (*eng. trajectories*). Uz viktimizaciju u djetinjstvu kao korelata za buduću delinkvenciju spominju se mnogi okidači. Stewart, Livingston i Dennison (2008) u svom istraživanju dolaze do zaključka kako se u uzorku Australaca najbitnijim pokazala tranzicija u školi, tj. prelazak iz jednog ključnog razdoblja školovanja u drugi. Jennings i sur. (2010) smatraju kako je kod delinkvenata bitna težina i učestalost činjenja kaznenih djela, jer se kod njih kriminalna aktivnost javlja u ranijoj dobi, dok se od svih okidača najviše ističe slaba samokontrola.

3.2. Obiteljski čimbenici u razvoju posljedice viktimizacije

Prema teoriji privrženosti (Bowlby, 1969; prema Bolger, Patterson i Kupersmidt, 1998) dijete već u novorođenačkoj dobi razvija kognitivne modele o odnosima s drugima koje usvaja na temelju ranih interakcija s osobama u svojem okruženju, a to su najčešće roditelji. U slučaju zlostavljane djece privrženost s roditeljima je nesigurna zbog neadekvatnog reagiranja roditelja na potrebe svoga djeteta ili zbog izostanka reakcije na te potrebe (Crittenden i Ainsworth, 1989; prema Bolger, Patterson i Kupersmidt, 1998).

Lakša zlostava (poput hostilnog i neučinkovitog odgajanja) može imati kumulativni učinak ukoliko se odvija kroz dulje vrijeme, a time može postići jednaki učinak kao teška zlostava. Posljedice mogu biti kratkotrajne ili dugotrajne i mogu voditi ka agresiji i antisocijalnom ponašanju (Farrington, 1996; Benzies i sur, 2009; prema Corrado i Freedman, 2011), čemu može dodatno pridonijeti nesigurna privrženost kao što navodi Cicchetti (1989, prema Finkelhor i Kendall-Tackett, 1997; Landsford, 2007). Tako su mnoge studije pokazale kako nesigurna **privrženost** dovodi do slabijeg i nezdravog razvoja djeteta (Bowlby, 1969; prema Sousa i sur.).

Teško je objasniti kako se proces razvoja deficijentnih ponašanja odvija. Luntz i Widom (1994; Widom, 2000) u istraživanju dolaze do podataka kako je u populaciji viktimizirane djece više dijagnosticiranih antisocijalnih poremećaja u odnosu na neviktimiziranu populaciju. Većina velikih teorija koje pokušavaju objasniti antisocijalno ponašanje naglašavaju neki od elemenata kognitivno-afektivnog procesa kao mehanizma koji potencira razvoj delinkvencije, a s čime su povezane i **roditeljske vještine**, odnosno ponašanje roditelja koje može biti zaštitni ili rizični čimbenik (Gorman-Smith, Tolan i Henry, 2000; Simons i sur., 2007; Thornberry, 2009; Corrado i Freedman, 1991).

Bolger, Patterson i Kupersmidt (1998) proučavanjem literature na tu temu zaključuju kako su roditelji koji zanemaruju svoju djecu često socijalno izolirani i sami imaju slabe socijalne vještine. Kako sami imaju nestabilna i neuzajamna prijateljstva ili nemaju prijatelje, teško mogu biti primjer vlastitoj djeci kako se ponašati u socijalnim situacijama. Uz nedovoljnu njegu i brigu, dijete je ranjivo za buduće probleme koje dolaze odrastanjem a najviše za poremećaje u ponašanju i poteškoće u interpersonalnim odnosima.

Osim samih roditeljskih vještina, kao čimbenik koji se također povezuje s budućom delinkvencijom djeteta jest **obiteljska struktura**. Iako se često spominju jednoroditeljske

obitelji kao najrizičniji čimbenik u području obitelji, Heck i Walsh (2000) naglašavaju kako je bitniji način raspada obitelji, više od same činjenice da je došlo do raspada. Osim obiteljske strukture, za razvoj delinkvencije Heck i Walsh (2000) spominju i obiteljsku dinamiku, koja je u disfunkcionalnim obiteljima često povezana sa zlostavljanjem i nasiljem. Mrug i Windle (2010) navode kako je svjedočenje nasilju i doživljeno nasilje u obitelji pokazano kao naj snažniji prediktor budućih internaliziranih i eksternaliziranih problema. Autori ukazuju na zanimljiv podatak kako je prediktor za neadekvatno ponašanje svjedočenja i doživljenog nasilja u obitelji jači u slučajevima kada dijete uz obiteljsku zlostavu nije bilo izloženo nasilju u zajednici. Autori taj podatak objašnjavaju na način da doživljavanje nasilja u zajednici djecu desenzibilizira za utjecaj nasilja u obitelji. Tako dijete može smatrati obiteljsko nasilje puno netipičnijim i istaknutijim kada ono nije svjedočilo nasilju izvan obitelji te će ono imati jači utjecaj na njega.

Kućanstva u kojima je prisutno **fizičko nasilje između odraslih** rizično je za djecu iz dva razloga: (1) svjedočenje nasilju ostavlja posljedice na dijete te (2) i samo dijete može postat subjekt nasilja. Iako se mnoga istraživanja usmjeravaju na učinke viktimizacije djece neposredno i jednostrano od roditelja, poznata je povezanost općenitog nasilnog obrasca obiteljskog ponašanja i nasilnog ponašanja prema djetetu. Tako najveći utjecaj na djecu ima kombinirano djelovanje ova dva oblika doživljavanja iskustva zlostavljanja (Salzinger i sur.,1991).

Doživljavanje obiteljskog nasilja uči mlade kako je nasilje dio bliskih odnosa, pogotovo onih partnerskih. S uvjerenjem da je takvo ponašanje uobičajeno djeca će biti agresivna u interpersonalnim odnosima s drugom djecom i to već u ranoj dobi prilikom igranja ili će izbjegavati bilo kakav kontakt s drugom djecom (Bolger, Patterson i Kupersmidt, 1998).

Sousa i sur. (2011) objašnjavaju kako svjedočenje nasilju u obitelji ima vrlo slične, ako ne i jednake, dugotrajne utjecaje kao i izravno zlostavljanje djeteta. Također, evidentno je kako ta dva konstrukta često dolaze zajedno što bi značilo da imaju i zajednički utjecaj koji može biti snažniji od ta dva konstrukta pojedinačno. Zaključak Lehigh Longitudinal Study (Sousa i sur., 2011) govori kako je veći broj djece koja su doživjela nasilje u obitelji i bili njeni svjedoci uključeno u antisocijalna ponašanja, za razliku od onih koja su bila samo svjedoci ili samo žrtve, i to u svim područjima antisocijalnih ponašanja koja su bila mjerena. McCord (1979) je u jednom od prvih istraživanja takve vrste ustanovila kako je obiteljsko okruženje veoma bitno u razvoju kasnijeg delinkventnog ponašanja djece.

Logično je pomisliti kako za viktimiziranje djeteta mora postojati određeni motiv koji potiče na činjenje nekog djela na štetu djeteta ili maloljetnika koji su posebno osjetljiva skupina. Singer, Kovčo Vukadin i Cajner Mraović (2002) navode 3 motiva roditelja za zlostavljanje djeteta: prekoračenje kažnjavanja u odgojne svrhe, u afektu i kod smišljenog i namjernog zlostavljanja. Autori navode kako su žrtve tih oblika zlostavljanja najčešće djeca do sedme godine, koja su bespomoćna i nezaštićena.

- 1) Zlostavljanje kao prekoračenje kažnjavanja u odgojne svrhe teško je za otkrivanje zbog stava ljudi o opravdanosti fizičkog kažnjavanja. Ovo se pretežno odnosi na kulturološku prihvatljivost fizičkog kažnjavanja djece kroz religiju, socijalnu konstrukciju djetinjstva, opisa roditeljske uloge i vrijednosti vezane uz odnos prema djeci (Pećnik, 2003).

Šeparović (1998, str. 109) nasilje u obitelji definira kao „svaki čin ili propust, u međusobnoj interakciji i dinamici međusobnih odnosa, kojim se drugoj osobi nanosi tjelesno ili psihičko zlo. Tjelesnom ili psihičkom silom, individualno, ili kolektivno nasilje se određuje kao ekstremni oblik agresije nelegitimnom uporabom tjelesne ili psihičke sile. Međutim, nasilje u obitelji ne mora se očitovati kao ekstremni oblik agresije, jer su u svakodnevnom životu poznati i blaži oblici nasilja, koji u svojoj ukupnosti mogu biti teški i ekstremni, premda su pojedinačno gotovo bezazleni.“ Isti autor naglašava kako legitimna uporaba sile navedena u definiciji označava vjerovanje u postojanje prava na kažnjavanje ili uporabu sile. Ono se referira na društva i kulture koje zagovaraju patrijahalno vođenje obitelji, a time i na zlostavljanje kao prekoračenje kažnjavanja u odgojne svrhe.

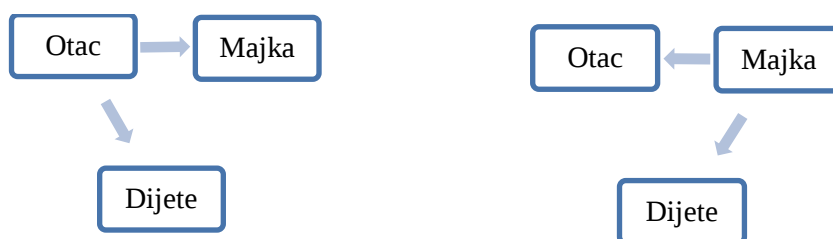
Vezano uz to, Heck i Walsh (2000) naglašavaju utjecaj djetetovog temperamenta kao poticaj za pojavu viktimizacije. Oni smatraju kako težak temperament djeteta utječe na pojavu frustracija u roditelja zbog otežanosti djetetova odgoja. Time se pojačava fizički odgoj koji eskalira i prelazi granice dopuštenog, što rezultira zlostavljanjem i općenitom viktimizacijom djeteta. Howing i sur. (1990) dodaju kako zlostava počinje od rođenja djeteta s teškim temperamentom kada se ono spoji s nevješt看 i iritabilnim roditeljem, time otpočeka proces privrženosti ne uspijeva. Kako dijete nastavlja sa svojim prinudnim ponašanjem, roditelj pooštrava odgojne metode, koje mogu preći u zlostavljanje. No, naravno da sva djeca s teškim temperamentom ne postaju devijantna ili agresivna te svi roditelji sa zlostavljajućim obrascem ponašanja nemaju djecu

teškog temperamenta. Radi se o kombinaciji utjecaja karakteristika djeteta, roditelja i okruženja.

- 2) Zlostavljanje u afektu nije vezano uz odgojne svrhe. Ono ovisi o trenutnim okolnostima, kako sociološkim tako i psihološkim. Najčešće se radi o okolnostima proizašlih iz životnih prilika određenih društvenih grupacija. Ako su roditelji sami potekli iz obitelji obilježene nasiljem, velika je vjerojatnost da je to ponašanje naučeno te da će i najmanje djetetovo ponašanje biti motiv za fizičko kažnjavanje (Singer, Kovčo Vukadin i Cajner Mraović, 2002).
- 3) Smišljeno i namjerno zlostavljanje najrjeđi je oblik zlostavljanja. No, kada se javlja, ono je kontinuiranog i sustavnog oblika te može progredirati do teških ozljeda ili smrti djeteta. Dijete predstavlja predmet stalnog prijekora te se prema njemu razvija negativan odnos koji dovodi do izmjene percipiranja svijeta oko sebe. Najčešće se radi o neželjenom djetetu, poput onog iz prošlog braka ili izvanbračnog djeteta. No, danas su sve češći slučajevi u kojima željeno dijete dovodi do remećenja dotadašnjeg života roditelja zbog propadanja financijskog statusa obitelji, suženja stambenog prostora, raznih odricanja ili nametanja novih pravila života (Singer, Kovčo Vukadin i Cajner Mraović, 2002).

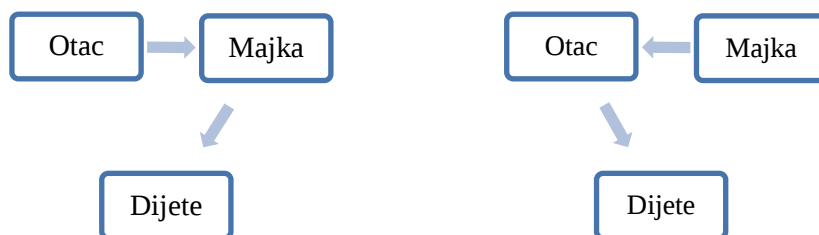
Jourlies i sur. (2008) navode studije u kojima su ustanovljene 4 vrste strukture roditeljskog zlostavljanja djeteta s obzirom na dinamiku zlostavljajućeg odnosa.

Prvi se odnosi na jednog roditelja kao počinitelja, koji zlostavlja i partnera i dijete (slika 1).

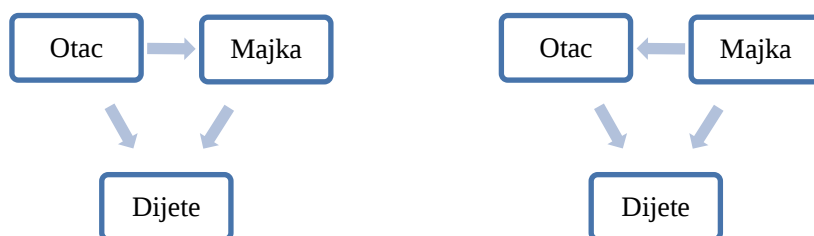
Slika 1. Shematski prikaz jednog roditelja kao počinitelja koji zlostavlja partnera i dijete

Drugi oblik jest prosljeđujući počinitelj, u kojem majka ili otac zlostavlja partnera, koji potom zlostavlja dijete (slika 2).

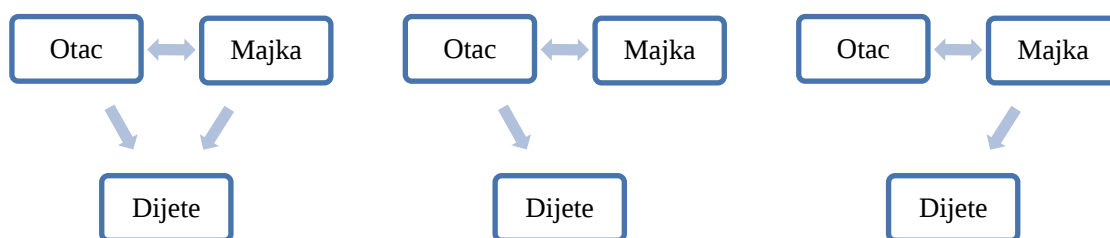
Slika 2. Shematski prikaz prosljeđujućeg počinitelja koji zlostavlja partnera, a partner potom dijete

Treći oblik je dvojni počinitelj koji zlostavlja i partnera i dijete te potom partner dodatno zlostavlja dijete (slika 3).

Slika 3. Shematski prikaz dvojnog počinitelja koji zlostavlja partnera i dijete, a partner dodatno dijete

U zadnjem obliku se radi o bračnoj zlostavi pri čemu dolazi do međusobnog zlostavljanja roditelja koji uz to zlostavljaju dijete te međusobne zlostave roditelja u kojima jedan od partnera još dodatno zlostavlja dijete (slika 4).

Slika 4. Shematski prikaz bračne zlostave i partnerova zlostavljanja djeteta

Ovaj zadnji oblik se spominje kao najčešći od sva 4 oblika. Ono je bitno radi razumijevanja puta zlostave koji se događa. Isti autori pokušavaju objasniti zašto dolazi do roditeljskog zlostavljanja djeteta. Jedna ideja jest da neki pojedinci imaju predisponirano agresivno ponašanje te su u većoj opasnosti za ispaštanje osobe koje s tom osobom provode najviše

vremena, poput partnera i djeteta. Druga ideja se odnosi na vanjske stresne događaje koji su okidač agresivnom ponašanju počinitelja. Treća ideja se predstavlja kao najvjerojatnija, a zagovara agresivno ponašanje među partnerima koji se jednostavno prelijeva na dijete. Četvrta, i zadnja, ideja zagovara zlostavljanje od strane majke koje je primarno bilo u funkciji zaštite djeteta od partnera, poput prisiljavanja djeteta na neke radnje kako nebi razljutilo partnera te se ono gleda kao prekoračenje zaštitničkog ponašanja.

Potrebno je navesti modele roditeljstva od autora Belsky (1984) i Marin i Colbert (1997) koji su odredili tri skupine odrednica roditeljskog ponašanja: (1) Individualne osobine roditelja poput dobi, spola, osobine ličnosti, znanja i uvjerenja o dječjem razvoju i roditeljskom ponašanju, ponašanja njihovih roditelja prema njima, te zadovoljstvo brakom. (2) Osobine vlastitog djeteta koje najviše utječu na roditeljsko ponašanje poput spola djeteta, dobi, temperamenta te djetetove sposobnosti. (3) Kontekstualni činitelji koji utječu na interakciju roditelja i djece vezani uz socijalnu mrežu roditelja, njihovo zaposlenje te partnerske odnose. Unutar ovih odrednica možemo smjestiti sve razloge koji roditelja navode na zlostavljanje vlastitog djeteta.

Rajter (2013) u svom radu navodi jedan konstrukt koji je bitno navesti radi upotpunjavanja slike razloga roditeljskog zlostavljanja djeteta. On navodi stres kao jedan od mogućih medijatora u procesu zlostavljanja. Crouch i Behl (2001; prema Rajter, 2013) povezuju stres s potencijalom za tjelesno kažnjavanje djeteta pri čemu kao bitnu stavku u tom procesu navode uvjerenje roditelja u vrijednost tjelesnog kažnjavanja. Ovaj konstrukt je blizu navedenoj tezi zlostavljanja kao prekoračenja kažnjavanja u odgojne svrhe. U svom istraživanju dolazi do podataka kako se razlike između djece koje jesu i nisu doživjele fizičko nasilje nalaze samo kod najstarijih skupina na varijablama uznemirenosti stresnim događajima, uznemirenosti svakodnevnim stresom i broj stresnih događaja. Zaključuje kako stres iscrpljuje kapacitete roditelja u toj mjeri da se teško nose sa svakodnevnim izazovima roditeljstva. Schellenbach (1991; prema Millner, 2000; prema Rajter, 2013) navodi kako su roditelji koji zlostavljaju svoju djecu u stresnim situacijama više kontrolirajući, odbijajući i skloni kažnjavanju.

3.3. Školski i vršnjački čimbenici u razvoju posljedice viktimizacije

Dodge i sur. (1990; prema Ireland, Smith i Thornberry, 2002) predlažu tezu prema kojoj viktimizacija u djetinjstvu dovodi do dugotrajnih posljedica slabih socijalnih vještina i izmijenjene interpretacije socijalnih informacija. Posljedica tome su slabi školski uspjeh i odnosi s vršnjacima, što zatim potiče razvoj antisocijalnog ponašanja i druge problematične ishode.

Corrado i Freedman (2011) su sastavili shemu razvoja od zlostave u djetinjstvu do antisocijalnog ponašanja: djeca budu opetovano izložena zlostavi što u kombinaciji sa zanemarivanjem dovodi do slabijeg školskog postignuća. Rani školski neuspjeh vrlo često uvjetuje dugotrajni školski neuspjeh što povećava rizik za delinkventno ponašanje. Autori također navode kako taj rizik dodatno povećavaju jednoroditeljska kućanstva i oštre odgojne metode. Agnew (prema Simons i sur., 2007) pak navodi kako je uloga autoritarnih roditeljskih vještina izvor frustracije u djece.

Djeca koja su zlostavljana i koja nisu popularna među vršnjacima propuštaju mogućnosti učenja socijalnih vještina. K tome doživljavaju odbacivanje od strane roditelja i vršnjaka, čime doživljavaju samo negativne socijalne interakcije. Dijete time razvija modele ponašanja koje karakterizira nepovjerenje, a ono dovodi do agresivnog i obrambenog ponašanja. Zbog manjka znanja o ponašanju u socijalnim situacijama i interakcijama zlostavljana djeca se povlače iz interakcija i izbjegavaju kontakt s vršnjacima. Druga alternativa je da se zbog manjka tog znanja upuštaju u ponašanja koja ne znaju kontrolirati te onda budu odbačena od strane vršnjaka (Bolger, Patterson i Kupersmidt, 1998).

Vršnjaci mogu biti i jako dobar zaštitni čimbenik u smislu socijalne podrške. Tu je bitno naglasiti kako se treba napraviti distinkcija između prijateljstva i popularnosti. Popularnost ne mora uključivati blizak prijateljski odnos s drugima. Time je prijateljstvo važnije za povoljni utjecaj na zlostavljano djecu pri čemu je bitno da je prijateljstvo uzajamno. Blisko uzajamno prijateljstvo stvara emocionalnu sigurnost u djetetu i potiče ga da se otvori svojoj sredini te stvara okruženje u kojem dijete može vježbati socijalne vještine i učiti adekvatno socijalno ponašanje (Bolger, Patterson i Kupersmidt, 1998). Najvažniji utjecaj koji ima blisko prijateljstvo je stvaranje sigurne privrženosti koja je s roditeljima kompromitirana zlostavom (Cicchetti i sur., 1992; prema Bolger, Patterson i Kupersmidt, 1998).

3.4. Osobni čimbenici u razvoju posljedice viktimizacije

Kognitivni deficiti, uključujući kvocijent inteligencije, mogu unaprijediti stabilnost agresivnosti jer djeca s tim deficitima slabije reagiraju na zahtjeve socijalizacije te češće doživljavaju negativna i kažnjavajuća ponašanja od vršnjaka i u školi (Wargo, 1995; prema Bolger i Patterson, 2001). Zbog nižeg intelekta velikom broju djece teže je prepoznati subtile i male razlike u socijalnim situacijama koje druga djeca nauče tokom odrastanja. Tako je ponašanje te djece ograničeno na direktnija i očitija ponašanja što se očituje u agresiji (Lefkowitz, Huesmann i Eron, 1978; prema Bolger i Patterson, 2001). Spojem niskog kvocijenta inteligencije i teškog temperamenta koje je djetetu urođeno, dijete može biti u većem riziku za rani razvoj delinkventnog ponašanja (Moffitt, 1993; prema Šincek, 2007). Martin (1976; prema Salzinger i sur, 1991) navodi kako 20-50% djece koja su bila žrtve fizičke zlostave imaju oštećeno neurološko funkcioniranje koje im otežava svakodnevno funkcioniranje. Što se inteligencije tiče, ona se kod zlostave ponekada povezuje s nasljeđivanjem od roditelja. Po Tayloru i sur. (1991; prema Bolger i Patterson, 2001) roditelji koji zlostavljaju svoju djecu imaju niži kvocijent inteligencije i viši stupanj agresije te bi svoje karakteristike mogli prenijeti na djecu. Egeland (1988; prema Malionsky-Rummell i Hansen, 1993) također potvrđuje kako majke koje su bile zlostavljane u djetinjstvu i koje zlostavljaju svoju djecu imaju niži kvocijent inteligencije od majki koje nisu bile zlostavljane. Rogeness i sur. (1986; prema Malionsky-Rummell i Hansen, 1993) otkrivaju podatke kako dječaci koji su bili zanemareni imaju znatno niži kvocijent inteligencije od žrtava fizičkog zlostavljanja i dječaka koji nisu bili zlostavljani. U isto vrijeme fizički zlostavljane i zanemarene djevojčice pokazuju niži kvocijent od djevojčica koje nisu bile zlostavljane, što je logično s obzirom da se inteligencija dijelom razvija kroz učenje i rad s djetetom. Slično tomu, fizičkim zlostavljanjem može doći do oštećenja središnjeg živčanog sustava koji može doprinijeti povećanom nasilnom ponašanju u adolescenciji (Lewis, Mallouh i Webb, 1989; prema Malionsky-Rummell i Hansen, 1993). Osobni čimbenik koji se također opisuje je emocionalna nestabilnost. Majke koje zlostavljaju pokazuju veći stupanj emocionalne nestabilnosti, anksioznosti i depresije (Egeland 1988; prema Malionsky-Rummell i Hansen, 1993). Essex i sur. (2013; prema Rajter, 2013) u svojoj studiji zaključuju kako se izloženosti nasilju djetetu ostavljaju markeri na DNK, odnosno mijenja se genetski obrazac. To područje istraživanja se zove epigenetika i između ostaloga zagovara tezu kako se depresijom majki utišavaju određeni receptori za hormon stresa u mozgu, što posljedično dovodi do poteškoća s nošenjem sa stresom upravo zbog manjka tih receptora (Begley, 2011; prema Rajter, 2013).

3.5. Delinkvencija kao posljedica viktimizacije

McIntyre i Widom (2011) objašnjavaju korelaciju viktimizacije i delinkvencije kroz indirektan put koji je karakteriziran posljedicama viktimizacije koje povećavaju rizik mladih za ponovnu viktimizaciju. Kako mladi budu viktimizirani u djetinjstvu tako se povećava rizik da osoba bude opetovano viktimizirana kasnije u životu, pa tako i u adolescenciji. No, Widom (2000) također navodi hipotezu po kojoj mladi ponavljaju događaje koje su doživjeli od strane roditelja, jer su tako naučili koristiti nasilje.

Postoje istraživanja (Harrell, 2007) koja povezuju viktimizaciju u adolescenciji kao onu koja ima najveću korelaciju s delinkvencijom, više od one koja se događa u djetinjstvu. To se može objasniti idejom kako je delinkvencija neposredna reakcija na nedavnu viktimizaciju, kao način razrade doživljene traume. Slično mišljenje zastupaju Ireland, Smith i Thornberry (2002) navodeći kako negativne posljedice zlostave, koje budu primijećene od strane sustava, najčešće nastaju netom nakon perioda zlostave te da negativne ponašajne posljedice posustaju protekom vremena. No, o viktimizaciji u adolescenciji će više riječi biti u kasnijem poglavlju.

Neke od karakteristika koje obilježavaju put od viktimizacije ka nasilnom ponašanju i delinkvenciji su bježanje od kuće, zlouporaba alkohola i ilegalnih supstanca, kriminalna povijest, itd. (McIntyre i Widom, 2011). Pri tome neki autori smatraju kako se navedene karakteristike javljaju usputno u procesu, dok drugi autori zastupaju ideju kako postoje medijacijski čimbenici koji posreduju između zlostavljanja i delinkvencije. Herrenkohl i sur. (2003) su u svom istraživanju dobili rezultate iz kojih zaključuju kako u medijaciji između viktimizacije i delinkvencije veću ulogu imaju nasilni stavovi i antisocijalni vršnjaci od roditeljske privrženosti i školske privrženosti. Ovi autori (Herrenkohl i sur., 2003) te konstrukte povezuju u kognitivno/socijalnu perspektivu učenja u kojoj zlostava predviđa nasilne stavove, što dovodi do povezivanja s antisocijalnim vršnjacima, a to vodi do nasilnog ponašanja (time i do delinkventnog ponašanja). No, njihovi zaključci su slični onima drugih autora. Zaključuju kako zlostava utječe na vjerovanja djece o nasilju i vezanim vrijednostima, a to potiče druženje s antisocijalnim vršnjacima. Delinkvencija je pri tome sljedeći logični korak. Bitno je navesti kako Herrenkohl i sur. (2003) u rezultatima istraživanja pronalaze roditeljsku privrženost neposredno povezanom s nasilnim ponašanjem.

No, kako to da su viktimizirana djeca u većem riziku za činjenje nasilnih kaznenih djela? Prvo, moramo u obzir uzeti zakon, jer većina nasilnih aktivnosti upravo spada pod kategorije koje su zakonom kažnjive. Drugo objašnjenje možemo naći u raznim biološkim teorijama.

Važnost biološke komponente u razvoju delinkventnog ponašanja jest u tome koliki utjecaj imaju promjene neuroanatomskih struktura i kemije mozga na sposobnost mozga da umanjuje reaktivnost impulzivnosti i agresivnosti. Dijete koje opetovano doživljava nasilje je u većoj vjerojatnosti da će biti pojačano osjetljivo na prijetnje, čime dolazi do krive interpretacije situacije te impulzivnog i agresivnog reagiranja (Perry, 1997; prema Corrado, Freedman, 2011). Vezano uz to, Salzinger i sur. (1991) naglašavaju da bilo koji oblik zlostave u ranom djetinjstvu utječe ne samo na trenutno ponašanje zbog kojeg je zlostava učinjena već i na buduće reakcije djeteta na nove slične situacije. S time je opet povezana reviktimizacija, koja je veća u viktimizirane djece nego djece opće populacije (Jennings i sur, 2010). Također, Dodge i sur. (1990, prema Herrenkohl i sur., 2003) objašnjavaju kako viktimizirana djeca pate od deficita u procesiranju socijalnih informacija, zbog kojih su skloni krivoj interpretaciji ponašanja drugih te nasilnom reagiranju. Ono je slično navedenim biološkim hipotezama, no isti autori smatraju kako je ono više posljedica socijalnog procesa učenja, nego bioloških promjena.

Bitno je znati kako postoje razlike između različitih socioekonomskih statusa, rase i spola koji se moraju uzeti u obzir kod interpretiranja podataka (Sousa i sur., 2011). Vjeruje se kako određeni demografski čimbenici u međudjelovanju s rizičnim čimbenicima mogu djelovati na povećanje djetetove vulnerabilnosti za buduće životne događaje koji djeluju na rizik za uključivanje u antisocijalna i delinkventna ponašanja (Herrenkohl i Herrenkohl, 2007; prema Sousa i sur., 2011). Tako se u mnogim istraživanjima potvrdilo kako muškarci i osobe Afroameričke rase postižu više rezultate na razinama viktimizacije, delinkvencije i povezanosti ta dva konstrukta (Rivera, Widom, 1990; Malionsky-Rummell i Hansen, 1993; Maxfield, Widom, 1996; Harrell, 2007). Zingraff, Leiter, Johnsen i Myers (1994) u svom istraživanju također zaključuju kako utjecaj imaju spol i demografska obilježja, dok se rasa nije pokazala značajnom.

U svom istraživanju, Kaufman i Cicchetti (1989) su ustanovili kako su mladi zlostavljani u djetinjstvu češće bili nižeg socioekonomskog statusa te su imali niže samopoštovanje. Važnost ima i dobiveni podatak kako primanje socijalne pomoći (eng. *welfare status*) i povijest zlostavljanja značajno povećavaju razinu niskog samopoštovanja i povećane agresije procijenjene od strane vršnjaka. Autori objašnjavaju kako su djeca s niskim samopoštovanjem koja ulaze u odnose s vršnjacima u većoj vjerojatnosti da imaju negativna očekivanja od potencijalnih socijalnih očekivanja te ta očekivanja povećavaju vjerojatnost neuspješnih susreta, što posljedično smanjuje djetetovo samopoštovanje (Kaufman i Cicchetti, 1989).

Razni autori navode kako mnoga istraživanja ne uzimaju u obzir jesu li delinkventi viktimizirani jer su se u krivo vrijeme našli na krivom mjestu ili se radi o tome da su zbog svog kriminalnog životnog stila podložniji riziku viktimizacije. Mnogi delinkventi sami traže situacije i sudjeluju u aktivnostima koji stvaraju povećan rizik za mogućnost viktimizacije, što je sastavni dio njihova kriminalnog životnog stila (Nofziger i Kurtz, 2005). Upravo to je problem kada se rade istraživanja adolescentne viktimizacije. Iako su istraživanja dokazala veću povezanost adolescentne viktimizacije, u odnosu na viktimizaciju u djetinjstvu, kao korelata delinkventnog ponašanja, moguće je da je ta brojka ipak manja, upravo zbog problema utvrđivanja uzročno-posljedičnih veza u ovom području.

Stoga se u ovom radu bavimo viktimizacijom u djetinjstvu budući da je u tom slučaju puno veća vjerojatnost da je viktimizacija prethodila delinkvenciji i poremećajima u ponašanju. No, daljnja implikacija jest i prevencija zbog veće učinkovitosti preveniranja viktimizacije u djetinjstvu nego li u adolescenciji, a time se osigurava zdraviji razvoj djeteta. Također, Hirschi i Gottfredson (1983, prema Jennings i sur, 2010) navode kako činjenje kaznenih djela svoj vrhunac ostvaruje u adolescenciji, čime je dan doprinos u istraživanju njene etiologije.

4. UTJECAJ VIKTIMIZACIJE NA DELINKVENCIJU

U istraživanjima o viktimizaciji u djetinjstvu ili adolescenciji, rezultati se često dovode u vezu s idejom „kruga nasilja“ (eng. *Cycle of violence*, Widom, 1989; Harrell, 2007). „Krug nasilja“ pretpostavlja da će djeca koja su doživjela zlostavljanje sama postati zlostavljači te žrtve nasilja sami postaju nasilni počinitelji. Thornberry (2009) u svom istraživanju potvrđuje tezu međugeneracijskog prijenosa nasilja i to najviše kroz nasilne odgojne metode koje imaju jaki utjecaj na djetetov razvoj, ali i kroz prijenos kriminalnog životnog stila s roditelja na dijete. Iako brojni autori smatraju da postoji uzročno-posljedična veza doživljenog nasilja i počinjenog nasilja ono još uvijek nije u potpunosti potvrđeno. Najveće doprinose u tom području u samom začetku su učinile autorice McCord i Widom povezujući zlostavljanje u djetinjstvu s većom vjerojatnošću kasnijeg razvoja delinkventnog ponašanja (prema Harrell, 2007). Istraživanja ukazuju i na povezanost između nenasilnih i neovisničkih delikata kao što su prostitucija, bježanje od kuće i imovinski kriminalitet (Heck i Walsh, 2000; Stoutham-Loeber i sur., 2001; Harrell, 2007), no to je u velikoj mjeri ovisno o spolu osoba. Pri tome se prostitucija i bježanje od kuće više vežu uz djevojke, te se često ta dva konstrukta dovode u uzročno posljedične veze (Landsford i sur., 2007.)

Heck i Walsh (2000) u svom istraživanju na 388 delinkvenata bijele rase koji se nalaze u sustavu američke maloljetne probacije (eng. *Juvenile probation*) dolaze do podataka kako zlostavljanje djeteta pokazuje najjaču povezanost s općom delinkvencijom, u usporedbi s ostalim proučavanim čimbenicima poput strukture obitelji, verbalne inteligencije, itd. Autori naglašavaju kako zlostavljanje u djetinjstvu ostavlja dugoročne posljedice na dijete, pri čemu je delinkventno ponašanje samo jedna od mogućih posljedica. Gledani konkretni oblici delinkvencije ona se povezuje s nasilnom delinkvencijom, a najmanje s imovinskim kaznenim djelima.

Ireland, Smith i Thornberry (2002) u svom istraživanju saznaju kako kontinuirana viktimizacija koja započinje u djetinjstvu i koja se nastavlja kroz adolescenciju pokazuje visoku korelaciju s delinkventnim ponašanjem u ranoj adolescenciji, no ne i u kasnoj adolescenciji. Sličnu ideju pružaju autori Patterson i Moffitt. Patterson (1982; prema Šincek, 2007) smatra kako je delinkventno ponašanje u ranoj dobi povezano s obiteljskim varijablama poput smanjenog nadzora, neadekvatnog discipliniranja i otežanog nošenja s problemima. Moffitt (1993; prema Šincek, 2007; i Laub i Sampson, 2003) pak smatra kako promjene u neuropsihološkom funkcioniranju (poput sniženog intelekta i teškog temperamenta) u

kombinaciji s poremećenom privrženosti i slabim akademskim uspjehom potiču nastavak rane pojave delinkventnog ponašanja. Patterson i Moffitt se slažu kako delinkventno ponašanje koje nastaje u djetinjstvu često nastavlja svoj put kroz cijeli život, ali tek za mali broj ljudi. Kao objašnjenje za kasno delinkventno ponašanje navode utjecaj vršnjaka koji su uključeni u kriminalitet. Specifičnost predstavlja činjenica da je takvo ponašanje često i ograničeno na samu adolescenciju.

U sljedećem dijelu ćemo navesti neke od bitnijih istraživanja u području povezanosti viktimizacije u djetinjstvu i buduće delinkvencije.

Prva istraživanja u ovom području su pronašla čvrste dokaze da je rana viktimizacija povezana s budućom delinkvencijom (Bolton i sur., 1977; Alfaro, 1989; prema Ireland, Smith i Thornberry, 2002). Problem tih ranih istraživanja su mnoge metodološke poteškoće koje su onemogućile objektivno povezivanje viktimizacije i delinkvencije. Neke od tih poteškoća su nedostatak kontrolne skupine, oslanjanje samo na podatke iz sudskih i službenih arhiva, nacionalno nereprezentativan uzorak, ignoriranje sociodemografskih varijabli, itd. (Rebblon i Van Gundy, 2005)

Druga generacija istraživanja pokušala je ukloniti te metodološke poteškoće koristeći poboljšane i sofisticiranije metode istraživanja. Sljedi prikaz najvažnijih istraživanja druge generacije i njihovih rezultata:

- Joan McCord (1979) je jedna od prvih autorica koja je proučavala utjecaj obiteljskog okruženja na razvoj delinkventnog ponašanja. U svom istraživanju na uzorku od 253 muškaraca praćenih od 1939. do 1978. godine, dolazi do zaključka:
 - manjak nadzora i nisko majčino samopouzdanje povezani su s imovinskim kriminalitetom i nasilnim kaznenim djelima (eng. *personal crime*),
 - niski stupanj majčine privrženosti i visok stupanj očeva devijantnog ponašanja povezani su s imovinskim kriminalitetom,
 - visok stupanj konflikta i roditeljske agresije povezani su s nasilnim kaznenim djelima.

Generalni zaključak koji donosi McCord je kako obiteljsko okruženje u značajnoj mjeri doprinosi razvoju delinkventnog ponašanja. U svojim podacima nalazi kako od svih varijabli (majčina privrženost, supervizija, roditeljski konflikt, roditeljska agresija, majčino samopouzdanje, očeva devijantno ponašanje i očeva odsutnost) samo jedna (očeva odsutnost u smislu izbivanja iz doma) nije povezana s razvojem

delinkventnog ponašanja, dok ostale to čine u većoj ili manjoj mjeri. Trećina od 200 muškaraca koji su doživjeli navedenih šest ključnih stavki obiteljske atmosfere su bili osuđeni za barem jedno teško kazneno djelo.

- Jedno od prvih i najvažnijih longitudinalnih istraživanja u ovom području radila je Kathy Spatz Widom (Widom, 1989) kroz razdoblje od 25 godina prateći djecu koja su bila zlostavljana ili zanemarivana. Njeni rezultati pokazuju kako su osobe koje su bile viktimizirane u djetinjstvu imale 26% uhićenja u adolescenciji (za razliku od kontrolne skupine sa 17%), 29% uhićenja kao odrasla osoba (21% kontrolna skupina) te 11% uhićenja za nasilna kaznena djela (8% kontrolna skupina). Podaci autorice zagovaraju kako:
 - viktimizirana djeca ranije počinju s kriminalnim životnim stilom,
 - prvo kazneno djelo čine ranije od kontrolne skupine i
 - češće postaju recidivisti i kronični počinitelji.

U istraživanju su dobivene znatne razlike u opsegu i obliku činjenja kaznenih djela, no jedna stavka se pokazala istom u uzorku i kontrolnoj skupini, a radi se o kontinuitetu činjenja kaznenih djela. Widom je dobila podatak kako kontrolna skupina i uzorak viktimizirane djece jednako nastavljaju činjenje kaznenih djela nakon što započnu kriminalni životni stil. Kod razlučivanja oblika viktimizacije najveći postotak kaznenih djela imaju žrtve fizičke viktimizacije (15,8%), a sljede ih zanemarivana djeca (12,5%).

Protekom nekoliko godina, Widom je ponovila istraživanje (English, Widom i Brandford, 2002) ovaj put s poboljšanjima i na novom uzorku u smislu dodavanja uzorka Američkih Indijanaca, kategorije emocionalne zlostave i skrbništva. Rezultati potvrđuju prethodna istraživanja pri čemu su viktimizirana djeca bila 4,8 puta više vjerojatni za uhićenje kao adolescenti, 2,7 puta uhićenja kao odrasli te 11 puta više za uhićenje za nasilno kazneno djelo, u usporedbi s kontrolnom skupinom. Najzastupljeniji oblik viktimizacije je zanemarivanje s 50% te fizička zlostava s 32%. Drugo istraživanje pokazuje slabije rezultate od prvog istraživanja, što se može pripisati uvedenim poboljšanjima koji objektiviziraju podatke. No, oba istraživanja potvrđuju tezu povezanosti rane viktimizacije i kasnije delinkvencije.

- Zingraff, Leiter, Myers i Johnsen (1993; Maas, Herrenkohl i Sousa, 2008) su provodili istraživanje na 655 viktimiziranih mladih te su koristili dvije kontrolne skupine. Rezultati pokazuju kako mladi koji su bili viktimizirani u djetinjstvu imaju najveći broj službenih kaznenih prijava za nasilna kaznena djela. Kod razlikovanja na oblike viktimizacije, najveći rizik za činenje nasilna djela bilježe zanemarivana djeca, a sljede ih fizički zlostavljana i seksualno zlostavljana djeca. Te razlike nisu bile toliko velike kao podaci koje je Widom (1989) dobila. Zaključak autora je da postoji mala razlika u učinku različitih oblika viktimizacije na kasniji razvoj delinkventnog ponašanja. Istraživanje pokazuje kako je viktimizacija u najvećoj korelaciji sa statusnim djelima (*eng. status offense*), dok se nasilna kaznena djela i imovinska kaznena djela nisu isticala.

Isti autori u drugom radu (Zingraff, Leiter, Johnsen i Myers, 1994) u odnos zlostavljanja i delinkvencije stavljaju školsko postignuće kao mogući medijski čimbenik. Uzorak im se sastojao od 522 mladih koji su bili zlostavljani i 256 mladih koji su predstavljali općenitu školsku populaciju. Ponavljaju se podaci kako najveću zastupljenost u delinkvenciji imaju djeca koja su bila zanemarivana, a iza njih fizički zlostavljana djeca. Seksualno zlostavljana djeca nisu bila u većem riziku za razvoj delinkventnog ponašanja od općenite populacije, no bitno je naglasiti kako je njihov broj bio malen pa je zbog toga nepouzdan generalizirati rezultate. Rizičnijim čimbenicima za razvoj delinkventnog ponašanja su se pokazali: muški spol, starija djeca, djeca koja žive bez roditelja i djeca koja žive s jednim roditeljem i očuhom/mačehom. Značajni podaci govore kako fizički zlostavljana i zanemarivana djeca više nisu u riziku ako se uključi komponenta školskog uspjeha. Iako se uvođenjem te komponente rizik smanjuje ono ne uklanja u potpunosti njezin efekt. Autori objašnjavaju kako manjak roditeljskog nadzora i kontrole raznoliko utječu na djetetov normativni razvoj što potom utječe na školski uspjeh i delinkventno ponašanje.

- Rochester Youth Development Study (Smith i Thornberry, 1995) se izdvaja iz dotadašnjih istraživanja jer je prvo koristilo kombinaciju službenih podataka i samoiskaza. Uzorak je činilo 1000 mladih koji polaze sedmi i osmi razred osnovne škole. Unutar cijeloga uzorka 14% djece je bilo zlostavljano, dok 86% nije. Od uzorka viktimizirane djece 45% je počinilo neko kazneno djelo, za razliku od 31% uzorka koje nije bio viktimizirano. Rezultati pokazuju povezanost između viktimizirane djece

i delinkvencije u područjima službenih podataka i samoiskaza. Viktimizirana djeca su samoiskazom prijavila gotovo upola više teških i nasilnih kaznenih djela od neviktimizirane djece. Zaključuju kako je viktimizacija u djetinjstvu značajan rizičan čimbenik za prijavljenu delinkvenciju, nasilnu samoiskazanu delinkvenciju i srednje tešku samoiskazanu delinkvenciju. No, ona nije značajna za lakše oblike delinkventnog ponašanja i općeniti stupanj delinkvencije.

- Thornberry, Ireland i Smith (2001) su radili istraživanje kako bi razumijeli povezanost viktimizacije s delinkvencijom i drugim poremećajima u ponašanju. Rezultati pokazuju kako djeca koja su doživjela viktimizaciju samo u razdoblju djetinjstva (do 12. godine) su u jednakom riziku za delinkvenciju kao djeca koja nisu bila viktimizirana. No, njihovi rezultati pokazuju kako djeca čija je viktimizacija počela u djetinjstvu i nastavila se kroz razdoblje adolescencije (predstavlja oblik kronične viktimizacije) ili je trajala samo u razdoblju adolescencije, pokazuju veći rizik za delinkventno ponašanje. Tu je potrebno naglasiti da kada se radi o viktimizaciji koja se proteže kroz djetinjstvo i adolescenciju se najrizičnijim oblikom viktimizacije pokazalo zanemarivanje, iza koje sljedi fizičko viktimiziranje. Rezultate podupiru kako službeni sudski podaci, tako i samoiskaz. Također bitan podatak je da zanemarivanje u djetinjstvu djeluje štetnije na ranu adolescenciju, dok fizička viktimizacija u djetinjstvu djeluje štetnije na kasniju adolescenciju. Djeca čije je zlostavljanje ograničeno na kasno djetinjstvo su u povećanom riziku za eksternalizirane poremećaje u ponašanju, prekid školovanja i višestruke probleme u kasnoj adolescenciji. Kontinuirano zlostavljanje pak povećava rizik za delinkvenciju, zloupotrebu droga, adolescentnu trudnoću i višestruke probleme.
- Stoutham-Loeber i sur. (2001) su radili istraživanje Pittsburgh Youth Study s 506 dječaka prema kojima su bile podignute kaznene prijave. U njihovom uzorku 58% dječaka koji su bili fizički i seksualno viktimizirani su bili i žrtve zanemarivanja, što dovodi do zaključka kako je u ovom uzorku oko polovice dječaka bilo višestruko kombinirano viktimizirano. Viktimizirani uzorak je iskazivao više problematičnog ponašanja od kontrolne skupine te su imali raniju prosječnu dob početka kriminalnog ponašanja. Također, viktimizirana skupina je bila u dvostruko većem riziku za kontakt s maloljetničkim sudom te je dobivena povezanost najblažih i najtežih oblika delinkventnog ponašanja s viktimizacijom u djetinjstvu.

- Fergusson i Lynskey (1997) navode podatke prospektivne studije dobivene iz Christchurch Health and Development Study, provedene na uzorku od 1.265 djece na Novom Zelandu. Istraživanje se provodilo ograničavajući se samo na ispitivanje fizičkog zlostavljanja. Generalni zaključak donesen iz studije govori kako djeca koja su bila učestalo i okrutno zlostavljana i kažnjavana pokazuju veći broj psihijatrijskih dijagnoza, pokušaja suicida, viktimizacije i adolescentne delinkvencije od one djece koja nisu bila zlostavljana ili su to bila u nižem stupnju. Autori naglašavaju kako dobiveni podaci ukazuju na visoki utjecaj vanjskih kontekstualnih čimbenika u odnosu viktimizacije i delinkvencije, više nego sam traumatski efekt viktimizacije. Ti kontekstualni čimbenici su domovi u demografski nepovoljnim položajima, viši stupanj obiteljskih nesreća i češće izlaganje seksualnom zlostavljanju. No, kada se ti čimbenici neutraliziraju, djeca s povišenim stupnjem zlostavljanja su i dalje u povećanom riziku za uključenost u interpersonalno nasilje i autoagresivno ponašanje poput pokušaja suicida, nasilnih kaznenih djela i bivanja žrtvom nasilja, ali i ovisnosti o alkoholu te poremećajima anksioznog spektra.
- Kazemian i sur. (2011) izlažu podatke dobivene iz longitudinalne studije Cambridge Study in Delinquent Development koja prati 411 muškarca od djetinjstva do odrasle dobi. Iako je više čimbenika proučavano, ovdje će se obratiti pozornost samo na dio koji se bavi zanemarivanjem u djetinjstvu kao jednom od oblika viktimizacije u djetinjstvu povezanog s kasnijim poremećajima u ponašanju. Kategorija poremećaja u ponašanju je u najvećoj mjeri u svim svojim točkama bila povezana sa zanemarivanjem u djetinjstvu. Unutar te zanemarene djece se ističu sljedeće karakteristike: avanturizam u 45,7%, otpor prema disciplini u 49%, problematična ponašanja u 41,3%, odvažnost i hrabrost u 38,9%, a problematičnost u 36,1% zanemarene djece. U kategorijama djece koja nisu bila zanemarena i djece za koje taj podatak nije poznat, podaci pokazuju znatno slabiju zastupljenost što ukazuje na visoku povezanost zanemarivanja u djetinjstvu i delinkvencije u adolescenciji.

Wilson i sur. (2009) proveli su metaanalizu 18 istraživanja kako bi utvrdili prirodu povezanosti viktimizacije s kasnijom delinkvencijom. Dolaze do zaključka kako veliki broj djece koja dožive nasilje kasnije razvijaju devijantno ponašanje u adolescenciji. No istraživanja pokazuju kako ta povezanost nije determinirajuća, već da mnogo djece nakon

doživljenog nasilja ne razvijaju antisocijalna ponašanja. Također, jedan od glavnih zaključaka jest kako je vjerojatnost delinkvencije povećana kada dijete doživljava viktimizaciju i kada je njen svjedok. Za razliku od prethodnih istraživanja Wilson i sur. (2009) ocjenjuju kako je utjecaj viktimizacije jednak kada se dogodi unutar obitelji i doma ili u zajednici. Upravo zbog ovakvog razilaženja u rezultatima potrebna su daljnja istraživanja u području viktimizacije djece kako bi se moglo doći do objektivnih rezultata. Koliko god viktimizacija bila intenzivna, nikada nije jedini utjecaj koji dovodi do delinkvencije. Viktimizacija se treba promatrati kao jedan od korelata koji u kombinaciji s drugim utjecajima dovodi do većeg rizika za mladu osobu da krene u delinkventno ponašanje. Isto naglašava i Widom (1989) pri čemu ona ne smatra viktimizaciju prediktorom buduće delinkvencije, već njene posljedice koje stvaraju probleme u općem psihosocijalnom funkcioniranju djeteta.

Hosser, Raddatz i Windzio (2007) su proveli istraživanje na 1.526 odrasla zatvorenika u Njemačkoj. Iako se radi o visoko rizičnoj populaciji, za razliku od ostalih navedenih istraživanja, ova je rađena u nama kulturološki bližoj državi za razliku od američkih istraživanja. Ograničavajući razdoblje djetinjstva do 10. godine, autori dolaze do sljedećih rezultata: više od polovice zatvorenika izjavljuju kako su bili viktimizirani u djetinjstvu od strane roditelja, od čega je njih 23,9% bilo teško kažnjavano. Nasilje u djetinjstvu je povezano s vjerojatnošću ponovne viktimizacije u adolescenciji za 2,33 puta. No, visoko agresivna djeca koja nisu bila viktimizirana u djetinjstvu su također kasnije u životu bila u visokom riziku za opetovanu viktimizaciju. Viktimizacija u djetinjstvu je u ovoj populaciji povećala učestalost nasilnog ponašanja u odrasloj dobi za 15,9%. Autori dolaze do zanimljivog podatka kako osobe koje su kumulirale iskustva viktimizacije kroz život blago naginju na povremeno činjenje kaznenih djela, umjesto čestog činjenja.

U području viktimizacije u djetinjstvu kao korelata buduće delinkvencije, većina autora se slaže kako najveću povezanost s delinkventnim ponašanjem i to nasilnim, čini upravo fizička ili nasilna viktimizacija (Widom, 1989; Widom, 1996; Wiig; Thornberry, Ireland i Smith, 2001; Widom i Tuell, 2003; Haapasalo i Moilanen, 2004; Landsford i sur., 2007; Hosser, Raddatz i Windzio, 2007). Nešto manji utjecaj, no također s visokom povezanošću ostvaruje i zanemarivanje, pri čemu se ponekad govori o jednakom, ako ne i većem utjecaju na delinkventno ponašanje u adolescenciji (Widom, 1989; Widom, 1996; Wiig, Widom i Tuell, 2003; Thornberry, Ireland i Smith, 2001; English, Widom i Brandford, 2002). Kaufman i Cicchetti (1989) podacima dobivenim iz svog istraživanja zagovaraju kako najveći negativni utjecaj na djecu ima doživljavanje više oblika zlostavljanja od doživljavanja samo jednog ili

dva oblika zlostavljanja. Naglašavaju kako se fizičko zlostavljanje od svih oblika najviše ističe kao ono povezano s agresivnim ponašanjem. Bolger i Patterson (2001) također dolaze do podataka kako djeca koja doživljavaju više oblika zlostave, pokazuju veći stupanj agresivnog ponašanja. Seksualna viktimizacija kao takva je među rijetke zastupljenim oblicima viktimizacije, pri čemu je bitno razlučiti mušku populaciju od ženske populacije žrtava. English, Widom i Brandford (2002) navode kako je u njihovom istraživanju tek 17,5% djece bilo žrtavama seksualne viktimizacije. Od onih koji jesu bili žrtve, težina same viktimizacije bila je srednje (30,8%) i visoke razine (65,4%). Seksualna viktimizacija je više povezana s drugim problematičnim ponašanjima poput zlouporabe teških droga i zlouporabe alkohola, nego s delinkventnim ponašanjem (Swanston i sur., 2003). Isti autori u svom istraživanju zaključuju kako su seksualno viktimizirani dječaci u većem riziku za delinkventno ponašanje od djevojaka, kod kojih su zastupljeniji internalizirani poremećaji. Seksualno viktimizirana djeca postižu veće rezultate činjenja kaznenih djela kada su ispitana metodom samoiskaza, nego analizirana službenim podacima. Objašnjenje se može naći u tezi da seksualno viktimizirana djeca čine blaža kaznena djela koja će rijetko biti otkrivena ili prijavljena (Cernkovich i sur., 1985; prema Swanston, 2003). Seksualna viktimizacija u većini istraživanja ne pokazuje statističku povezanost s delinkvencijom. Objašnjenje se krije u samoj prevaleciji seksualne viktimizacije. Ona je rjeđa od drugih oblika viktimizacije, ali je zbog većeg intenziteta vjerojatnije da će ono biti otkriveno i pravovremeno na nj reagirano od strane nadležnih institucija. Zbog malog broja slučajeva u ovom je području otežana mogućnost dobivanja realnih podataka, pa time i mogućnost generalizacije.

4.1. Viktimizacija u adolescenciji

U ovom radu se razdoblje doživljavanja viktimizacije usmjerava na djetinjstvo jer je ono većinom počinjeno od strane roditelja, dok je viktimizacija u adolescenciji puno širi konstrukt te može biti počinjeno od strane roditelja, vršnjaka, nepoznatih, šireg društva, itd. Tom širinom bi istraživanje preraslo potrebe ovog rada. No, radi dodatnog razumijevanja će se navesti osnovne premise o viktimizaciji u adolescenciji i povezanosti s delinkvencijom.

Kako je ranije spomenuto, dio autora i istraživanja smatraju da viktimizacija u adolescenciji dovodi do veće vjerojatnosti pojave delinkvencije od viktimizacije doživljene u djetinjstvu (Thornberry, Ireland i Smith, 2001; Ireland, Smith i Thornberry, 2002; Harrell, 2007). Ireland,

Smith i Thornberry (2002) navode objašnjenje teorije napetosti Roberta Agnewa koji podupire tu tezu. Teorija napetosti objašnjava kako viktimizacija u adolescenciji ima jači utjecaj na uključivanje u delinkventno ponašanje i zlouporabu ilegalnih tvari kroz fokus na ideju da adolescent nije tretiran na način kao što on ili ona smatra da bi trebao biti tretiran.

Nofziger i Kurtz (2005) su na uzorku od 4.023 delinkvenata između 12 i 17 godina svih rasa i spola istraživali koji su od 3 oblika viktimizacije ispitanici doživjeli (fizička viktimizacija, seksualna viktimizacija i odgojno fizičko kažnjavanje) te koji su najčešće doživljeni oblici viktimizacije i njihova povezanost s činjenjem nasilnih kaznenih djela. Došli su do zaključka kako je najčešće doživljena viktimizacija fizički napad s 17,4%, a sljede ga odgojno fizičko kažnjavanje s 9% te seksualna viktimizacija s 8,1%. Isti autori iznose kako je 72% uzorka bilo bar jednom izloženo nekom obliku nasilja, dok je samo 2% doživjelo nasilje 5 ili 6 puta. Također, istraživali su i koliko su adolescenti bili izloženi višestrukoj viktimizaciji. Rezultati pokazuju kako je 26% mladih doživjelo najmanje jedan oblik navedene viktimizacije, dok je samo 1,5% doživjelo sva tri oblika viktimizacije. Zaključak autora je da svjedočenje nasilju povećava vjerojatnost adolescenta da započne s delinkventnim ponašanjem za 769%. U njihovom istraživanju naglašavaju kriminalni životni stil kao najprediktivniji za razvoj delinkventnog ponašanja kroz proces socijalnog učenja te da nije toliko bitna izloženost nasilju koliko količina te izloženosti i tipu doživljenog nasilja. Smatraju kako postoji snažna povezanost između nasilnog ponašanja pojedinca i doživljene nasilne viktimizacije.

Thornberry, Ireland i Smith (2001) u svom prethodno opisanom istraživanju opisuju moguće razloge zbog kojih viktimizacija koja je ograničena samo na djetinjstvo ne pokazuje dugotrajne posljedice povezane s delinkvencijom. Prvo jest kako posljedice viktimizacije slabe kroz vrijeme ukoliko se viktimiziranje ne ponovi. Djeca i obitelji mogu biti jako otporni i u mogućnosti da se oporave kroz dulje vrijeme prilagodbe. Drugo objašnjenje je da su dugotrajne posljedice spriječene kroz uspješne intervencije. Vjerojatno je da problematične obitelji privlače pažnju nadležnih službi koje reagiraju, a time spriječavaju dugotrajne posljedice zlostavljanja.

Nofziger i Kurtz (2005) navode kako postoji mogućnost da su adolescenti koji više bježe od kuće i koji su buntovni u većem riziku za fizičko kažnjavanje od strane roditelja kao odgojne metode. No, moguća je i obrnuta verzija u kojoj mladi bježe od nasilnog fizičkog kažnjavanja i tako budu vulnerabilniji za oblike viktimizacije izvan doma, a time se više uključuju u kriminalni životni stil.

Bitno je napomenuti kako sva istraživanja rađena u ovom području, koliko god potvrdila povezanost viktimizacije i delinkvencije, naglašavaju kako taj put nije determinirajući. Ono što je sigurno jest da većina viktimizirane djece ne postanu delinkventi i počinitelji kaznenih djela (Widom, 1989; Luntz i Widom, 1994; Smith i Thornberry, 1995; Heck i Walsh, 2000; Thornberry, Ireland i Smith, 2001; Ireland, Smith i Thornberry, 2002; Hosser, Raddatz i Windzio, 2007; Maas, Herrenkohl i Sousa, 2008; Wilson i sur., 2009). U velikom broju slučajeva se posljedice zlostave manifestiraju i kroz internalizirane probleme u ponašanju. No, jedan dio viktimizirane djece kroz razvoj razrješi poteškoće koje je doživjelo i ne mora nužno patiti od posljedica onoga što su doživjela. Thornberry, Ireland i Smith (2001) čak navode kako utjecaj i posljedice viktimizacije mogu s vremenom izblijediti i izgubiti na svom značaju te da u nekim slučajevima posljedice mogu biti spriječene pravovremenim intervencijama. Naravno, ako slučaj bude prepoznat.

5. CILJEVI, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

5.1. Ciljevi

Temeljni cilj ovog rada je istražiti fenomenološka obilježja doživljene viktimizacije u obitelji te manifestiranja rizičnog i delinkventnog ponašanja zagrebačkih adolescenata koji žive u obitelji i onih smještenih u odgojnu ustanovu.

Specifični ciljevi su (1) istražiti razlike u stupnju viktimiziranosti u obitelji i manifestiranog rizičnog/delinkventnog ponašanja između adolescenata koji žive u obitelji i onih smještenih u odgojnu ustanovu, (2) istražiti povezanost između viktimizacije i rizičnog/delinkventnog ponašanja mladih koji su sudjelovali u istraživanju, uz specifičan interes istraživanja povezanosti između doživljene fizičke viktimizacije s manifestiranjem nasilnog ponašanja mladih.

5.2. Problemi

1. Utvrditi fenomenološke oblike i eventualne razlike u manifestiranju rizičnog i delinkventnog ponašanja adolescenata koji žive u obitelji i onih su smještenih u odgojnu ustanovu.
2. Utvrditi fenomenološke oblike i eventualne razlike u doživljenoj viktimizaciji u obitelji adolescenata koji žive u obitelji i onih smještenih u odgojnu ustanovu.
3. Utvrditi postoji li povezanost između manifestiranog rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih s doživljenom viktimizacijom u obitelji tijekom odrastanja.

5.3. Hipoteze

H1: Adolescenti u najvećoj mjeri manifestiraju rizična i delinkventna ponašanja u području vandalizma i remećenja javnog reda i mira, a u najmanjoj mjeri nasilna ponašanja.

H2: Adolescenti koji su smješteni u odgojnu ustanovu manifestiraju više rizičnog i delinkventnog ponašaja u odnosu na adolescente koji žive u obiteljima.

H3: Adolescenti u najvećoj mjeri imaju iskustvo fizičke, a najmanje psihičke viktimizacije u obitelji.

H4: Adolescenti smješteni u odgojnu ustanovu imaju više iskustva viktimizacije u obitelji u odnosu na adolescente koji žive u obiteljima.

H5: Postoji pozitivna povezanost između intenziteta doživljene viktimizacije u obitelji s manifestiranim rizičnim i delinkventnim ponašanjem, pri čemu je ta povezanost najizraženija između fizičke viktimizacije i manifestiranja nasilnog ponašanja.

6. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

6.1. Način provođenja istraživanja

Većina istraživanja u području povezanosti viktimizacije i delinkvencije koristila je službene podatke kao izvor. Rijetko koje istraživanje se temeljilo na metodi samoiskaza (Smith, Thornberry, 1995; Swanston i sur., 2003; Haapasalo i Moilanen, 2004). Kada bi se moralo birati između službenih podataka ili samoiskaza, u ovakvoj temi je bolje koristiti samoiskaz, jer se radi o percepciji mladih o doživljenoj viktimizaciji. Ukoliko mladi smatraju da ponašanje koje su doživjeli nije viktimizacija, onda doživljeni događaj nebi trebao imati utjecaja na kasnije ponašanje (Herrenkohl i sur., 2003). No, najbolje bi bilo korištenje oba izvora.

U ovom istraživanju, podaci su prikupljeni u razdoblju od veljače do lipnja 2013. godine u Tehničkoj školi Ruđera Boškovića, Industrijskoj strojarskoj školi u Držićevoj i Domu za odgoj djece i mladeži Zagreb.

6.2. Instrumentarij

Temeljni cilj ovog rada je istražiti fenomenološka obilježja doživljene viktimizacije u obitelji te manifestiranja rizičnog i delinkventnog ponašanja zagrebačkih adolescenata koji žive u obitelji i onih smještenih u odgojnu ustanovu. U tu svrhu su korišteni upitnici koji sadržavaju pitanja o fenomenološkim obilježjima iskustva manifestiranog rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih i prijašnjeg iskustva viktimizacije.

Prvi dio upitnika sadržava opća pitanja vezana za sudionike, poput spola, dobi, mjesta življenja, broja braće, polaženja škole, razreda pohađanja, uspjeha u prošlom razredu i pad razreda.

U svrhu izrade ovog diplomskog rada je kreiran upitnik samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja te upitnik viktimizacije kao modificirana verzija različitih upitnika dostupnih autorici u ovom području. Za područje samoiskazane delinkvencije kao predložak su korišteni „Frequency of Delinquent Behavior Scoring Instrument“ (Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Injury Prevention and Control, 2005) i „Upitnik samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih – SRDP-2007“ (Ručević, Ajduković i Šincek, 2009). Upitnik se sastoji od ukupno 29 tvrdnji, a odgovori su rangirani na ljestvici od 5

stupnja: 0 puta, 1-2 puta, 3-4 puta i 5 i više puta za počinjenje određenog ponašanja. Sadržajno su tvrdnje podijeljene u 5 kategorija:

Vandalizam i remećenje javnog rada i mira – 7 čestica,

Krađe i razbojništva – 6 čestica,

Nasilno ponašanje prema ljudima i životinjama – 6 čestica,

Rizično ponašanje u školskom okruženju – 4 čestice,

Konzumiranje sredstava ovisnosti – 6 čestica.

Upitnik viktimizacije kreiran je po uzoru na ICAST-C instrument (Zoltor i sur., 2009) te nadopunjen česticom dobi u kojoj se prvi puta dogodilo iskustvo viktimizacije. Unutar određenog iskustva viktimizacije se ispitivalo je li osoba doživjela to iskustvo, s mogućnošću odgovora 0 puta, 1-2 puta, 3-4 puta i 5 i više puta. Novi dio koji originalni upitnik ne sadržava je područje kada je prvi puta doživljeno neko iskustvo s odgovorima 0-6 godina, 6-10 godina i 10-14 godina. Također, ispitivalo se tko je bio počinitelj te se za odgovor nudila mogućnost majke/skrbnice, oca/skrbnika, udomitelja/udomiteljice i nekog drugog unutar obitelji. Potrebno je naglasiti kako se prilikom davanja uputa za ispunjavanje upitnika korisnicima naglasilo da se pitanja ne odnose na braću kao počinitelje, već primarno na roditelje i druge odrasle osobe u obitelji.

Kategorije viktimizacije su:

Fizička viktimizacija – 10 čestica,

Psihička viktimizacija – 5 čestica,

Zanemarivanje – 7 čestica.

6.3. Metode obrade podataka

U analizi podataka dobivenih ovim istraživanjem, a time u svrhu provjera postavljenih hipoteza, koristile su se sljedeće statističke metode i analize:

1. Metode deskriptivne statistike (aritmetičke sredine, standardne devijacije, frekvencije),
2. Analiza varijance (ANOVA),

3. Hi-kvadrat test,
4. T-test za nezavisne uzorke i
5. Korelacijske matrice.

6.4. Etički aspekti istraživanja

Prilikom planiranja i provedbe ovog istraživanja puno je pozornosti posvećeno etičkim aspektima istraživanja radi osjetljivosti teme koja se ispituje. Upravo zbog osjetljivosti teme i eventualnih reviktimizirajućih aspekata prisjećanja iskustva tražena je dozvola ravnatelja škola/institucije u kojoj se istraživanje provodi. Kako su sudjelovali mladi iznad 14 godina života, prema Etičkom kodeksu istraživanja s djecom, nije bilo potrebno pismeno odobrenje roditelja, već se tražio aktivni, pisani i informirani pristanak samih sudionika.

Sudionici su bili informirani o svrsi provođenja istraživanja te sadržaju upitnika i načinu ispunjavanja upitnika. Također su bili informirani o mogućnosti odustajanja od ispunjavanja upitnika u bilo kojem trenutku ispunjavanja. Iako su sudionici dali pismeni pristanak, njihova anonimnost se garantirala. Objašnjeno je kako se ne može i neće ugrožavati njihova anonimnost te da će se upitnici koristiti samo u svrhu istraživanja. Tokom ispunjavanja upitnika je u gotovo svim skupinama, uz istraživača, bio prisutan jedan zaposlenik ustanove u kojoj se istraživanje provodilo. To je dopušteno u svrhu održavanja discipline u skupini i mira tokom ispunjavanja upitnika. U nekim skupinama je odgajatelj bio prisutan kako bi pomogao u ispunjavanju upitnika onima koji imaju poteškoća s čitanjem i razumijevanjem pitanja. Djeci je dana mogućnost informiranja o istraživaču i broju Hrabrog telefona ukoliko će sudionici imati potrebu s nekim razgovarati o iskustvu koje su doživjeli u obitelji.

6.5. Uzorak sudionika

U istraživanju su sudjelovala 137 maloljetna dječaka iz dvaju zagrebačkih srednjih škola (Tehnička škola Ruđera Boškovića i Industrijska strojarska škola u Držićevoj) i jednoj instituciji u Zagrebu (Dom za odgoj djece i mladeži Zagreb i to na tri lokacije: u sjedištu Dugave - disciplinski centar i produženi stručni postupak, u stalnom smještaju za mušku djecu i mladež stambene zajednice Dugave I i II te domu za mušku djecu i mladež u Župančćevoj). Zastupljenost sva tri subuzorka je približno podjednaka, pri čemu najviše sudionika ima iz Industrijske strojarske škole u Držićevoj (u daljnjem tekstu „Držićeva“) s 38,7% sudionika, a

sljede Tehnička škola Ruđera Boškovića (u daljnjem tekstu „Ruđer“) i Dom za odgoj djece i mladeži Zagreb (u daljnjem tekstu „Dugave“) s jednakih 30,7% sudionika (tablica 5).

Tablica 5. Frekvencije subuzoraka

	Tehnička škola Ruđera Boškovića	Industrijska strojarska škola u Držićevoj	Dom za odgoj djece i mladeži Zagreb	Ukupno
N	42	53	42	137
Postotak	30,7	38,7	30,7	100

Tablica 6. Dob ukupnog uzorka s aritmetičkom sredinom i standardnom devijacijom

	N	Minimum	Maksimum	M	SD
Dob	136	14	19	16,65	0,848

Od ukupnog uzorka je prosjek dobi bio 16,65 godina pri čemu se raspon gibao od 14 do 19 godina (tablica 6). Najstariji dječaci su bili iz Držićeve s prosječnom dobi od 16,91. Na sredini se nalaze dječaci iz Ruđera s prosjekom od 16,60 godina i dječaci iz Dugava kao najmlađi s prosjekom od 16,37 godina. Podatak kako su dječaci iz Dugava najmlađi ne čudi, s obzirom da se radi o instituciji u kojoj mogu boraviti samo maloljetnici, znači osobe do 18. godina života dok se u Ruđeru i Držićevoj nalaze i osobe starije od 18 godina (tablica 7). Testirana je i statistička značajnost između dobi subuzoraka. Pokazuje se kako postoji značajnost između subuzorka Držićeve i Dugava ($p=,008$), što znači da su mladići iz subuzorka Dugava značajno mlađi od mladića iz subuzorka u Držićevoj.

Tablica 7. Dob sudionika s obzirom na subuzorak

	Ruđer	Držićeva	Dugave
Aritmetička sredina	16,60	16,91	16,37
Standardna devijacija	0,767	0,658	1,043
Minimalna dob	15	16	14
Maksimalna dob	19	19	18

Tablica 8. Razred pohađanja

	Ruđer		Držićeva		Dugave		Ukupni uzorak	
	N	%	N	%	N	%	N	%
6. razred o.š.	-	-	-	-	1	2,5	1	0,7
7. razred o.š.	-	-	-	-	3	7,5	3	2,2
8. razred o.š.	-	-	-	-	5	12,5	5	3,7
1. razred s.š.	-	-	-	-	16	40,0	16	11,9
2. razred s.š.	18	42,9	17	32,1	10	25,0	45	33,3
3. razred s.š.	24	57,1	36	67,9	5	12,5	65	48,1
Ukupno	42	100	53	100	40	100	135	100

Najviše dječaka od cjelokupnog uzorka ide u treći razred srednje škole (48,1%) i drugi razred srednje škole (33,3%), dok je najmanje zastupljenih onih koji idu u šesti (0,7%) i sedmi razred osnovne škole (2,2%). Najviše dječaka iz Ruđera (57,1%) i Držiceve (67,9%) pohađaju treći razred srednje škole. Ta dva subuzorka su jedini u kojima dječaci polaze samo dva razreda. U subuzorku Dugava postoji veći broj razreda, pri čemu najviše dječaka polazi prvi razred srednje škole (40%). Njih 25% je drugi razred srednje škole, a 12,5% treći razred srednje škole i osmi razred osnovne škole. Najmanji je broj onih koji polaze sedmi razred sa 7,5% i šesti razred s 2,5% (tablica 8).

Tablica 9. Školski uspjeh u protekloj godini

	Ruđer		Držiceva		Dugave		Ukupni uzorak	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Nedovoljan	1	2,4	-	-	3	7,5	4	3,0
Dovoljan	-	-	3	5,7	4	10,0	7	5,2
Dobar	14	34,1	31	58,5	18	45,0	63	47,0
Vrlo dobar	22	53,7	16	30,2	13	32,5	51	38,1
Odličan	4	9,8	3	5,7	2	5,0	9	6,7
Ukupno	41	100	53	100	40	100	134	100

U tablici 9 su prikazani podaci o uspjehu u prošloj školskoj godini s obzirom na subuzorke i cjelokupni uzorak. Od subuzorka Ruđer je 53,7% učenika u prošloj godini imao vrlo dobar uspjeh, a sljede ih 34,1% mladića s dobrim uspjehom, 9,8% s odličnim uspjehom i 2,4% s nedovoljnim uspjehom. Niti jedan učenik u prošloj godini nije postigao dovoljan uspjeh. U Držicevoj nijedna osoba nije pala prošli razred, dok je samo njih 5,7% postiglo dobar uspjeh kao i oni koji su postigli odličan. Najveći broj njih je imao dobar (58,5%) a nešto manje, njih 30,2%, vrlo dobar. Kao i u Držicevoj, najveći broj mladih u Dugavama je prošle godine postiglo dobar uspjeh (45%). Nešto manji broj je postigao vrlo dobar uspjeh (32,5%), dok je 10% njih imalo dovoljan, a 7,5% nedovoljan uspjeh. Najmanje njih je postiglo odličan uspjeh, svega 5%. Od ukupnog uzorka, najviše je dječaka koji su u prošloj školskoj godini imali dobar (47%) i vrlo dobar uspjeh (38,1%) na kraju godine. Najmanje je onih koji prošli razred nisu prošli (nedovoljan s 3%).

Tablica 10. Prosjek ocjena subuzoraka s aritmetičkom sredinom i standardnom devijacijom

	N	Minimum	Maksimum	M	SD
Ruđer	41	1	5	3,68	0,756
Držiceva	53	2	5	3,36	0,682
Dugave	40	1	5	3,18	0,958

Prosjeck ocjena subuzoraka pokazuje kako sudionici iz Ruđera imaju najbolje ocjene (3,68), iz Držiceve nešto niže (3,36) dok najlošije ocjene imaju mladi iz Dugava (3,18) (tablica 10). Statistička značajnost postoji samo između subuzorka Ruđera i Dugava ($p=,018$), što znači da je između ta dva subuzorka razlika najveća.

Tablica 11. Ponavljanje razreda

	Ruđer		Držiceva		Dugave		Ukupni uzorak	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Ne	39	92,9	46	86,8	20	47,6	105	76,6
Da	3	7,1	7	13,2	22	52,4	32	23,4
Ukupno	42	100	53	100	42	100	137	100

Tablica 12. Broj ponavljanja razreda

	Ruđer		Držiceva		Dugave		Ukupni uzorak	
	N	%	N	%	N	%	N	%
1	3	100	6	85,7	12	54,5	21	65,6
2	-	-	1	14,3	9	40,9	10	31,3
3	-	-	-	-	1	4,5	1	3,1
Ukupno	3	100	3	100	22	100	32	100

U tablici 11 je prikazno kako u cjelokupnom uzorku 23,4% mladića nije prošlo razred. Najveći broj njih koji nisu prošli se nalaze u subuzorku Dugava (52,4%), manji broj u Držicevoj (13,2%), a najmanje njih u Ruđeru (7,1%). Od onih koji nisu prošli je 65,6% od cjelokupnog uzorka to učinilo samo jedan put, 31,3% dva puta, a samo 3,1% je tri puta ponavljalo razred (tablica 12). Od svih učenika iz Ruđera njih 7,1% je ponavljalo razred i to samo jedan put. U Držicevoj je njih 13,2% reklo kako su bar jednom ponavljali razred, a od toga je njih 85,7% palo jedan put, dok je 14,3% ponavljalo razred dva puta. Iz subuzorka Dugava je njih 52,4% bar jednom ponavljalo razred i to većinom jednom (54,5%). Dva puta je ponavljalo razred njih 40,9%, a tri puta njih 4,5%.

7. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

7.1. Samoiskazano rizično i delinkventno ponašanje

Upitnik je sadržavao 29 čestica koje su opisivale ponašanja koja se smatraju delinkventnim ili rizičnima. Na te se čestice odgovaralo odabirom intenziteta počinjenja tog djela, koje je rangiralo od 0 puta do 5 i više puta. Time se htjelo ispitati učestalost počinjenja djela unutar kategorija delinkvencije: vandalizam i ponašanja remećenja javnog reda i mira, krađe i razbojništva, nasilno ponašanje prema ljudima i životinjama, rizično ponašanje u školskom okruženju i konzumiranje sredstava ovisnosti.

7.1.1. Vandalizam i ponašanja remećenja javnog reda i mira

Upitnik je sadržavao pitanja o 7 ponašanja koja obilježavaju kategoriju vandalizma i ponašanja remećenja javnog reda i mira. Čestice su opisivale ponašanja kojima se oštećuju javni predmeti, neprimjerena ponašanja u javnim prostorima, nezakonite radnje te ponašanja neprimjerena prema roditeljima kao primjer nenormativnog ponašanja.

Tablica 13. Frekvencije odgovora na česticama iz kategorije vandalizma i ponašanja remećenja javnog reda i mira s obzirom na subuzorak

Koliko često si u svojem životu...		0	1-2	3-4	5<
3. ...pisao/crtao grafite po javnim mjestima, zgradama ili prijevoznim sredstvima?	Ruđer %	61,9	28,6	7,1	2,4
	Držićeva %	62,3	17,0	13,2	7,5
	Dugave %	56,1	12,2	9,8	22,0
	CIJELI UZORAK	60,3	19,1	10,3	10,3
8. ...razbijao predmete po kući kada su ti roditelji nešto zabranili?	Ruđer %	83,3	16,7	-	-
	Držićeva %	58,5	30,2	9,4	1,9
	Dugave %	53,7	19,5	7,3	19,5
	CIJELI UZORAK	64,7	22,8	5,9	6,6
10. ...bez dopuštenja ušao u nečiju kuću, dvorište ili drugi prostor?	Ruđer %	47,6	23,8	16,7	11,9
	Držićeva %	52,8	30,2	9,4	7,5
	Dugave %	51,2	17,1	9,8	22,0
	CIJELI UZORAK	50,7	24,3	11,8	13,2
12. ...namjerno oštetio ili potrgao predmete koji pripadaju školi ili javnom prostoru?	Ruđer %	47,6	26,2	7,1	19,0
	Držićeva %	49,1	34,0	7,5	9,4
	Dugave %	35,7	11,9	19,0	33,3
	CIJELI UZORAK	44,5	24,8	10,9	19,7
17. ...namjerno zapalio kuću, koš za smeće, garažu ili nešto slično?	Ruđer %	88,1	11,9	-	-
	Držićeva %	84,6	11,5	1,9	1,9
	Dugave %	58,5	19,5	12,2	9,8
	CIJELI UZORAK	77,8	14,1	4,4	3,7
22. ...nosio sa sobom neko oružje?	Ruđer %	64,3	11,9	7,1	16,7
	Držićeva %	56,6	15,1	17,0	11,3
	Dugave %	35,7	16,7	9,5	38,1
	CIJELI UZORAK	52,6	14,6	11,7	21,2

24. ...bio toliko glasan u tramvaju ili drugom javnom mjestu da su se ljudi žalili?	Ruđer %	64,3	26,2	4,8	4,8
	Držićeva %	69,8	18,9	7,5	3,8
	Dugave %	52,4	14,3	9,5	23,8
	CIJELI UZORAK	62,8	19,7	7,3	10,2

Tablica 13 prikazuje rezultate ponašanja koja obilježavaju vandalizam i ponašanja remećenja javnog reda i mira, a koja su općenito gledano relativno nisko zastupljena. Od tih ponašanja gledan cjelokupni uzorak najvišu frekvenciju činjenja (5 i više puta) ima nošenje oružja s 21,2%. Unutar cjelokupnog uzorka, Dugave pokazuju najveću učestalost činjenja tog djela i to s 38,1%, što pokazuje kako je najveći broj mladića iz subuzorka Dugava sa sobom nosilo oružje 5 ili više puta. Mladići iz Držićeve najveći rezultat unutar frekvencija činjenja (17%) su postigli s 3-4 puta, a mladići iz Ruđera (16,7%) s 5 i više puta. Sljedeće po učestalosti jest oštećenje ili trganje predmeta škole ili javnog prostora. Ova čestica je specifična jer svi subuzorci pokazuju da su to učinili jedan ili više puta, tj. učestalost odgovora „nikada“ je najmanje zastupljena od svih čestica unutar ove kategorije. Nedopušteno ulaženje u nečiju kuću, dvorište ili drugi prostor je zastupljeno s tek 50,7% mladića koji to nikada nisu učinili. Unutar ove čestice, Dugave također postižu veći broj učestalosti činjenja djela. Sljedeće je pisanje/crtanje grafita po javnim mjestima, zgradama ili prijevoznim sredstvima sa 60,3% mladih iz cjelokupnog uzorka koji to nikada nisu učinili. Osim frekvencije „nikada“, mladići iz Ruđera postižu najveći rezultat s 28,6% na frekvenciji 1-2 puta, Dugave s 22% na 5 i više puta, a Držićeva s 17% na 1-2 puta. Bivanje glasnim u tramvaju ili drugom javnom mjestu toliko da su se ljudi žalili je sljedeće po učestalosti. Unutar činjenja tog djela je najveći broj mladića iz Ruđera koji su to učinili 1-2 puta. Ponašanje razbijanja predmeta po kući kad su ti roditelji nešto zabranili su mladići iz Držićeve to učinili 1-2 puta s najvećim postotkom od 30,2%. Zanimljivo je kako su 19,5% mladih iz Dugava to učinili 1-2 puta i 5 i više puta. Najmanje zastupljeno je namjerno paljenje kuće, koša za smeće, garaže ili slično s 22,2% mladih koji su to bar jednom učinili. Unutar svih subuzoraka je najveći broj onih koji su to učinili 1-2 puta.

Unutar ove kategorije je zanimljivo kako kod većine čestica (osim paljenja kuća, koša, garaža i sličnog i nošenja oružja) najveći broj mladića koji su neko djelo počinili bar jedan put, od subuzorka Ruđera i Držićeve, su to učinili 1-2 puta, što je niska frekvencija. Dok je subuzorak Dugava u najvećoj mjeri činio djela 5 i više puta, što ukazuje na veći stupanj delinkventnog ponašanja mladih iz Dugava, tj. mladih smještenih u institucionalni smještaj.

7.1.2. Krađe i razbojništva

Kategoriju krađa i razbojništva čini 6 čestica koje opisuju ponašanja otuđenja imovine te nasilnih ponašanja vezana uz otuđenje imovine.

Tablica 14. Frekvencije odgovora na česticama iz kategorije krađa i razbojništva s obzirom na subuzorak

Koliko često si u svojem životu...		0	1-2	3-4	5<
1. ...nasilno ušao u tuđi stan, auto ili drugi prostor s namjerom da nešto ukradeš?	Ruđer %	92,9	7,1	-	-
	Držićeva %	90,6	9,4	-	-
	Dugave %	66,7	7,1	7,1	19,0
	CIJELI UZORAK	83,9	8,0	2,2	5,8
7. ...uzeo ili kupio neki predmet od prijatelja ili nepoznanika iako si znao da je ukraden?	Ruđer %	78,0	17,1	2,4	2,4
	Držićeva %	67,9	28,3	1,9	1,9
	Dugave %	33,3	26,2	9,5	31,0
	CIJELI UZORAK	60,3	24,3	4,4	11,0
11. ...uzeo nešto iz dućana bez plaćanja?	Ruđer %	69,0	19,0	7,1	4,8
	Držićeva %	55,8	26,9	9,6	7,7
	Dugave %	23,8	26,2	16,7	33,3
	CIJELI UZORAK	50,0	24,3	11,0	14,7
14. ...ukrao nešto nekome iz torbe, auta, stana ili slično?	Ruđer %	90,5	4,8	4,8	-
	Držićeva %	77,4	17,0	3,8	1,9
	Dugave %	47,6	21,4	9,5	21,4
	CIJELI UZORAK	72,3	14,6	5,8	7,3
20. ...uzeo bicikl, motor ili automobil bez dopuštenja?	Ruđer %	61,9	11,9	9,5	16,7
	Držićeva %	46,2	19,2	1,9	32,7
	Dugave %	33,3	14,3	4,8	47,6
	CIJELI UZORAK	47,1	15,4	5,1	32,4
21. ...prijetio nekome ili ozlijedio nekoga kako bi mu oduzeo novac ili neki predmet?	Ruđer %	90,5	7,1	2,4	-
	Držićeva %	92,5	5,7	1,9	-
	Dugave %	50,0	16,7	7,1	26,2
	CIJELI UZORAK	78,8	9,5	3,6	8,0

Najzastupljenije ponašanje unutar kategorije krađa i razbojništva je uzimanje bicikla, motora ili automobila bez dopuštenja s 52,9% mladih iz cjelokupnog uzorka koji su to učinili bar jednom. Unutar tog ponašanja je najveći broj mladića na svim subuzorcima odgovorilo da su to učinili 5 i više puta. Visinu te frekvencije pokazuje i činjenica da je ono jedina čestica unutar te kategorije na kojoj je na cjelokupnom subuzorku onih koji su ikada neko djelo počinili, ono jedino zastupljeno s 5 i više puta, dok su ostale čestice najčešće činjene 1-2 puta. Nešto niže od toga s 50% onih koji su barem jednom to učinili je kazneno djelo krađe koje je opisano ponašanjem uzimanja nečega iz dućana bez plaćanja. Sljedeće po zastupljenosti je uzimanje ili kupovanje predmeta od nekoga iako je postojalo znanje da je premet ukraden s 39,7% onih koji su to bar jednom učinili, a iza toga je krađa predmeta iz torbe, auta, stana ili drugih sličnih mjesta s 27,7% onih koji su to barem jednom učinili. S 21,2% je zastupljena prijetnja ili ozljeda osobe kako bi joj se oduzeo neki predmet. Najmanje je zastupljeno

ponašanje s 16% nasilno ulaženje u neki prostor kako bi se oduzeo neki predmet, koji opisuje kazneno djelo provale.

Unutar ove kategorije postoje sličnosti s prethodnom kategorijom vandalizma i ponašanja protiv javnog reda i mira pri čemu većina mladih koji su neko ponašanje učinili barem jednom je subuzorak Ruđera i Držiceve najčešće to učinio 1-2 puta, dok je subuzorak Dugava to učinio 5 i više puta. Jedina ponašanja koje ne slijede ovo pravilo su uzimanje bicikla, motora ili automobila bez dopuštenja, unutar kojeg su svi subuzorci, ako su ikada činili, to najčešće činili 5 i više puta. Krađa predmeta iz torbe, auta, stana ili slično je drugo ponašanje koja relativno točno slijedi pravilo, samo što je izjednačen postotak činjenja 1-2 i 3-4 puta unutar Ruđera i 1-2 i 5 i više puta unutar Dugava. Može se zaključiti kako unutar ove kategorije, mladići iz Dugava ukoliko čine neko od ovih djela, ih čine s velikom frekvencijom, dok mladići iz Ruđera i Držiceve to najčešće čine tek 1-2 puta (tablica 14).

7.1.3. Nasilno ponašanje prema ljudima i životinjama

Kategoriju nasilnog ponašanja prema ljudima i životinjama opisuju 6 ponašanja. Radi se o ponašanjima fizičkog sukobljavanja ili namjernog ozljeđivanja drugih osoba i životinja kako u grupi, tako i samostalno. Time se htjela ispitati nasilnost i agresivno ponašanje mladih koji su bili uključeni u istraživanje.

Tablica 15. Frekvencije odgovora na česticama iz kategorije nasilnog ponašanja prema ljudim i životinjama s obzirom na subuzorak

Koliko često si u svojem životu...		0	1-2	3-4	5<
9. ...bio nasilan prema životinjama?	Ruđer %	88,1	4,8	2,4	4,8
	Držiceva %	88,7	7,5	-	3,8
	Dugave %	64,3	16,7	7,1	11,9
	CIJELI UZORAK	81,0	9,5	2,9	6,6
15. ...tukao se s vršnjacima?	Ruđer %	19,0	45,2	11,9	23,8
	Držiceva %	20,8	34,0	18,9	26,4
	Dugave %	7,1	9,5	21,4	61,9
	CIJELI UZORAK	16,1	29,9	17,5	36,5
16. ...sudjelovao u nasilju na utakmicama?	Ruđer %	81,0	11,9	4,8	2,4
	Držiceva %	73,6	13,2	9,4	3,8
	Dugave %	59,5	19,0	-	21,4
	CIJELI UZORAK	71,5	14,6	5,1	8,8
26. ...sudjelovao u napadu na osobu na temelju njene vjere, rase ili spolne orijentacije?	Ruđer %	81,0	7,1	4,8	7,1
	Držiceva %	80,8	11,5	1,9	5,8
	Dugave %	59,5	11,9	11,9	16,7
	CIJELI UZORAK	74,3	10,3	5,9	9,6
27. ...udario ili vrijeđao roditelja / roditelje?	Ruđer %	90,2	9,8	-	-
	Držiceva %	90,6	5,7	1,9	1,9
	Dugave %	66,7	9,5	4,8	19,0

	CIJELI UZORAK	83,1	8,1	2,2	6,6
29. ...gađao ljude kamenjem, bocama ili nečim drugim?	Ruđer %	61,9	33,3	2,4	2,4
	Držićeva %	60,4	18,9	9,4	11,3
	Dugave %	51,2	17,1	2,4	29,3
	CIJELI UZORAK	58,1	22,8	5,1	14,0

Tablica 15 prikazuje rezultate dobivene za kategoriju nasilnog ponašanje prema ljudima i životinjama. Najveću učestalost činjenja ima tučnjava s vršnjacima s 83,5% cjelokupnog uzorka koji su to bar jednom učinili. Mladići iz Dugava su najučestaliji sa 61,9% njih koji su to činili 5 i više puta. Iako su za frekvenciju 5 i više puta kod svih subuzoraka postotci iznad 20% najveći broj mladića iz Ruđera i Držićeve su to činili samo 1-2 puta. Sljedeće je gađanje ljudi kamenjem, bocama ili nečim drugim s puno manjom učestalošću od 41,9% njih koji su to bar jednom učinili. Unutar te čestice činjenja su mladići iz Ruđera najučestaliji (33,3%) s 1-2 puta. Sudjelovanje u nasilju na utakmicama je sljedeći s 28,5% mladih koji su to bar jednom učinili. Tu vrijedi pravilo koje je bilo i u prethodnim kategorijama pri čemu su od onih koji su djelo barem jednom počinili najučestaliji mladići iz Dugava s 21,4% njih koji su to učinili 5 i više puta. Sudjelovanje u napadu na osobu na temelju njene vjere, rase ili spolne orijentacije je zastupljeno s 25,8% mladića koji su to barem jedan put učinili. Mladići iz Dugava su najzastupljeniji s 19% onih koji su to učinili 5 i više puta. Manju zastupljenost pokazuje čestica nasilja prema životinjama s 19% onih koji su to barem jednom učinili. Unutar ove čestice su mladići iz Dugava ponovno najzastupljeniji, ali u činjenju djela 1-2 puta. Najmanju zastupljenost unutar ove kategorije ima udaranje ili vrijeđanje roditelja sa 16,9% mladih koji su to učinili. Dugave ponovno prevladavaju sa 19% njih koji su to učinili 5 i više puta.

Slično kao i u prethodnim kategorijama, mladići iz Dugava postižu najviše rezultate na najvećim frekvencijama.

7.1.4. Rizično ponašanje u školskom okruženju

Rizično ponašanje u školskom okruženju je kategorija delinkvencije s najmanjim brojem čestica. Tim česticama su se htjela ispitati ponašanja koja se događaju u školskom okruženju, a predstavljaju neprimjereno ponašanje koje za sobom nosi posljedice.

Tablica 16. Frekvencije odgovora na česticama iz kategorije rizičnog ponašanja u školskom okruženju s obzirom na subuzorak

Koliko često si u svojem životu...		0	1-2	3-4	5<
6. ...markirao iz škole?	Ruđer %	31,0	31,0	9,5	28,6
	Držićeva %	15,7	21,6	9,8	52,9
	Dugave %	4,9	7,3	12,2	75,6
	CIJELI UZORAK	17,2	20,1	10,4	52,2
13. ...bio u školi pijan ili pod utjecajem marihuane ili drugih droga?	Ruđer %	88,1	11,9	-	-
	Držićeva %	73,1	7,7	5,8	13,5
	Dugave %	26,2	19,0	11,9	42,9
	CIJELI UZORAK	63,2	12,5	5,9	18,4
23. ...bio poslan na razgovor kod pedagoga / psihologa zbog lošeg ponašanja u školi?	Ruđer %	52,4	33,3	14,3	-
	Držićeva %	46,2	30,8	7,7	15,4
	Dugave %	11,9	11,9	14,3	61,9
	CIJELI UZORAK	37,5	25,7	11,8	25,0
28. ...bio udaljen s nastave zbog lošeg ponašanja?	Ruđer %	52,4	21,4	7,1	19,0
	Držićeva %	39,6	30,2	13,2	17,0
	Dugave %	24,4	9,8	12,2	53,7
	CIJELI UZORAK	39,0	21,3	11,0	28,7

Najučestalije ponašanje u kategoriji rizičnog ponašanja u školskom okruženju je markiranje iz škole, pri čemu samo 17,2% cjelokupnog uzorka nije nikada markiralo iz škole. Od onih koji su to bar jednom učinili je najviše onih iz kategorije Dugava u kategoriji činjenja 5 i više puta s 75,6%. Markiranje iz škole je na trećem mjestu najzastupljenijih ponašanja unutar cjelokupne kategorije delinkvencije. Mladići iz Držićeve su također najviše zastupljeni u visokoj frekvenciji od 5 i više puta s 52,9% dok su mladići iz Ruđera najviše markirali 1-2 puta.

Također, jako veliki postotak mladića je bilo poslano na razgovor kod psihologa/pedagoga radi lošeg ponašanja u školi (samo 37,5% se to nije dogodilo). Zanimljivost predstavlja zastupljenost tog ponašanja s 25% jednako u frekvencijama činjenja 1-2 puta i 5 i više puta unutar cjelokupnog uzorka. Mladićima iz Ruđera i Držićeve se, slijedeći prethodno pravilo, slanje kod psihologa/pedagoga dogodilo najčešće 1-2 puta, dok su mladići iz Dugava to doživjeli 5 i više puta u 61,9% slučajeva. Sljedeće po učestalosti je udaljšavanje s nastave zbog lošeg ponašanja pri čemu je njih 61% od cjelokupnog uzorka to doživjelo po ustanovljenom pravilu. Najmanje zastupljeno ponašanje unutar ove kategorije je bivanje u školi pijan ili pod utjecajem marihuane ili drugih droga s tek 36,8% koji su to učinili. Ovo ponašanje ne slijedi pravilo, pri čemu su svi mladići iz Ruđera koji su to ikada učinili, činili frekvencijom od 1-2 puta. Mladići iz Držićeve i Dugava su u najvećoj učestalosti to činili 5 i više puta (tablica 16).

Visoku zastupljenost činjenja rizičnog ponašanja u školskom okruženju mladića iz Držiceve i Dugava ne iznenađuje, jer smo na početku upitnika ustanovili da oni imaju niže prosječne ocjene od mladića iz Ruđera, a time se povećava vjerojatnost rizičnog ponašanja u školskom okruženju koji jednim dijelom može biti i uzrok lošeg prosjeka.

7.1.5. Konzumiranje sredstava ovisnosti

Kategorija konzumiranja sredstava ovisnosti sadržava 6 ponašanja. Radi se o sredstvima koja su legalna i ilegalna. No, konzumiranje svih navedenih sredstava su neprimjerena s obzirom da se radi o mladima ispod 18 godina starosti.

Tablica 17. Frekvencije odgovora na česticama iz kategorije konzumiranja sredstava ovisnosti s obzirom na subuzorak

Koliko često si u svojem životu...		0	1-2	3-4	5<
2. ...snifao ljepilo ili druge hlapljive tvari?	Ruđer %	85,7	7,1	-	7,1
	Držiceva %	84,9	11,3	-	3,8
	Dugave %	78,6	4,8	4,8	11,9
	CIJELI UZORAK	83,2	8,0	1,5	7,3
4. ...pio žestoka pića (vodku, konjak, gin...)?	Ruđer %	19,0	28,6	4,8	47,6
	Držiceva %	28,8	5,8	13,5	51,9
	Dugave %	7,1	16,7	4,8	71,4
	CIJELI UZORAK	19,1	16,2	8,1	56,6
5. ...uzeo kokain ili heroin?	Ruđer %	100,0	-	-	-
	Držiceva %	96,2	1,9	-	1,9
	Dugave %	80,5	4,9	4,9	9,8
	CIJELI UZORAK	92,6	2,2	1,5	3,7
18. ...pušio marihuanu ili hašiš?	Ruđer %	76,2	11,9	2,4	9,5
	Držiceva %	83,0	5,7	3,8	7,5
	Dugave %	23,8	19,0	4,8	52,4
	CIJELI UZORAK	62,8	11,7	3,6	21,9
19. ...pio pivo ili vino?	Ruđer %	16,7	4,8	4,8	73,8
	Držiceva %	13,2	15,1	7,5	64,2
	Dugave %	7,3	4,9	4,9	82,9
	CIJELI UZORAK	12,5	8,8	5,9	72,8
25. ...uzeo ecstasy ili speed?	Ruđer %	100,0	-	-	-
	Držiceva %	96,2	3,8	-	-
	Dugave %	81,0	2,4	-	16,7
	CIJELI UZORAK	92,6	2,2	0	5,1

U tablici 17 kategoriji konzumiranja sredstava ovisnosti, postoji specifičnost. Gledano kroz cjelokupni uzorak rezultati pokazuju da ukoliko su mladići barem jednom konzumirali neko sredstvo ovisnosti to najčešće čine 5 i više puta (ovo jedino ne vrijedi za snifanje ljepila ili drugih hlapljivih tvari). Najučestalije je konzumiranje piva ili vina s 87,5% onih koji su to barem jednom učinili. Konzumiranje piva ili vina je najzastupljenije ponašanje unutar cijele delinkvencije. Najveća zastupljenost svih subuzoraka je na najvećoj frekvenciji činjenja (5 i

više puta). Sljedeća najzastupljenije ponašanje je konzumiranje žestokih alkoholnih pića s 80,9% onih koji su to barem jednom učinili pri čemu je zastupljenost jednako kao kod piva i vina najveća kod svih subuzoraka na najvećoj frekvenciji od 5 i više puta. Ponašanje pušenja marihuane ili hašiša je 37,2% mladića iz cjelokupnog uzorka barem jednom učinilo. Mladići iz Dugava i Držiceve su najzastupljeniji u 5 i više puta konzumacije, a mladići iz Ruđera s 11,9% na 1-2 puta konzumiranja. Mladići iz subuzorka Ruđera i Držiceve ponašanje snifanja ljepila ili drugih hlapljivih tvari čine 1-2 ili 5 i više puta. Nijedna osoba nije tvrdila da je to sredstvo konzumirala 3-4 puta unutar oba subuzorka. Kao dosada, mladići iz Dugava su u najvećem broju to činili 5 i više puta. Konzumacija kokaina i heroina je rijetko zastupljena, iako je konzumacija ecstasya ili speeda za 0,1% iza njega. Kokain ili heroin nije konzumirao niti jedan mladić iz subuzorka Ruđera dok su 1,9% mladića iz Držiceve to učinili 1-2 ili 5 i više puta. Mladići iz Dugava su najučestaliji na frekvenciji od 5 i više puta. Kao kokain ili heroin, niti jedan mladić iz Ruđera nije konzumirao ecstasy ili speed dok je 3,8% mladića iz Držiceve to učinilo 1-2 puta. Mladići iz Dugava su ponovno najučestaliji s 16,7% tog subuzorka koji su konzumirali ecstasy ili speed 5 i više puta.

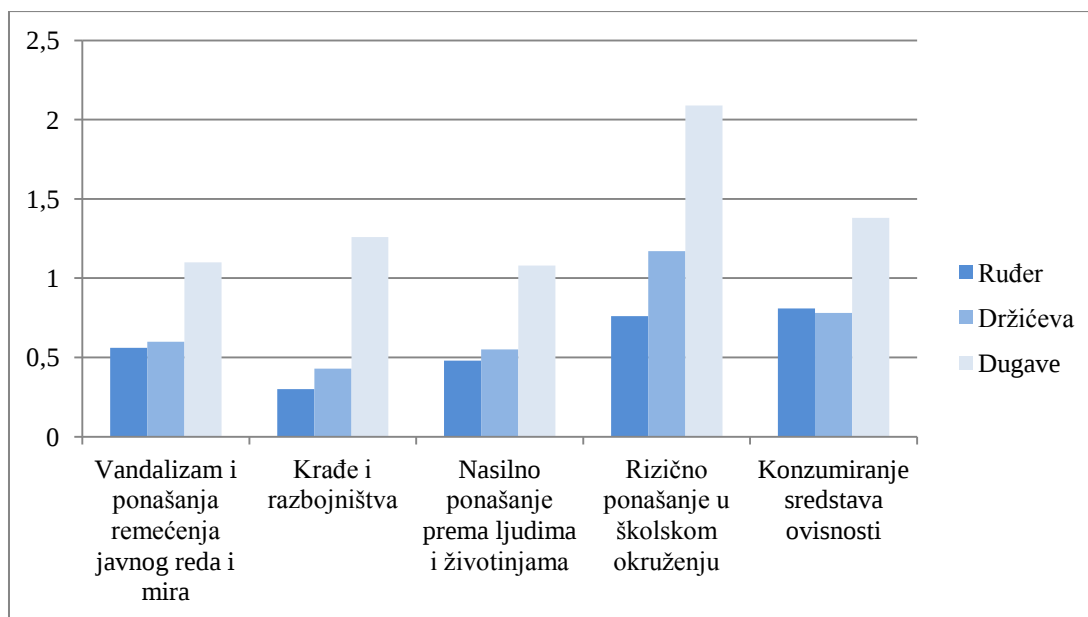
Ispitani mladići iz Dugava ponovno pokazuju najveće rezultate na ponašanjima konzumacije sredstava ovisnosti.

7.1.6. Razlike u manifestiranju rizičnog i delinkventnog ponašanja s obzirom na subuzorak

Rezultati analize varijance koji pokazuju razlike u manifestiranju rizičnog i delinkventnog ponašanja sudionika s obzirom na pripadnost pojedinom subuzorku prikazane su u tablici 18.

Tablica 18. Razlike u samoiskazanom rizičnom i delinkventnom ponašanju s obzirom na subuzorke sudionika

DELINKVENCIJA I RIZIČNA PONAŠANJA	Ruđer		Držiceva		Dugave		F	p
	M	SD	M	SD	M	SD		
Vandalizam i ponašanja remećenja javnog reda i mira	0,56	0,47	0,60	0,62	1,1	0,80	8,728	<,001
Krađe i razbojništva	0,30	0,38	0,43	0,48	1,26	0,96	27,24	<,001
Nasilno ponašanje prema ljudima i životinjama	0,48	0,43	0,55	0,55	1,08	0,77	12,561	<,001
Rizično ponašanje u školskom okruženju	0,76	0,70	1,17	0,83	2,09	0,83	30,719	<,001
Konzumiranje sredstava ovisnosti	0,81	0,47	0,78	0,49	1,38	0,71	15,559	<,001

Slika 5. Grafički prikaz razlika u samoiskazanom rizičnom i delinkventnom ponašanju s obzirom na prosjek činjenja djela između subgrupa

Najzastupljeniji oblik delinkventnog i rizičnog ponašanja je rizično ponašanje u školskom okruženju, dok je nešto manje zastupljeno konzumiranje sredstava ovisnosti. Sljedeće po zastupljenosti je vandalizam i ponašanja remećenja javnog reda i mira, iza kojeg je nasilno ponašanje prema ljudima i životinjama. Najmanje zastupljene su krađe i razbojništva, čime odbacujemo H1 hipotezu.

Postoji statistička značajnost na svim varijablama delinkvencije i rizičnih ponašanja. Mladići iz subuzorka Dugava se na svim varijablama razlikuju od subuzorka Ruđera i Držićeve. Samo na varijabli rizičnih ponašanja u školskom okruženju postoji razlika između svih subuzoraka međusobno. Ovi podaci su u skladu s općim podacima dobivenima na početku upitnika o prosjeku ocjena pojedinih subuzoraka i broju ponavljanja razreda, koji upućuju na bolji akademski uspjeh i manje padova mladića u subuzorku Ruđera, nešto lošiji uspjeh i veći broj padova mladića iz Držićeve i najlošiji prosjek ocjena i najveći broj ponavljanja razreda mladića u Dugavama.

Može se zaključiti kako mladići iz Ruđera iskazuju najmanje rizičnih i delinkventnih ponašanja, dok mladići iz Držićeve pokazuju više rezultate, no ne u toj mjeri da su statistički značajni. Mladići iz Dugava iskazuju najviše rizičnih i delinkventnih ponašanja od svih subuzoraka, čime je potvrđena H2 hipoteza.

7.2. Viktimizacija

7.2.1. Fizičko zlostavljanje

Čestice koje opisuju kategoriju fizičkog zlostavljanja su razna nasilna ponašanja koja uključuju doživljavanje fizičkog nasilja (poput udaraca, šamaranja, guranja, rezanja, davljenja, i čupanja) a koji za posljedicu imaju ozlijeđivanje dijeteta. Čestice uključuju i prijetnje ozlijeđivanjem. Htjelo se ispitati koliko je zastupljeno doživljavanje fizičke viktimizacije s obzirom da je H3 hipoteza zagovarala da će upravo fizičko zlostavljanje biti najučestalije. Dobiveni podaci su prikazani u nastavku.

Tablica 19. Postotak i broj mladih iz subuzoraka po česticama iz kategorije fizičkog zlostavljanja

FIZIČKO ZLOSTAVLJANJE		DA – IMAO ISKUSTVO VIKTIMIZACIJE				χ^2
		Ruđer	Držićeva	Dugave	UKUPNO	
1. Gurnuo ili udario nogom	N	7	14	16	37	4,907
	%	5,1	10,2	11,7	27,0	
3. Davio ili gušio	N	1	1	7	9	10,392**
	%	0,7	0,7	5,1	6,6	
5. Grubo povlačio za uho	N	20	17	18	55	2,252
	%	15,0	12,8	13,5	41,4	
6. Opekao vrućim predmetom	N	-	3	4	7	4,075
	%	-	2,2	3,0	5,2	
8. Udario šakom u glavu	N	1	3	4	8	1,954
	%	0,7	2,2	2,9	5,8	
10. Udario predmetom po nekom dijelu tijela	N	17	20	13	50	0,758
	%	12,6	14,8	9,6	37,0	
16. Ošamario	N	20	22	23	65	1,651
	%	14,6	16,1	16,8	47,4	
19. Prijetio nožem ili pištoljem	N	-	1	4	5	6,039*
	%	-	0,7	3,0	3,7	
23. Porezao oštrim predmetom	N	-	1	4	5	6,216*
	%	-	0,7	3,0	3,7	
24. Čupao za kosu	N	8	6	11	25	3,405
	%	6,0	4,5	8,2	18,7	

*p<,050 **p<,010 ***p<,001

Promatrajući ponašanja koje čine kategoriju fizičke viktimizacije (tablica 19) između subuzoraka je vidljivo kako statističku značajnost postižu samo ponašanja davljenja/gušenja (p=,006), prijetnje nožem/pištoljem (p=,049) i rezanje oštrim predmetom (p=,045). To znači kako unutar tih čestica postoje značajne razlike među grupama. Promatramo li te čestice koje su postigle statističku značajnost, možemo primijetiti kako je subuzorak Dugava u najvećem

stupnju doživio takvo viktimizirajuće iskustvo. S 3,75% su ponašanja prijetnje nožem/pištoljem i rezanje oštrim predmetom najmanje zastupljena ponašanja od svih unutar kategorije viktimizacije općenito.

Može se primijetiti trend u kojem kod gotovo svih ponašanja (osim povlačenja za uho i udaranje predmetom) postoji porast razine viktimizacije od subuzorka mladih iz Rudera do mladih iz subuzorka Dugava, kao kod frekvencija počinjenja delinkventnog ponašanja.

Unutar cjelokupnog uzorka onih koji su tvrdili da su doživjeli neki oblik fizičke viktimizacije, najzastupljenije je iskustvo šamaranje s 47,4%. Sljedeće najzastupljenije iskustvo je grubo povlačenje za uho s 41,4%, a potom udaranje predmetom po nekom dijelu tijela s 37%. S obzirom na samu prirodu ovih ponašanja i njihovu visoku zastupljenost, moglo bi se pretpostaviti da se kod velikog broja radi o prekoračenju intenziteta i učestalosti odgojnih metoda i postupaka (Singer, Kovčo Vukadin i Cajner Mraović, 2002).

Tablica 20. Postotak mladih iz ukupnog uzorka po česticama iz kategorije fizičke viktimizacije s obzirom na pojavu, dob prve pojave i počinitelja

Koliko se puta dogodilo...	Koliko puta?		Kada?		Tko?	
	Broj	%	Dob	%	Osoba	%
1. ... da te netko iz obitelji gurnuo ili udario nogom?	Nikada	73,0	Nije	73,5	Majka	10,2
	1-2	15,3	0-6 g.	8,8	Otac	16,8
	3-4	4,4	6-10 g.	9,6	Udomitelj/ica	0,7
	5 i više	7,3	10-14 g.	8,1	Netko drugi	8,8
3. ... da te netko iz obitelji davio ili gušio?	Nikada	93,4	Nije	92,6	Majka	1,5
	1-2	5,1	0-6 g.	0,7	Otac	1,5
	3-4	0,7	6-10 g.	5,1	Udomitelj/ica	-
	5 i više	0,7	10-14 g.	1,5	Netko drugi	3,7
5. ... da te netko iz obitelji grubo povlačio za uho?	Nikada	58,6	Nije	59,4	Majka	19,5
	1-2	23,3	0-6 g.	16,5	Otac	24,8
	3-4	6,0	6-10 g.	19,5	Udomitelj/ica	0,8
	5 i više	12,0	10-14 g.	4,5	Netko drugi	12,8
6. ... da te netko iz obitelji namjerno opekao vrućim predmetom?	Nikada	94,8	Nije	94,8	Majka	0,7
	1-2	2,2	0-6 g.	0,7	Otac	1,5
	3-4	1,5	6-10 g.	0,7	Udomitelj/ica	-
	5 i više	1,5	10-14 g.	3,7	Netko drugi	3,7
8. ... da te netko iz obitelji udario šakom u glavu?	Nikada	94,2	Nije	95,6	Majka	1,5
	1-2	1,5	0-6 g.	1,5	Otac	2,2
	3-4	1,5	6-10 g.	-	Udomitelj/ica	0,7
	5 i više	2,9	10-14 g.	3,0	Netko drugi	2,9
10. ... da te netko iz obitelji namjerno udario predmetom po nekom dijelu tijela?	Nikada	63,0	Nije	64,9	Majka	17,8
	1-2	17,0	0-6 g.	18,3	Otac	25,9
	3-4	5,2	6-10 g.	13,0	Udomitelj/ica	-
	5 i više	14,8	10-14 g.	3,8	Netko drugi	8,9
16. ... da te netko iz obitelji ošamario?	Nikada	52,6	Nije	54,1	Majka	32,8
	1-2	21,9	0-6 g.	10,5	Otac	26,1
	3-4	7,3	6-10 g.	27,1	Udomitelj/ica	-
	5 i više	18,2	10-14 g.	8,3	Netko drugi	9,0

19. ... da ti je netko iz obitelji prijetio nožem ili pištoljem?	Nikada	96,3	Nije	96,3	Majka	1,5
	1-2	2,2	0-6 g.	-	Otac	-
	3-4	0,7	6-10 g.	-	Udomitelj/ica	-
	5 i više	0,7	10-14 g.	3,7	Netko drugi	1,5
23. ... da te netko iz obitelji namjerno porezao oštrim predmetom?	Nikada	96,3	Nije	96,3	Majka	0,7
	1-2	3,0	0-6 g.	0,7	Otac	-
	3-4	-	6-10 g.	-	Udomitelj/ica	-
	5 i više	0,7	10-14 g.	3,0	Netko drugi	3,0
24. ... da te netko iz obitelji namjerno čupao za kosu?	Nikada	81,3	Nije	82,0	Majka	11,3
	1-2	9,0	0-6 g.	5,3	Otac	9,0
	3-4	3,0	6-10 g.	9,0	Udomitelj/ica	0,8
	5 i više	6,7	10-14 g.	3,8	Netko drugi	5,3
Prosjeck kategorije Fizičko zlostavljanje	Nikada	80,3	Nije	80,9	Majka	9,7
	1-2	10,0	0-6 g.	6,3	Otac	10,8
	3-4	3,0	6-10 g.	8,4	Udomitelj/ica	0,3
	5 i više	6,5	10-14 g.	4,3	Netko drugi	6,0

Tablica 20 prikazuje postotak cjelokupnog uzorka po česticama koje čine fizičku viktimizaciju s obzirom na dob prve pojave i počinitelja.

Iskustvo guranja ili udaranja nogom je doživjelo 27% sudionika. U 15,3% slučajeva se ono dogodilo 1-2 puta, u 7,3% 5 i više puta, a najmanje 3-4 puta kod 4,4% sudionika. Zanimljiv je podatak kako je dob prvog doživljaja takvog oblika ponašanja relativno jednako raspoređen kroz sva tri ponuđena dobna razdoblja iako je 6-10 godina najzastupljenije s 9,6%. Počinitelji su u najvećoj mjeri roditelji, pri čemu je otac počinitelj u 16,8%, a majka u 10,2% slučajeva. Kategorija „netko drugi“ je također visoko zastupljena pri čemu je moguće da se tu radi o nasilju između braće i sestara.

Iskustvo davljenja je doživio 6,5% sudionika. No, kada se ono dogodilo je to bilo najčešće 1-2 puta (5,1%) te se prvi puta dogodilo u 5,1% slučajeva između 6. i 10. godine. Roditelji su s 1,5% izjednačeni kao počinitelji dok se 3,7% počinitelja odnosi na druge osobe u obitelji.

Iskustvo povlačenja za uho je u najvećoj mjeri doživljeno samo 1 do 2 puta (23,3%) i to se u 19,5% slučajeva dogodilo prvi puta između 6. i 10. godne života. Očevi su bili počinitelji u 24,8% slučajeva, a majke u 19,5% slučajeva. Od svih iskustva fizičke viktimizacije, povlačenje za uho ima najveći postotak za kategoriju počinitelja „netko drugi“. Može se pretpostaviti, s obzirom na prirodu samog djela, da se radi o odgojnom postupku koji čine roditelji, ali i drugi članovi obitelji poput baka i djedova. U prilog tome govori i činjenica da je taj postupak staromodniji, pa se time može objasniti da se „netko drugi“ odnosi na starije članove obitelji.

Ponašanje kojim je neka osoba u obitelji opekla dijete vrućim predmetom je zastupljena u 5,2% slučajeva, a najčešće se dogodila 1-2 puta pri čemu se prvi puta dogodilo između 10. i 14. godine u 3,7% slučajeva. Počinitelj je najčešće netko drugi u obitelji (3,7%).

Udarac šakom u glavu je doživjelo 5,9% mladih u cjelokupnom uzorku, a u 3% slučajeva se prvi puta dogodilo između 10. i 14. godine. U 2,9% slučajeva je počinitelj bio netko drugi u obitelji, dok sljedeći po učestalosti otac s 2,2%.

Iskustvo udaranja predmetom (remen, štap, šiba, itd.) po nekom dijelu tijela je doživjelo 37% sudionika pri čemu je ono najzastupljenije bilo učestalosti od 1 do 2 puta (17%) i 5 i više puta (14,8%), a najčešće se prvi puta dogodilo u dobi od 0-6 godina (18,3%) te opada s porastom dobi. Počinitelji su u 25,9% slučajeva bili otac i 17,8% slučajeva majka. Za ovo ponašanje je moguće da se radi o prekoračenju odgojnog postupka jer se tradicionalno udaranje remenom/šibom još uvijek smatra uobičajenim odgojnim postupkom. Tome u prilog ide podatak kako je ono najčešće doživljeno u ranijoj dobi i opada s porastom dobi djeteta.

Šamar je doživjelo 47,4% mladih u cjelokupnom uzorku, iako ih je većina s 21,9% to doživjela 1-2 puta i to najčešće prvi puta u dobi između 6. i 10. godine života (27,1%). Majka i otac su najčešće počinitelji, s time da su majke (32,8%) zastupljenije od očeva (26,1%).

Prijetnja nožem ili pištoljem je relativno rijetko zastupljena s 3,7% mladih koji su doživjeli to iskustvo. Pozitivni podaci su da se u 2,2% to dogodilo 1-2 puta. To iskustvo je 3,0% doživjelo prvi puta između 10. i 14. godine u jednakoj zastupljenosti od majke i nekog drugog u obitelji (1,5%).

Iskustvo namjernog porezivanja oštrim predmetom je doživjelo 3,7% mladih u cjelokupnom uzorku i to u većinskom postotku od 3% u frekvenciji od 1-2 puta. U također 3% slučajeva ono je prvi puta doživljeno između 10. i 14. godine, pri čemu su najčešći počinitelji netko drugi u obitelji s 3%.

Namjerno čupanje za kosu je doživjelo 18,7% mladih u cjelokupnom uzorku i to najviše 1-2 puta (9%). U najčešćem slučaju se ono prvi puta dogodilo između 6. i 10. godine pri čemu je majka s 11,3% najčešći počinitelj.

Dob prvog doživljavanja nekog od oblika fizičke viktimizacije je u najvećem broju slučajeva bila 0 – 6 (6,3%) i 6 – 10 godina (8,4%). Ovaj podatak se može objasniti fizičkom slabošću djeteta radi kojeg se ono ne može oduprijeti postupcima fizičkog zlostavljanja koje se nad

njim vrši. U toj ranoj dobi je lakše dijete fizički kažnjavati nego mu objašnjavati posljedice njegova lošeg ponašanja.

Gledajući prosjek cjelokupne kategorije fizičke viktimizacije, možemo doći do zanimljivih zaključaka. Najveći broj djece nikada nije doživjelo neki oblik fizičke viktimizacije, dok je na sljedeće po učestalosti 1-2 puta, a iza 5 i više puta. Taj podatak nam ukazuje da većinom djeca budu pošteđena fizičkog zlostavljanja, no ako ih dožive onda to bude češćeg intenziteta. Sljedeće po učestalosti je doživljavanje iskustva 1-2 puta, te se ono se može smatrati zanemarivim u smislu da je došlo do situacije u kojoj je odrasla osoba učinila djetetu neko od ponašanja unutar te kategorije, ali se ono više nije ponovilo, čime to ponašanje nema zlostavljajući obrazac. Mladi najčešće neki oblik ponašanja unutar ove kategorije doživljavaju u mlađoj dobi, 0 – 6 godina u 6,3% i 6 – 10 godina u 8,4% što se može objasniti učestalijim korištenjem fizičkih metoda odgoja i fizičkog kažnjavanja u mlađe djece. Rezultati pokazuju kako su roditelji u najvećem broju slučajeva počinitelji, što je očekivano s obzirom na cilj istraživanja i rezultate drugih istraživanja.

Tablica 21. Apsolutne i relativne frekvencije sudionika s obzirom na broj doživljenih oblika fizičke viktimizacije

Broj čestica	Broj sudionika koji su odgovorili potvrdno na određeni broj čestica	Sudionici izraženi u %
0	36	28,6
1	29	23,0
2	22	17,5
3	14	11,1
4	11	8,7
5	5	4,0
6	4	3,2
7	3	2,4
8	-	-
9	1	0,8
10	1	0,8
UKUPNO	126	100

Iz tablice 21 možemo iščitati kako 28,6% djece nikada nije doživjelo nijedan oblik fizičkog viktimizirajućeg iskustva. S brojem iskustva koje su mladi doživjeli, se broj sudionika smanjuje. Samo jedan mladić je doživio svih 10 iskustva koji čine kategoriju fizičke viktimizacije. Podaci nam govore kako je raznolikost doživljavanja više oblika fizičkog zlostavljanja uglavnom niska. Ovi podaci ukazuju na maleni broj osoba koji su doživjeli veliki raspon fizičkog zlostavljanja. Ovaj podatak je ohrabrujuć jer olakšava tretman mladih koji budu prepoznati kao žrtve fizičke viktimizacije utoliko što smanjuje obujam iskustava na koje se tretman mora usmjeriti.

7.2.2. Psihičko zlostavljanje

Kategoriju psihičkog zlostavljanja čini 5 čestica koje opisuju iskustva koje je dijete doživjelo, a koje za cilj imaju povredu dijetetovih emocija. Ono uključuje neka ponašanja koja su izravna poput vrijeđanja, deranja i izbacivanja iz kuće, dok postoje i ponašanja koja služe povredi djeteta kroz manipulaciju i neizravne puteve, poput uspoređivanja s drugom djecom ili stvaranja ozračja u kojem dijete doživljava želju roditelja da je ono mrtvo. H3 hipotezom je pretpostavljeno da će psihičko zlostavljanje biti najmanje zastupljeno.

Tablica 22. Postotak i broj mladih iz subuzoraka po česticama iz kategorije psihičkog zlostavljanja

PSIHIČKO ZLOSTAVLJANJE						
		DA – IMAO ISKUSTVO VIKTIMIZACIJE				
		Ruder	Držićeva	Dugave	UKUPNO	χ^2
9. Uspoređivao s drugom djecom	N	12	16	21	49	5,368
	%	8,8	11,7	15,3	35,8	
11. Vrijeđao ili proklinjao	N	14	10	18	42	6,651*
	%	10,4	7,4	13,3	31,1	
13. Želio da si mrtav	N	-	3	8	11	10,858**
	%	-	2,2	5,9	8,1	
18. Izbaciti iz kuće ili ostaviti	N	5	11	14	30	5,704
	%	3,6	8,0	10,2	21,9	
22. Derao ili vikao	N	26	27	23	76	0,763
	%	19,4	20,1	17,2	56,7	

*p<,050 **p<,010 ***p<,001

Značajnost unutar kategorije psihičkog zlostavljanja postižu iskustva vrijeđanja/proklinjanja ($p=,036$) i željenja smrti ($p=,004$). Vrijeđanje/proklinjanje je najzastupljenije unutar subuzorka Dugava (13,3%). Jednako stanje je i za česticu željenja da je osoba mrtva, iako je subuzorak Rudera na višem stupnju od Držićeve, što izlazi izvan okvira koje pokazuju dosadašnji podaci.

Za razliku od fizičkog zlostavljanja, kod psihičkog zlostavljanja ne postoji iskustvo u kojoj je druga osoba u obitelji najzastupljenija kao počinitelj, što znači da su roditelji najčešći počinitelji psihičkog zlostavljanja djece. Najviše zastupljeno iskustvo psihičkog zlostavljanja je agresivno deranje ili vikanje s 56,7%, koje je i najzastupljenije iskustvo unutar cijele kategorije viktimizacije. Najmanje je zastupljeno izražavanje djetetu želju da je mrtvo ili se nikada nije rodilo s 8,1%. Vrijeđanje ili proklinjanje djeteta je zastupljeno s 31,1%, pri čemu je ono najveće unutar subuzorka Dugava (tablica 22).

Tablica 23. Postotak mladih iz ukupnog uzorka po česticama iz kategorije psihičke viktimizacije s obzirom na pojavu, dob prve pojave i počinitelja

Koliko se puta dogodilo...	Koliko puta?		Kada?		Tko?	
	Broj	%	Dob	%	Osoba	%
9. ... da te netko iz obitelji uspoređivao s drugom djecom kako bi te povrijedio?	Nikada	64,2	Nije	65,7	Majka	22,4
	1-2	18,2	0-6 g.	5,2	Otac	15,7
	3-4	4,4	6-10 g.	10,4	Udomitelj/ica	2,2
	5 i više	13,1	10-14 g.	18,7	Netko drugi	5,2
11. ... da te netko iz obitelji agresivno vrijeđao ili proklinjao?	Nikada	68,9	Nije	71,0	Majka	11,5
	1-2	14,1	0-6 g.	6,1	Otac	20,5
	3-4	4,4	6-10 g.	8,4	Udomitelj/ica	0,8
	5 i više	12,6	10-14 g.	14,5	Netko drugi	6,1
13. ... da ti je netko iz obitelji rekao kako bi želio da si mrtav ili da se nikada nisi rodio?	Nikada	91,9	Nije	91,9	Majka	5,1
	1-2	2,9	0-6 g.	-	Otac	2,2
	3-4	-	6-10 g.	2,9	Udomitelj/ica	0,7
	5 i više	5,1	10-14 g.	5,1	Netko drugi	2,2
18. ... da ti je netko iz obitelji prijetio da će te izbaciti iz kuće ili da će te ostaviti?	Nikada	78,1	Nije	78,1	Majka	10,2
	1-2	7,3	0-6 g.	0,7	Otac	11,7
	3-4	6,6	6-10 g.	3,6	Udomitelj/ica	0,7
	5 i više	8,0	10-14 g.	17,5	Netko drugi	4,4
22. ... da se netko iz obitelji agresivno derao ili vikao na tebe?	Nikada	43,3	Nije	45,3	Majka	38,5
	1-2	23,9	0-6 g.	10,2	Otac	40,8
	3-4	7,5	6-10 g.	15,6	Udomitelj/ica	0,8
	5 i više	25,4	10-14 g.	28,9	Netko drugi	7,7
Prosjeck kategorije Psihičko zlostavljanje	Nikada	69,3	Nije	70,4	Majka	17,5
	1-2	13,3	0-6 g.	4,4	Otac	18,2
	3-4	4,6	6-10 g.	8,2	Udomitelj/ica	1,0
	5 i više	12,8	10-14 g.	16,9	Netko drugi	5,1

Tablica 23 prikazuje podatke u kojima je vidljivo kako je od cjelokupnog uzorka 35,8% mladih doživjelo iskustvo uspoređivanja s drugom djecom. U 18,2% slučajeva se to dogodilo 1-2 puta, u 13,1% slučajeva 5 i više puta, a u 4,4% slučajeva 3-4 puta. Prvi puta se to najčešće dogodilo između 10. i 14. godine (18,7%) dok se u 22,4% slučajeva radilo o majci kao počinitelju, a 15,7% slučajeva o ocu.

Agresivno vrijeđanje i proklinjanje je postiglo statističku značajnost pri čemu mladići iz Držiceve postižu najniže rezultate. Više rezultate postižu mladići iz Ruđera, a najviše oni iz Dugava. U 31,1% su mladi u cjelokupnom uzorku tvrdili da su doživjeli to iskustvo i to najčešće 1-2 puta (14,1%) u dobi između 10 i 14 godina (14,5%). Otac je bio najčešći počinitelj s 20,5%, a s 11,5% sljede majka.

Ponašanje kojim odrasla osoba u obitelji djetetu govori kako želi da je dijete mrtvo ili da se nikada nije rodilo je pokazalo statističku značajnost iako je s 8,1% najmanje zastupljeno iskustvo unutar kategorije psihičkog zlostavljanja. No, kada je doživljeno se od 2,9%

slučajeva dogodilo 1-2 puta, dok se od 5,1% slučajeva dogodilo 5 i više puta. Prvi puta se ono najčešće dogodilo između djetetove 10. i 14. godine i to u 5,1% slučajeva dok se između 6. i 10. godine ono dogodilo u 2,9% slučajeva. Majke su bili najčešći počinitelji (5,1%), a sljede ih očevi i netko drugi u obitelji s jednakom zastupljenošću (2,2%).

Prijetnja izbacivanja iz kuće ili ostavljanja se dogodila u 21,9% slučajeva cjelokupnog uzorka. U 8% slučajeva se dogodilo 5 i više puta, a u 7,3% slučajeva 1-2 puta. U 6,6% slučajeva se dogodilo 3-4 puta čime se može zaključiti kako se ovakve prijetnje događaju relativno jednakom zastupljenošću različitog intenziteta. Prvi puta se dogodilo u 17,5% slučajeva između 10. i 14. godine. Unutar ove čestice su također roditelji najčešći počinitelji pri čemu su očevi najzastupljeniji (11,7%).

Iskustvo agresivnog deranja ili vikanja je najzastupljenije unutar kategorije psihičkog zlostavljanja s 56,7%. U najvećoj mjeri se događala 5 i više puta (25,4%) i 1-2 puta (23,9%), dok je frekvencija 3-4 puta nisko zastupljena s 7,5%. Postotak prvog doživljavanja takvog iskustva raste s porastom dobi pri čemu se 0-6 godina javlja u 10,2% slučajeva, 6-10 godina u 15,6% te u 28,9% slučajeva između 10. i 14. godine. Očevi su najviše zastupljeni s 40,8%, a sljede majke s 38,5%. Ova iskustva se može smatrati najviše društveno prihvatljivim ponašanjem unutar ove kategorije pa ne čudi da je ono postiglo visoke rezultate te da nema statistički značajne razlike između subuzorka.

Najčešća dob prvog doživljaja nekog od oblika psihičke viktimizacije je između 10. i 14. godine života (16,9%). Ovaj podatak se objašnjava početkom razdoblja puberteta mladih u kojem je lakše koristiti psihičko zlostavljanje od fizičkog.

Iz tablice 23 možemo iščitati ukoliko je neko iskustvo doživljeno, se ono najčešće dogodilo 1-2 puta (13,3%) ili 5 i više puta (12,8%). Objašnjenje je slično kao i kod fizičkog zlostavljanja. Ukoliko mladi dožive neki od oblika psihičkog zlostavljanja, ono je u većoj mjeri reakcija na neko djetetovo ponašanje ili situaciju, jer se to ponašanje više nije ponovilo. No, ukoliko dijete više od dva puta doživi neko zlostavljanje, onda je ono učestalije. Dob prve pojave psihičkog zlostavljanja raste s porastom dobi djeteta, dok su počinitelji u većoj mjeri očevi. Ponovno se pokazuje kako su roditelji u najvećoj mjeri počinitelji.

Tablica 24. Apsolutne i relativne frekvencije sudionika s obzirom na broj doživljenih oblika psihičke viktimizacije

Broj čestica	Broj sudionika koji su odgovorili potvrdno na određeni broj čestica	Sudionici izraženi u %
0	43	32,8
1	35	26,7
2	21	16,0
3	18	13,7
4	9	6,9
5	5	3,8
UKUPNO	131	100

Najveći je broj mladih koji nisu doživjeli nijedan oblik viktimizirajućeg iskustva iz kategorije psihičkog zlostavljanja s 32,8% (tablica 24). Kao i kod fizičkog zlostavljanja, s porastom broja doživljenih iskustva, pada broj mladih koji su to doživjeli. Iako je unutar kategorije psihičkog zlostavljanja manji broj čestica nego unutar fizičke viktimizacije koji ispituju doživljeno iskustvo, veći je broj mladih koji su doživjeli puno ili sva iskustva unutar kategorije psihičkog zlostavljanja, za razliku od fizičkog zlostavljanja. Ovaj podatak nam ukazuje da ukoliko ispitani mladi doživljavaju psihičku viktimizaciju, veća je vjerojatnost da će ono biti šireg raspona nego što je to slučaj kod fizičke viktimizacije.

7.2.3. Zanemarivanje

Zanemarivanje je kategorija koju čini 7 čestica. Te čestice opisuju iskustva osjećaja zanemarenosti u obitelji ili ponašanja kojima se dijete izravno zanemaruje, ignorira ili se ne zadovoljavaju djetetove osnovne potrebe.

Tablica 25. Postotak i broj mladih iz subuzoraka po česticama iz kategorije zlostavljanja

ZANEMARIVANJE						
		DA – IMAO ISKUSTVO VIKTIMIZACIJE				χ^2
		Ruder	Držićeva	Dugave	UKUPNO	
2. Nije pomogao oko škole	N	8	7	19	34	14,372***
	%	5,9	5,2	14,1	25,2	
4. Odbio razgovarati s tobom ili ignorirao	N	8	10	15	33	4,555
	%	6,0	7,5	11,2	24,6	
7. Osjećao kao da te nitko kod kuće ne voli	N	8	10	13	30	1,578
	%	5,8	7,3	8,8	21,9	
12. Nije brinuo kad si bio bolestan ili ozlijeđen	N	-	2	8	10	13,081***
	%	-	1,5	5,9	7,4	
14. Osjećao zanemareno	N	6	7	12	25	4,654
	%	4,4	5,1	8,8	18,4	

17. Namjerno zaključao u kući ili izvan nje	N	-	8	12	20	13,767***
	%	-	5,8	8,8	14,6	
20. Nisi imao dovoljno hrane i da si dulje vrijeme bio gladan	N	1	3	9	13	10,078**
	%	0,7	2,2	6,7	9,6	

*p<,050 **p<,010 ***p<,001

Kategorija zanemarivanja je zanimljiva jer je ona jedina kategorija koja ima najviše statistički značajnih čestica s obzirom na broj samih čestica te su te značajnosti vrlo visoke. Razlika između subgrupa postoji na iskustvima nepomaganja oko škole ($p=,001$), nezbrinjavanja tokom bolesti ili ozlijede ($p=,001$), zaključavanje unutar ili izvan kuće ($p=,001$) te neimanja dovoljno hrane i trpljenje gladi kroz dulje vrijeme ($p=,006$). Kao i unutar drugih kategorija viktimizacije, najviše su zastupljeni mladi iz Dugava, a najmanje iz Ruđera. Jedino unutar iskustva nepomaganja oko škole subuzorak Ruđera pokazuje više rezultate od Držićeve.

Najzastupljenije iskustvo je nepomaganje oko škole s 25,2%. Sljedeće po učestalosti je odbijanje razgovora ili ignoriranje s 24,6%, a potom je pružanje osjećaja nevoljenosti s 21,9%. Najmanje doživljeno iskustvo je nezbrinjavanje tokom bolesti ili ozlijede s 7,4%. Ovi podaci su prikazani u tablici 25.

Tablica 26. Postotak mladih iz ukupnog uzorka po česticama iz kategorije zanemarivanja s obzirom na pojavu, dob prve pojave i počinitelja

Koliko se puta dogodilo...	Koliko puta?		Kada?		Tko?	
	Broj	%	Dob	%	Osoba	%
2. ... da ti nitko iz obitelji nije pomogao oko škole (domaća zadaća) kada si ih to tražio?	Nikada	74,8	Nije	76,7	Majka	13,4
	1-2	14,8	0-6 g.	2,3	Otac	11,9
	3-4	1,5	6-10 g.	12,8	Udomitelj/ica	-
	5 i više	8,9	10-14 g.	8,3	Netko drugi	6,7
4. ... da je netko iz obitelji odbio razgovarati s tobom ili te ignorirao kada ti je razgovor bio potreban?	Nikada	75,4	Nije	75,9	Majka	15,0
	1-2	13,4	0-6 g.	2,3	Otac	9,8
	3-4	3,7	6-10 g.	7,5	Udomitelj/ica	1,5
	5 i više	7,5	10-14 g.	14,3	Netko drugi	9,0
7. ... da si se osjećao kao da te nitko kod kuće ne voli?	Nikada	78,1	Nije	78,1	Majka	16,9
	1-2	13,1	0-6 g.	5,1	Otac	12,5
	3-4	1,5	6-10 g.	7,3	Udomitelj/ica	2,2
	5 i više	7,3	10-14 g.	9,5	Netko drugi	6,6
12. ... da se nitko iz obitelji nije za tebe brinuo kada si bio bolestan ili ozlijeđen?	Nikada	92,6	Nije	92,6	Majka	6,7
	1-2	3,0	0-6 g.	0,7	Otac	3,0
	3-4	0,7	6-10 g.	4,4	Udomitelj/ica	-
	5 i više	3,7	10-14 g.	2,2	Netko drugi	2,2
14. ... da si se osjećao zanemareno kod kuće?	Nikada	81,6	Nije	81,6	Majka	9,7
	1-2	10,3	0-6 g.	1,5	Otac	9,7
	3-4	3,7	6-10 g.	6,6	Udomitelj/ica	0,7
	5 i više	4,4	10-14 g.	10,3	Netko drugi	5,2
17. ... da te je netko	Nikada	85,4	Nije	85,4	Majka	4,4

namjerno zaključao u kući ili izvan kuće?	1-2	8,8	0-6 g.	1,5	Otac	3,6
	3-4	0,7	6-10 g.	4,4	Udomitelj/ica	0,7
	5 i više	5,1	10-14 g.	8,8	Netko drugi	8,8
20. ... da doma nisi imao dovoljno hrane i da si dulje vrijeme bio gladan?	Nikada	90,4	Nije	91,0	Majka	4,5
	1-2	4,4	0-6 g.	-	Otac	2,3
	3-4	1,5	6-10 g.	3,7	Udomitelj/ica	0,8
	5 i više	3,7	10-14 g.	5,2	Netko drugi	3,0
Prosjek kategorije Zanemarivanje	Nikada	82,6	Nije	83,0	Majka	10,1
	1-2	9,7	0-6 g.	1,9	Otac	7,5
	3-4	1,9	6-10 g.	6,7	Udomitelj/ica	0,8
	5 i više	5,8	10-14 g.	8,4	Netko drugi	5,9

Iskustvo koje opisuje nepomaganje dijetetu oko škole kada je dijete to tražilo pokazuje statističku značajnost među subuzorcima. To ponašanje je najzastupljenije unutar cjelokupnog uzorka, no može se objasniti činjenicom da mnogi roditelji zbog zaposlenja ne stignu ili nemaju snage pomoći djeci oko školskih obaveza. To objašnjenje bi moglo objasniti visoku zastupljenost ovog iskustva, pri čemu postoji određeni postotak kod kojih se radi o zanemarivanju, a ne o manjku vremena i energije roditelja. Najčešće se ono prvi puta dogodilo u dobi od 6 do 10 godina (12,8%), te su roditelji najčešće počinitelji (13,4% i 11,9%).

Odbijanje razgovora ili ignoriranje je sljedeća najzastupljenije iskustvo unutar kategorije zanemarivanja s 24,6%. U najvećoj mjeri se događa 1-2 puta (13,4%) i to prvi puta u kasnijoj dobi od 10 do 14 godina (14,3%). Počinitelj je najčešće majka u 15% slučajeva, dok je otac počinitelj u 9,8% slučajeva. Unutar kategorije zanemarivanja je najveća zastupljenost drugih osoba u obitelji kao počinitelja s 9%.

Osjećaj nevoljenja je doživio 21,9% mladih iz cjelokupnog uzorka pri čemu se ono u 13,1% puta dogodilo 1 do 2 puta. U 9,5% slučajeva se prvi puta to dogodilo u dobi od 10 do 14 godina i to od strane majke u 16,9% slučajeva, a oca u 12,5% slučajeva.

Iskustvo nezbrinjavanja djeteta kada je ono bilo bolesno ili ozlijeđeno je pokazalo statističku značajnost iako je s 7,4% najmanje zastupljeno iskustvo zanemarivanja. U najvećoj mjeri se ono dogodilo 5 i više puta (3,7%), a nešto manje 1-2 puta (3%). Najčešće se prvi puta dogodilo između 6-10 godina (4,4%) i to od strane majke (6,7%).

Osjećaj zanemarenosti kod kuće je doživio 18,4% mladih iz cjelokupnog uzorka i to najčešće u frekvenciji od 1 do 2 puta (10,3%). Prvi puta su taj osjećaj imali mladi u 10,3% slučajeva u dobi od 10 do 14 godina, pri čemu s porastom dobi, raste broj prvog doživljaja takvog iskustva. Majke i očevi su jednako zastupljeni kao počinitelji s 9,7%.

Namjerno zaključavanje u kući ili izvan nje je doživjelo 14,6% mladih iz cjelokupnog uzorka. U 8,8% su to doživjeli 1-2 puta, u 5,1% 5 i više puta. Porastom dobi raste prvi doživljaj takvog iskustva. Majka je kao počinitelj zastupljena u 4,4% slučajeva, a otac u 3,6% slučajeva. Ovo iskustvo je pokazalo značajnu razliku između subuzoraka.

S 9,6% je iskustvo neimanja dovoljno hrane i trpljenja gladi kroz dulje vrijeme među najrjeđe zastupljeno iskustvo unutar kategorije zanemarivanja. U 4,4% se ono dogodilo jednom do dva puta, u 3,7% 5 i više puta. S porastom dobi raste broj prvi puta doživljenog iskustva. Majke su zastupljene s 4,5% kao počinitelji, a očevi s 2,3%.

Unutar zanemarivanja porastom dobi djeteta raste i broj doživljenih iskustava zanemarivanja. Prosjek učestalosti doživljavanja iskustva iz kategorije zanemarivanja govori o istoj situaciji kao kod fizičkog i psihičkog zlostavljanja, da je kod onih koji su doživjeli barem jedno iskustvo zanemarivanja ono najčešće počinjeno 1-2 puta (9,7%) te 5 i više puta (5,8%). Kao kod fizičkog i psihičkog zlostavljanja, u kategoriji zanemarivanja su se roditelji pokazali najčešćim počiniteljima zlostavljanja. Jedina je razlika što su majke pokazale nešto veći postotak učestalosti (tablica 26).

Tablica 27. Apsolutne i relativne frekvencije sudionika s obzirom na broj doživljenih oblika zanemarivanja

Broj čestica	Broj sudionika koji su odgovorili potvrdno na određeni broj čestica	Sudionici izraženi u %
0	65	50,8
1	28	21,9
2	16	12,5
3	5	3,9
4	6	4,7
5	4	3,1
6	1	0,8
7	3	2,3
UKUPNO	128	100

Kategorija zanemarivanja ne pokazuje isti obrazac odgovora na pitanja poput fizikog i psihičkog zlostavljanja. Unutar zanemarivanja nema smanjenja broja djece što se povećava broj čestica na koje je potvrdno odgovoreno (tablica 27). Manji je broj mladih koji su odgovorili kako su doživjeli neko od iskustva zanemarivanja (između 3-7 potvrdnih čestica) od onih koji su doživjeli jedno, dva ili nijedno ponašanje. No, to smanjenje nije stabilno. Postoje više pretpostavki zašto je tomu tako. Moglo bi se pretpostaviti da zbog razlike od 1-2 osobe, ove razlike ne moraju biti značajne. No, možemo promatrati i sam sadržaj čestica. Neke čestice se mogu pri ispunjavanju krivo shvatiti (poput one koja opisuje stanje bivanja gladnim neko dulje vrijeme) ili mogu biti ispunjene potvrdno ali je do situacije došlo zbog

vanjskih čimbenika. Npr. Samohrana majka je mogla ostati bez zaposlenja, pa zbog financijskih poteškoća nije mogla nahraniti svoju obitelj u obimu u kojem je to dotada činila. Dijete je moglo doživjeti to iskustvo i potvrdno odgovoriti na česticu, iako je ono drugačijeg karaktera nego ono što se htjelo ispitati upitnikom. Pogledom na prosjek odgovora unutar kategorije viktimizacije možemo vidjeti kako je ono kategorija koja je najslabije zastupljena u učestalosti 3-4 i 5 i više puta. Zbog ovog podatka možemo moderizirati disproporcionalnost pada odgovora i smatrati ih normalnim u okvirima drugih kategorija.

Sumirajući podatke dobivene iz frekvencijskih tablica (tablica 21, 24 i 27) možemo zaključiti kako postotak mladih koji su barem jednom u životu doživjeli neko od iskustva fizičke viktimizacije iznosi 71,4% (znači da samo 28,6% ispitanih mladih nije nikada doživjelo neki od oblika fizičke viktimizacije). Jednako tako, doživljaj psihičke viktimizacije barem jednom doživjelo 67,2% i zanemarivanja 49,2% sudionika. Ovi podaci opisuju doživljaj nekog oblika viktimizacije na način da nikada nije doživljeno ili barem jednom je doživljeno (ne obazirajući se na intenzitet te pojave). Fizička viktimizacija se pokazala kao onim oblikom koji se najčešće doživljava od najvećeg broja djece, ali nam ovaj podatak ne govori koliko puta osoba opetovano doživljava fizičko zlostavljanje. Po ovim podacima bi zanemarivanje bilo najrjeđi oblik viktimizacije, a psihička viktimizacija bi bila u većem postotku češća. Ovim podacima ne možemo predati preveliki značaj jer nam ne govore ništa o zlostavljanju kao pojavi, već o iskustvu viktimizacije. Zlostava pretpostavlja određenu učestalost i obrazac ponavljanja kako bi se neko ponašanje moglo smatrati zlostavljanjem. Ovim podacima samo dobivamo informaciju o iskustvu mladih koje doživljavaju u obitelji.

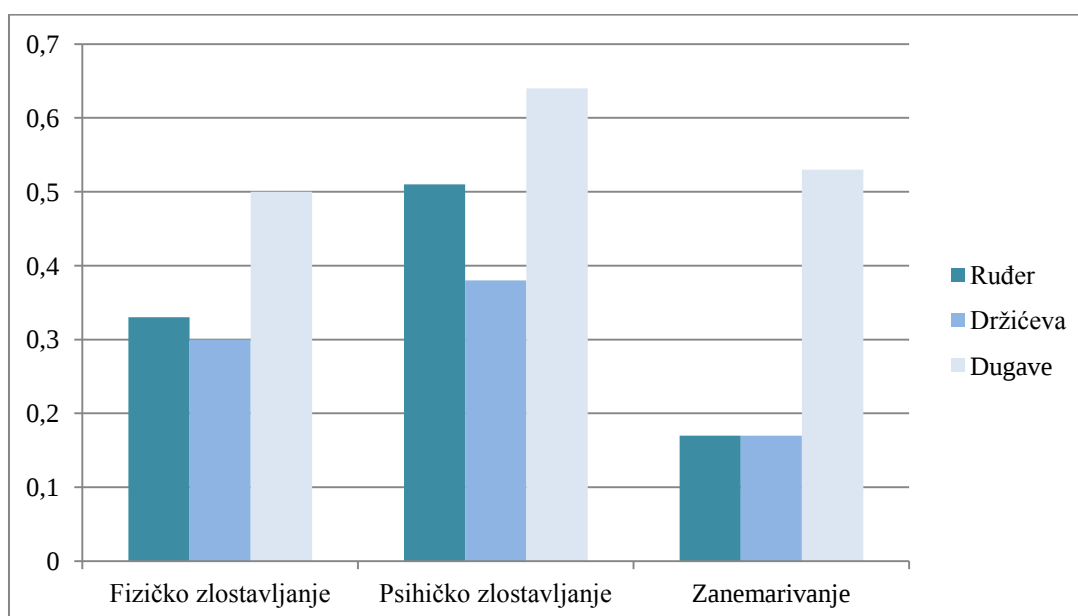
Potrebno je navesti kako kod svih ispitivanih oblika viktimizacije postoji trend učestalosti doživljavanja. Gledan prosjek (tablice 20, 23 i 26) mladi koji su doživjeli viktimizaciju ono se u najvećoj mjeri dogodilo 1-2 puta. Nešto slabije po učestalosti je doživljavanje iskustva 5 i više puta, a najmanje zastupljeno doživljavanje iskustva s 3-4 puta. Možemo zaključiti kako mladi većinu iskustva viktimizacije doživljavaju jednokratno. Manji je broj onih koji iskustvo učestalo doživljavaju, iako su ta iskustva onda intenzivnija.

7.2.4. Razlike u doživljavanju viktimizacije s obzirom na subuzorke sudionika

U tablici 28 su prikazani rezultati analize varijance koji pokazuju razlike u doživljavanju iskustva viktimizacije s obzirom na pripadnost pojedinom subuzorku.

Tablica 28. Razlike u samoiskazanom doživljaju viktimizacije s obzirom na subuzorke sudionika

VIKTIMIZACIJA	Ruđer		Držićeva		Dugave		F	p
	M	SD	M	SD	M	SD		
Fizičko zlostavljanje	0,33	0,38	0,30	0,48	0,50	0,65	1,844	,163
Psihičko zlostavljanje	0,51	0,53	0,38	0,50	0,64	0,76	2,138	,122
Zanemarivanje	0,17	0,24	0,17	0,36	0,53	0,70	8,179	<,001

Slika 6. Grafički prikaz razlika u samoiskazanom doživljaju viktimizacije s obzirom na subuzorke sudionika

Unutar viktimizacije postoji značajnost samo na varijabli zanemarivanja, dok kod fizičkog i psihičkog zlostavljanja nema značajnih razlika. No, na varijabli zanemarivanja se samo subuzorak Dugava razlikuje od ostalih subuzoraka. Djeca smještena u odgojnu ustanovu su značajnije izložena zanemarivanju, u odnosu na mlade koji žive s roditelima. U područjima fizičkog i psihičkog zlostavljanja ne postoje razlike između subuzoraka. Time je potvrđena H4 hipoteza, ali samo za kategoriju zanemarivanja.

H3 hipoteza je zagovarala kako adolescenti u najvećoj mjeri doživljavaju iskustvo fizičke viktimizacije, a najmanje psihičke viktimizacije. Promatrajući podatke iz tablice 28, možemo

zaključiti kako se psihička viktimizacija pokazala najučestalijom, a zanemarivanje najmanje učestalom. Time možemo odbaciti H3 hipotezu.

Za razliku od delinkvencije, unutar viktimizacije subuzorak Držićeve postiže najmanje rezultate, dok su nešto viši unutar mladih iz subuzorka Ruđera. Subuzorak Dugava postiže najviše rezultate (slika 6) kao i kod delinkvencije. Ovaj podatak je zanimljiv jer bi se očekivalo da će viktimizacija pratiti trend delinkvencije, što ovdje nije slučaj.

7.3. Povezanosti između doživljene viktimizacije i manifestiranja rizičnog i delinkventnog ponašanja

Dosada su se opisali rezultati dobiveni istraživanjem za rizično i delinkventno ponašanje i odvojeno za viktimizaciju. Glavni interes i podatak koji se htio dobiti ovim istraživanjem je ustanovljavanje postoji li korelacija između viktimizacije i rizičnog i delinkventnog ponašanja, kao što daju naslutiti rezultati stranih istraživanja, ili se Hrvatska u ovom pogledu razlikuje.

Podaci u tablici 29 ukazuju kako je intenzitet iskustva svih oblika viktimizacije značajno povezan s intenzitetom manifestiranja svih oblika rizičnog i delinkventnog ponašanja, osim što ne postoji povezanost između zanemarivanja i konzumiranja sredstava ovisnosti.

Najviši koeficijent korelacije je između fizičkog zlostavljanja i nasilnog ponašanja prema ljudima i životinjama ($r=,409^{***}$). Ovaj podatak ukazuje na to da što više puta dijete doživi neko iskustvo fizičkog zlostavljanja, to je vjerojatnije da će se posljedice zlostave manifestirati kroz delinkventno ponašanje. Ovi podaci idu u prilog ideje „kruga nasilja“ (Widom, 1989) koja pretpostavlja da će djeca koja su bila fizički zlostavljana, sami manifestirati isti oblik tog ponašanja, tj. da će sami biti fizički nasilni u budućnosti.

Nešto niži koeficijent korelacije je između zanemarivanja i rizičnog ponašanja u školskom okruženju. Može se pretpostaviti međusobna ovisnost ovih dvaju varijabli. Ukoliko je dijete zanemareno i nitko mu ne pomaže oko škole i postizanja školskog uspjeha kroz motivaciju i brigu, dijete će imati slabiji akademski uspjeh, što povećava rizik za rizično ponašanje u školskom okruženju.

Između varijabli fizičkog zlostavljanja i rizičnog ponašanja u školskom okruženju je koeficijent korelacije značajan na $p < ,001$. Poput zanemarivanja, fizičko zlostavljanje za posljedicu ima manjak interesa roditelja za dijete i njegove obveze. Također, dijete može biti strah moliti roditelja za pomoć oko školskih obveza kako nebi bilo kažnjeno za neznanje ili pogreške.

Sljedeće je zanemarivanje i nasilno ponašanje prema ljudima i životinjama, koje se može objasniti kroz manjak socijalnih vještina djece i povećane agresije zbog životnih okolnosti zbog kojih ispoljava više agresivnog ponašanja.

Sumirajući korelacije koje su pokazale značajnost $p < ,001$, možemo primijetiti kako su kategorije rizičnog ponašanja u školskom okruženju i nasilnog ponašanja prema ljudima i životinjama najviše povezane sa svim oblicima viktimizacije.

Tablica 29. Korelacije viktimizacije s delinkventnim i rizičnim ponašanjem

	Vandalizam i ponašanja remećenja javnog reda i mira	Krađe i razbojništva	Nasilno ponašanje prema ljudima i životinjama	Rizično ponašanje u školskom okruženju	Konzumiranje sredstava ovisnosti
Fizičko zlostavljanje	,285***	,199*	,409***	,328***	,204*
Psihičko zlostavljanje	,317***	,210*	,286***	,292***	,189*
Zanemarivanje	,243**	,296***	,320***	,352***	,171

* $p < ,050$; ** $p < ,010$; *** $p < ,001$

H5 hipoteza je pretpostavila pozitivnu povezanost između intenziteta manifestiranog rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih s intenzitetom iskustva viktimizacije u obitelji. Iz tablice 29 vidimo da ta povezanost postoji i da je statistički značajna na skoro svim oblicima viktimizacije i rizičnog i delinkventnog ponašanja. Time potvrđujemo H5 hipotezu.

7.4. Povezanost različitih oblika viktimizacije

Dosada smo iz podataka zaključili kako postoji korelacija između viktimizacije i manifestiranja delinkventnog i rizičnog ponašanja. Radi boljeg razumijevanja ove povezanosti i njene snage, potrebno je saznati postoji li povezanost između različitih oblika viktimizacije. Time bi se mogao objasniti intenzitet kumuliranja posljedica viktimizacije, koje se potom manifestiraju kroz ispoljavanje rizičnog i delinkventnog ponašanja.

Tablica 30. Pearsonov koeficijent korelacije između oblika viktimizacije

	Fizičko zlostavljanje	Psihičko zlostavljanje	Zanemarivanje
Fizičko zlostavljanje	1		
Psihičko zlostavljanje	,739***	1	
Zanemarivanje	,635***	,693***	1

* $p < ,050$; ** $p < ,010$; *** $p < ,001$

Iz tablice 30. možemo vidjeti kako su kategorije viktimizacije međusobno povezane. Najveći stupanj korelacije pokazuje fizičko i psihičko zlostavljanje ($r = ,739$). Nešto manja korelacija je između psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja ($r = ,693$), a najmanja između fizičkog zlostavljanja i zanemarivanja ($r = ,635$). Ovi podaci ukazuju na višestruku viktimiziranost mladih. Ono govori kako mladi koji doživljavaju jedan oblik viktimizacije, u velikom broju slučajeva doživljavaju i neki drugi oblik viktimizacije, pri čemu su najčešće upareni fizičko i psihičko zlostavljanje.

Bitno je naglasiti kako postoji visoka statistička značajnost među ovim skupinama, ali je također potrebno obratiti pozornost na vrlo visoki stupanj te povezanosti. Ona može rangirati od 0 do 1, pri čemu je najmanja korelacija iznad 0,6. Možemo zaključiti kako više od polovice mladih koji dožive neki oblik viktimizacije, doživljavaju i ponašanja iz druge kategorije viktimizacije.

8. RASPRAVA

Rezultati dobiveni ovim istraživanjem se u nekim dijelovima razlikuju od rezultata dobivenih drugim inozemnim istraživanjima. Rezultati pokazuju zanimljivosti i ukazuju na potrebe daljnjeg istraživanja ove problematike.

Suprotno očekivanjima postavljenima u hipotezama u manifestaciji rizičnih i delinkventnih ponašanja najučestalijima su se pokazala rizična ponašanja u školskom okruženju. Konzumacija sredstava ovisnosti su po očekivanjima visoke učestalosti, s time da su lakša sredstva poput piva, vina i marihuane mnogo učestalija od teških droga poput kokaina, heroina, ecstasya, itd. No, kod kategorije rizičnih ponašanja u školskom okruženju se radi o kršenju normativnih ponašanja, koja čine većina mladih, pa ne čudi kako je ta kategorija najveće učestalosti činjenja. Također, jedino ta kategorija pokazuje značajnost između svih subuzoraka. Ova razlika se može pripisati školskom uspjehu sudionika, pri čemu bolji školski uspjeh uvjetuje manje nenormativnog ponašanja u školskom okruženju, a time slabiji školski uspjeh uvjetuje veći broj učestalog nenormativnog ponašanja u školi. Ukoliko u obzir uzmemo istraživanje od Zingraff i sur. (1994) moguće je da ponašanja unutar kategorije rizičnog ponašanja u školskom okruženju nisu direktne posljedice zlostavljanja, već jedan od medijatora na putu od zlostavljanja do delinkvencije.

Visoka zastupljenost ponašanja vezanih uz konzumaciju sredstava ovisnosti ne iznenađuje kada se u obzir uzme prosječna dob cjelokupnog uzorka koja iznosi 16,65 godina. U toj dobi mladi već počinju eksperimentirati s lakim drogama poput marihuane, ali prije svega s konzumacijom alkohola. Ova kategorija je jedina koja ne pokazuje trend porasti učestalosti činjenja s obzirom na subuzorke kao što pokazuju ostale kategorije. No, ta razlika između subuzorka Ruđera i Držićeve je toliko malena da se može proglasiti zanemarivom.

Pretpostavka kako će nasilna kaznena djela biti najmanje zastupljena se pokazala netočnom. Ova pretpostavka se temeljila na podacima inozemnih istraživanja koja ukazuju na najveću učestalost fizičke viktimizacije i zanemarivanja. Nasilna kaznena djela su bila nisko zastupljena, dok su krađe i razbojništva bila najmanje zastupljena. Ovakvi rezultati se mogu pripisati samom sadržaju čestica unutar pojedinih kategorija koji sadrže ponašanja koja bi se mogla opisati težima (poput nasilja nad životinjama, gađanje ljudi bocama ili kamenjem, prijetnja nekome kako bi mu se oduzeo neki predmet, nasilno ulaženje u neki prostor s namjerom krađe predmeta, itd.). Bitno je obratiti pažnju kako se subuzorak Dugava tu najviše razlikuje od drugih subuzoraka, što je logično s obzirom na karakteristike samog subuzorka u

kojem Dugave predstavljaju mlade osobe koje su već uključene u tretman radi određenih poremećaja u ponašanju koje se ispoljavaju kroz ponašanja ispitivana ovim upitnikom.

Nadovezujući se na prethodno rečeno, subuzorak Dugava je postizao najveće rezultate na svim kategorijama viktimizacije. No, samo je kategorija zanemarivanja postigla značajnost. Zanimljivo je kako subuzorci unutar viktimizacije ne prate trend rasta kao unutar delinkvencije. Pokazalo se kako je subuzorak mladih iz Držiceve najzaštićenija skupina sudionika, dok su mladi iz Ruđera sljedeća skupina po učestalosti doživljavanja iskustava iz viktimizacije.

Analizom varijance dobivene su aritmetičke sredine doživljavanja pojedinih oblika viktimizacije za subuzorke i cjelokupni uzorak. Ovi podaci govore o psihičkoj viktimizaciji kao onoj s najvećim prosječnim rezultatom, a sljede je fizička viktimizacija i zanemarivanje. Psihičko zlostavljanje se pokazalo kao onaj oblik viktimizacije koji se događa u najvećem broju puta (5 i više). Sljedi fizičko zlostavljanje, dok je zanemarivanje oblik viktimizacije koji je najrjeđe intenzivne učestalosti (najmanje čestica zaokruženih s 5 i više puta).

Podatak od interesa nam daju frekvencije po brojevima čestica pozitivno odgovorenih unutar neke kategorije viktimizacije, gdje nalazimo drugačije podatke. Ti podaci nam govore koliki je broj osoba odgovorilo pozitivno (potvrđivanje doživljavanja iskustva zlostave) na određeni broj čestica. Time ne dobivamo podatak o učestalosti doživljavanja tog jednog iskustva, već je ono na razini doživljeno - ne doživljeno. Iz tih tablica možemo iščitati koliki je broj sudionika barem jednom doživjelo barem jedno iskustvo unutar određene kategorije. Rezultati govore sljedeće: najveći postotak mladih koji je barem jednom doživjelo barem jedno iskustvo unutar određene kategorije je fizičko zlostavljanje sa 71,4%. Sljedi psihičko zlostavljanje sa 67,2% i zanemarivanje s 49,2%. Što nam ovi podaci govore u praktičnom smislu? Od svih sudionika, 50,8% mladih nikada nije doživjelo nijedan oblik zanemarivanja (bar ne onih ispitivanih upitnikom). Jednako tako, 32,8% sudionika nikada nije doživjelo niti jedan oblik psihičkog zlostavljanja. Dok manje od jedne trećine mladih, točnije 28,6% sudionika nije doživjelo niti jedan oblik fizičke viktimizacije.

Odlučilo se odbaciti H3 hipotezu i prihvatiti podatke dobivene analizom varijance. Iako je bitan podatak o broju mladih koji nikada nisu doživjeli neko iskustvo viktimizacije, za ispitivanje korelacije s intenzitetom manifestiranja delinkventnog i rizičnog ponašanja je bitniji intenzitet doživljavanja tog iskustva zlostave, a ne razlučivanje doživljaja zlostave na razini da i ne.

Podaci iz frekvencija nam govore kako je doživljaj fizičke viktimizacije najčešći u svojoj pojavi, tj. da najveći broj mladih doživi neki oblik fizičkog zlostavljanja, ali je psihičko zlostavljanje onaj oblik viktimizacije koji se opetovano doživljava od strane roditelja i ima karakteristike zlostave, u smislu učestalosti pojave. A time ono dobiva karakter zlostavljanja, što se ustvari i htjelo ispitati ovim istraživanjem.

Iako rezultati većine inozemnih istraživanja utvrđuju visoku zastupljenost fizičke zlostave i zanemarivanja, rezultati ovog istraživanja se poklapaju s rezultatima istraživanja provedenih u Republici Hrvatskoj (Ajduković i sur., 2012) u kojima je također psihička viktimizacija pokazana kao najučestalija.

Uspoređujući rezultate fizičke viktimizacije dobivene ovim istraživanjem s podacima od Ždero (2008; prema Ajduković i sur., 2012) možemo zaključiti kako se u oba istraživanja čin šamaranja pokazao najčešćim od čestica unutar kategorije fizičkog zlostavljanja te je udaranje djeteta predmetom također na visokoj razini zastupljenosti. S obzirom na sadržaj samih čestica, moguće je pretpostaviti kako se kod učestalog fizičkog zlostavljanja radi o prekoračenju kažnjavanja u odgojne svrhe (Singer, Kovčo Vukadin i Cajner Mraović, 2002), što je prihvatljivo objašnjenje gledajući još uvijek široku prihvatljivost fizičkog kažnjavanja u našoj kulturi i podneblju (Pećnik, 2003).

Prema očekivanjima, roditelji su se pokazali kao najčešći počinitelji nasilja nad djetetom u obitelji, što se uklapa u ideju kako je dijete u najvećem omjeru u kontaktu s roditeljima. To je bilo za očekivati zbog samog usmjerenja istraživanja na nasilje u obitelji od strane odraslih osoba. Iz tog razloga je u odgovorima bila isključena mogućnost uvrštavanja braće i vršnjaka kao počinitelja zlostave. Očevi su češće počinitelji fizičkog i psihičkog zlostavljanja, iako majke u vrlo malom postotku slijede. Kod zanemarivanja su majke u većem broju slučajeva počinitelji. Ovi podaci se mogu objasniti na više načina. Ajduković i sur. (2012) su dobili podatke kako su majke i očevi pretežno počinitelji nasilja nad dječacima, nego li nad djevojčicama, pri čemu su očevi češće počinitelji psihičke agresije, tjelesnog kažnjavanja i tjelesnog zlostavljanja nad sinovima. Iako je kategorizacija viktimizacije različita u ova dva istraživanja, podaci se preklapaju u potvrđivanju teze oca kao osobe koja najviše sudjeluje u kažnjavajućim oblicima odgoja djece. Pratimo li tu ideju, možemo smatrati majku onom koja se brine oko odgojnih postupaka poput brige o školovanju, pomoći oko zadaće, prehranjivanju djece, zbrinjavanju tokom bolesti i ostalih postupaka koji su i dio patrijahalnih odnosa u obitelji. Imajući ovo na umu, ne čudi dobiveni podatak kako su majke najčešće počiniteljice

zanemarivanja, jer upravo ponašanja nabrojana unutar te kategorije spadaju pod njihovom „ovlasti“.

Inozemna istraživanja koja su prikazana u ovom radu kao najučestalije oblike viktimizacije prikazuju fizičko zlostavljanje i zanemarivanje, ali i iskustva koja su u najvećoj mjeri povezana s delinkventnim i rizičnim ponašanjem.

Zanimljivost pružaju korelacije delinkventnog ponašanja i viktimizacije pri čemu se najvišim pokazala fizička zlostava i nasilno ponašanje. Ovi podaci podupiru rezultate inozemnih istraživanja, ali i ideju „kruga nasilja“ (Widom, 1989) koja zagovara kako se kroz nasilje doživljeno u djetinjstvu dijete uči kako je nasilje uobičajena pojava u međuljudskim odnosima te ono samo manifestira nasilna ponašanja upravo zbog manjka znanja o drugim alternativnim načinima ponašanja. Zbog fizičkog kažnjavanja dijete razvija otpor prema roditelju ili roditeljima koji ga kažnjavaju i ako se to spoji s već postojećom slabom privrženosti djeteta prema roditeljima, dolazi do povećane agresije koje dijete ispoljava na drugim osobama. Uzimajući u ovaj proces manjak prijatelja vršnjaka, tj. manjak pravih iskrenih prijatelja, dijete gubi priliku za razvoj samopouzdanja i time se dodatno učvršćuje nasilni obrazac ponašanja naučen u djetinjstvu.

Osim fizičkog zlostavljanja, i zanemarivanje je pokazalo visoku korelaciju s nasilnim delinkventnim ponašanjem. Nasilno ponašanje kao posljedica zanemarivanja se može objasniti kao obrambeni mehanizam kojim dijete reagira na svoje vršnjake i učitelje. Može se pretpostaviti da zanemarivano dijete ima slabije socijalne vještine i manji raspon znanja o ponašanju u socijalnim situacijama te takve situacije u njemu stvaraju povećano stanje stresa. Ponekada dijete ne zna kako reagirati, pa reagira neprimjereno i agresivno. Ono time može biti odbačeno od vršnjaka jer je drugačije od druge djece i ne snalazi se u socijalnim kontaktima. No, i sama etiketa zanemarenosti može biti snažan utjecaj. Zanemarivanje djeteta može biti posljedica velikog broja djece u obitelji i slabog materijalnog stanja. Takva djeca budu na meti zadirkivanja druge djece, pa dolazi do povlačenja od socijalnih situacija i agresivnog ponašanja kao obrambenog mehanizma od moguće povrede.

Zanemarivanje se u ovom istraživanju pokazalo najmanje učestalo doživljenim iskustvom viktimizacije, dok inozemna istraživanja pokazuju suprotno. Mali je broj mladića iz subuzorka Ruđera i Držićeve koji su doživjeli iskustvo zanemarivanja, dok je subuzorak mladih smještenih u institucionalni smještaj Dugava znatno veći. Gledajući samo subuzorak Dugava možemo primijetiti kako je zanemarivanje drugo najučestalije iskustvo viktimizacije,

a sljedi ga fizička viktimizacija. Ovo se može objasniti samim obilježjima subuzorka, pri čemu subuzorak mladih iz Dugava čine mladi koji su radi određenih razloga izdvojeni iz obitelji, bilo radi problematične obiteljske situacije ili manifestiranja problematičnih ponašanja s kojima se roditelji ne mogu nositi. Kako su ti mladi izabrani upravo zbog već postojećih poremećaja u ponašanju, ne čudi kako su njihovi rezultati na gotovo svim česticama najviši te kao jedini subuzorak postiže statističku značajnost na svim varijablama delinkvencije i rizičnog ponašanja.

Unatoč rijetkoj zastupljenosti zanemarivanja na cjelokupnom uzorku, postoje preklapanja između ovog istraživanja i onih inozemnih, a to je u visokoj rizičnosti mladih koji budu zanemarivani u djetinjstvu. U ovom istraživanju je pokazana visoka povezanost zanemarivanja s rizičnim ponašanjima u školskom okruženju i nasilnim ponašanjem prema ljudima i životinjama. Slično je objašnjenje kao i kod fizičkog zlostavljanja. Dijete je zanemareno, pri čemu ima slabu privrženost prema roditeljima. Kako dijete doživljava zanemarivanje u mnogo područja obiteljskog suživota, trpi i školski uspjeh zbog manjka pomoći, ali i poticaja i nadzora oko ispunjavanja školskih obveza i zadaća. Za razliku od fizički zanemarene djece kojima školski uspjeh pati zbog manjka samokontrole na nastavi i manjka prihvaćenosti u školi od strane vršnjaka, pa i učitelja, zanemarena djeca ne mogu pratiti nastavu i biti u toku sa zahtjevima koje se pred njih stavljaju. Također, ukoliko roditelj fizički zlostavlja dijete, može se smatrati kako roditelj ima niži prag tolerancije na frustraciju i prije dolazi do eskalacije u kažnjavanju djeteta koje prelazi u zlostavu. Ako roditelj lako izgubi kontrolu nad svojim ponašanjem, dijete će izbjegavati uključivati roditelja u svoje obaveze, ali će i izbjegavati loše ocjene u školi time što markira (kao što opisuje jedna od čestica). Posljedično, ako dijete nema potporu roditelja u učenju, ono ima slabije ocjene i upravo zbog slabog akademskog uspjeha može biti u većem riziku za pojavu rizičnih ponašanja. Moguće objašnjenje za visoku zastupljenost iskustva udaljavanja s nastave zbog lošeg ponašanja i slanje na razgovor kod pedagoga/psihologa zbog lošeg ponašanja možemo pronaći u manjku samokontrole djeteta nastalog zbog neadekvatnog kažnjavanja. Zingraff, Leiter, Johnsen i Myers (1994) opisuju neke medijacijske čimbenike koji se nalaze u školskom okruženju a posreduju između zanemarivanja i rizičnog i delinkventnog: prisustvo nastavi, koncentracija, glad, umor, samopoštovanje, aspiracije, socijalna izolacija, stigmatizacija, strah i nepovjerenje prema odraslima, povećana buntovnost i problemi u funkcioniranju centralnog živčanog sustava. Opisuju kako zbog slabog materijalnog statusa djeca nemaju dovoljno mogućnosti sudjelovanja u nastavi i izvannastavnih aktivnosti kao

druga djeca. Ta djeca često imaju slabije razvijene intelektualne sposobnosti jer su zapuštena i zbog toga ne uspiju razviti svoje potencijale u ključnim razvojnim razdobljima, zbog čega često doživljavaju smanjena očekivanja od strane učitelja. Time se za dijete unaprijed smatra kako neće znati gradivo dovoljno dobro i ocjenjivanje može biti podložno subjektivnom mišljenju i iskustvu učitelja s tim određenim djetetom.

Kako je kategorija rizičnog ponašanja u školskom okruženju visoko povezana s fizičkim zlostavljanjem i zanemarivanjem, potrebno je proučiti čestice koje čine tu kategoriju. Djeca koja su zlostavljana i zanemarivana, češće će izbjegavati ispite za koje nisu spremni. Jednako tako, češće će ispoljavati problematična ponašanja zbog kojih će biti udaljeni s nastave ili biti poslani psihologu/pedagogu na razgovor. Pretpostavimo li da se dijete koje je fizički zlostavljano, agresivno ponaša u školi i prema vršnjacima, često će biti udaljeno iz razreda ili poslano na razgovor psihologu/pedagogu kako bi se smirilo. Dok zanemarivana djeca zbog učestalog nepisanja zadaća, agresivnog obrambenog ponašanja ili općeg stanja zapuštenosti, može biti poslano psihologu/pedagogu na razgovor. Time čestice unutar kategorije rizičnog ponašanja mogu biti izravne posljedice viktimizacije (poput nedostatka zadaće) ili posljedica reakcije na viktimizaciju (povećana agresivnost).

Sumirajući korelacije koje su pokazale značajnost $p < ,001$ možemo primijetiti kako su kategorije rizičnog ponašanja u školskom okruženju i nasilnog ponašanja prema ljudima i životinjama najviše povezane sa svim oblicima viktimizacije. Iz toga možemo zaključiti kako dijete koje doživljava bilo koji oblik viktimizacije, će najvjerojatnije ispoljavati neko od rizičnog ponašanja u školskom okruženju i nasilnog ponašanja prema ljudima i životinjama.

Kategorije viktimizacije pokazuju međusobnu povezanost i to u visokom stupnju. Najveći stupanj korelacije pokazuje psihičko i fizičko zlostavljanje. Ovaj podatak nam ukazuje da ukoliko dijete doživljava psihičku viktimizaciju, postoji velika vjerojatnost da uz to doživljava i fizičku viktimizaciju. Visina korelacija nam ponovno potvrđuje zaključak kako je psihička viktimizacija najučestaliji oblik viktimizacije, time što najvišu korelaciju ima psihičko zlostavljanje s fizičkim zlostavljanjem i zanemarivanjem. Najnižu korelaciju ima zanemarivanje i fizičko zlostavljanje. Ovaj podatak je logičan s obzirom da psihičko i fizičko zlostavljanje predstavlja ponašanje koje se aktivno čini, dok je zanemarivanje čin propuštanja nekog ponašanja ili namjernog ne činjenja. Time je vjerojatnije da će roditelji koji imaju sklonost činjenja nekog od zlostavljajućeg ponašanja, činiti ponašanja sličnog karaktera.

9. ZAKLJUČAK

Dijete od rođenja stvara privrženost prema roditeljima. Ukoliko ta privrženost nije stabilna i obostrana, dolazi do prvih poteškoća u odnosu roditelj - dijete. Privrženost može prekinuti i pojava poput zlostavljanja. Autori se slažu kako rana zlostava ostavlja teže posljedice na dijete od zlostave u kasnijem djetinjstvu i adolescenciji (Ireland, Smith i Thornberry, 2002; Bolger i Patterson, 2001). Posljedice zlostavljanja su raznolike, a ovise o mnogim čimbenicima vezanima uz zlostavljanje poput dobi prve pojave, dugotrajnosti zlostavljanja, višestruke viktimizacije, odnosa s počiniteljima zlostavljanja, socijalne podrške djetetu, intenziteta doživljene viktimizacije, itd. Upravo zbog mnogih čimbenika koji utječu na proces ili izravno sudjeluju u procesu zlostavljanja i njenih posljedica, teško je predvidjeti hoće li zlostavljano dijete ispoljavati posljedice zlostavljanja i kojeg će karaktera ono biti.

Podaci o učestalosti pojave određenih oblika viktimizacije dobivene ovim istraživanjem se preklapaju s podacima drugih hrvatskih istraživanja. Razlika između ovih podataka i onih stranih autora (pretežno američkih) se može pripisati povijesnim, kulturološkim i sociodemografskim razlikama. Podaci samoiskazane delinkvencije svjedoče o visokom stupnju rizičnog ponašanja u školskom okruženju i konzumaciji sredstava ovisnosti, pri čemu te kategorije predstavljaju ponašanja manje ozbiljnosti od drugih kategorija koji opisuju krađe i razbojništva, nasilnog ponašanja prema ljudima i životinjama te vandalizmu i ponašanja remećenja javnog reda i mira.

Podaci također govore o visokom stupnju korelacije između više oblika viktimizacije, pri čemu se psihička i fizička viktimizacija ističu kao najčešće upareni oblici. Po očekivanju su se roditelji pokazali kao najčešći počinitelji zlostave s time da su očevi češće počinitelji psihičke i fizičke zlostave, a majke zanemarivanja. Subuzorak mladića iz doma za odgoj djece i mladeži Dugave pokazao se najrizičnijim za doživljavanje svih oblika viktimizacije i činjenje svih oblika delinkvencije. Ovim istraživanjem je potvrđena teza stranih autora kako postoji korelacija viktimizacije u djetinjstvu i kasnijeg rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta, i to najviše nasilnih ponašanja i rizičnih ponašanja vezanih uz školu sa svim oblicima viktimizacije.

Bitno je naglasiti kako neće sva viktimizirana djeca u adolescenciji ili kasnije u životu manifestirati rizična i delinkventna ponašanja. Pregledom literature se pokazalo kako je raspon posljedica zlostavljanja vrlo širok i teško predvidiv. Upravo zbog otežanog predviđanja posljedica zlostavljanja je najbitnija prevencija same pojave kako do tretmana

nebi ni došlo. Jednako tako, ne možemo ni za sve mlade koji manifestiraju rizična i delinkventna ponašanja sa sigurnošću reći da su u djetinjstvu doživjeli zlostavljanje.

Postoje određene metodološke poteškoće ovog istraživanja koje je potrebno navesti. U svrhu istraživanja je konstruiran novi upitnik. Iako upitnik predstavlja modificiranu inačicu provjerenih upitnika, novokonstruirani upitnik nije prethodno provjeren, čime bi validnost instrumenta mogla predstavljati problem. Također, podaci se temelje na samoiskazu mladih, pri čemu bi bilo idealnije koristiti kombinaciju samoiskaza i službenih podataka. No, s obzirom na potrebe ovog rada, samoiskaz se smatrao dostatnim.

Rezultati dobiveni u istraživanju mogu pomoći svim stručnjacima koji rade s djecom i mladima. S većim znanjem o problematici zlostavljanja i njenim posljedicama lakše možemo prevenirati problem koji predstavlja zlostavljanje. Npr. ukoliko postoji znanje da je neko dijete zlostavljano, imajući na umu podatke iz istraživanja, možemo pretpostaviti da ono trpi i druge oblike viktimizacije. Time znamo planirati program rada s djetetom i odrediti rizične čimbenike na koje ćemo se usmjeriti tokom rada. Podaci pomažu stručnjacima u svom radu s mladima, ali mogu i educirati javnost o ovoj problematici jer problem ne preveniraju i rješavaju samo stručnjaci, već i društvo kao cjelina. Kelley, Thornberry i Smith (1997) navode čimbenike koje je bitno uzeti u obzir kako bi stručnjaci mogli stvoriti učinkoviti intervencijski program usmjeren na viktimiziranu mladež:

- razvojno razdoblje u kojem se viktimizacija događa,
- varijacije u učestalosti, težini, trajanju i tipu viktimizacije,
- odnos žrtve i počinitelja,
- činjenicu je li slučaj bio kazneno prijavljen i je li došlo do zakonskog odgovora i
- zahvaćenost razvojnih područja kao posljedica doživljaja viktimizacije.

Potrebna su daljnja istraživanja na ovu temu kako bismo saznali što više podataka o zlostavljanju mladih i njenim posljedicama. Poželjno je povećati uzorak na način da je on reprezentativan na razini cijele države. To znači uključivanje mladića i djevojaka svih dobnih skupina. Najtočnije podatke bismo dobili kombinacijom samoiskaza i službenih podataka. Iako dugotrajnija u svojoj izvedbi i financijski opterećenija, ta kombinacija podataka nam pruža najtočnije i najobjektivnije rezultate. Upotrebom kvantitativnih i kvalitativnih metoda dodatno možemo povećati razinu kvalitete dobivenih podataka. Najbolje rješenje bi pružala longitudinalna studija s korištenjem samoiskaza i službenih podataka te analiziranjem tih podataka na kvalitativni i kvantitativni način na reprezentativnom uzorku oba spola.

LITERATURA:

1. Ajduković, M., Rimac, I., Rajter, M., Sušac, N. (2012). Epidemiološko istraživanje prevalencije i incidencije nasilja nad djecom u obitelji u Hrvatskoj. *Ljetopis socijalnog rada*. 19 (3), 367-412.
2. Andrews, D. A., Bonta, J., Wormith, J. S. (2006). The Recent Past and Near Future of Risk and/or Need Assessment. *Crime and Delinquency*. 52 (1), 7-27.
3. Belsky, J. (1984): The Determinants of Parenting: A Process Model. *Child Development* 55, 83-96
4. Bolger, K. E., Patterson, C. J. (2001). Developmental Pathways from Child Maltreatment to Peer Rejection. *Child Development*. 72 (2), 549-568.
5. Bolger, K. E., Patterson, C. J., Kupersmidt, J. B. (1998). Peer Relationships and Self-Esteem among Children Who Have Been Maltreated. *Child Development*. 69 (4), 1171-1197.
6. Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Injury Prevention and Control (2005). Frequency of Delinquent Behavior Scoring Instrument. Dahlberg, L. L., Toal, S. B., Swahn, M., Behrens, C. B. (Ur.) Violence-Related Attitudes, Behaviors, and Influences Among Youths: A Compendium of Assessment Tools, 2nd ed.
7. Corrado, R., Freedman, L. (2011). Risk Profiles, Trajectories, and Intervention Points for Serious and Chronic Young Offenders. *International Journal of Child, Youth and Family Studies*, 2 (2.1), 197-232.
8. English, D. J., Widom, C. S., Brandford, C. (2002). Childhood Victimization and Delinquency, Adult Criminality, and Violent Criminal Behavior: A Replication and Extension, Final Report. U.S. Department of Justice.
9. English, D. J., Graham, J. C., Litrownik, A. J., Everson, M., Bangdiwala, S. I. (2005). Defining Maltreatment Chronicity: Are there Differences in Child Outcomes? *Child Abuse and Neglect*. 29, 575-595.
10. Éthier, L. S., Lamelin, J.-P., Lacharité, C. (2004). A Longitudinal Study of the Effects of Chronic Maltreatment on Children's Behavioral and Emotional Problems. *Child Abuse and Neglect*. 28 (12), 1265-1278.
11. Farrington, D. P. (2003). Developmental and Life-Course Criminology: Key Theoretical and Empirical Issues. *Criminology*. 41 (2), 221-248.

12. Fergusson, D. M., Lynskey, M. T. (1997). Physical Punishment/Maltreatment During Childhood and Adjustment in Young Adulthood. *Child Abuse and Neglect*. 21 (7), 617-630.
13. Finkelhor, D., Kendall-Tackett, K. (1997). A Developmental Perspective on the Childhood Impact of Crime, Abuse, and Violent Victimization. Cicchetti, D., Toth, S., L., (Ur.) *Developmental Perspectives on Trauma: Theory, Research and Intervention*. University of Rochester Press, New York. 1-32.
14. Gorman-Smith, D., Tolan, H. P., Henry, D. B. (2000). A Developmental-Ecological Model of the Relation of Family Functioning to Patterns of Delinquency. *Journal of Quantitative Criminology*, 16(2), 169-194.
15. Haapasalo, J., Moilanen, J. (2004). Official and Self-Reported Childhood Abuse and Adult Crime of Young Offenders. *Criminal Justice and Behavior*. 31 (2), 137-149.
16. Hamilton, C. E., Falshaw, L., Browne, K. D. (2002). The Link Between Recurrent Maltreatment and Offending Behaviour. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. 46 (1), 75-94.
17. Harrell, E. (2007). *Adolescent Victimization and Delinquent Behavior*. LFB Scholarly Publishing LLC, New York.
18. Hawkins, J. D., Herrenkohl, T. I., Farrington, D. P., Brewer, D., Catalano, R. F., Harachi, T. W., Cothorn, L. (2000). *Predictors of Youth Violence*. U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.
19. Heck, C., Walsh, A. (2000). The Effects of Maltreatment and Family Structure on Minor and Serious Delinquency. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. 44 (2), 178-193.
20. Herrenkohl, T. I., Huang, B., Tajima, E. A., Whitney, S. D. (2003). Examining the Link Between Child Abuse and Youth Violence: An Analysis of Mediating Mechanisms. *Journal of Interpersonal Violence*. 18 (10), 1189-1208.
21. Hosser, D., Raddatz, S., Windzio, M. (2007). Child Maltreatment, Revictimization, and Violent Behavior. *Violence and Victims*. 22 (3), 318-332.
22. Howing, P. T., Wodarski, J. S., Kurtz, P. D., Gaudin, J. M., Herbst, E.N. (1990). Child Abuse and Delinquency: The Empirical and Theoretical Links. *Social Work*. 35 (3), 244-248.
23. Ireland, T. O., Smith, C., A. Thornberry, T. P. (2002). Developmental Issues in the Impact of Child Maltreatment on Later Delinquency and Drug Use. *Criminology*. 40 (2), 359-399.

24. Jennings, W. G., Higgins, G. E., Tewksbury, R., Gover, A. R., Piquero, A. R. (2010). A Longitudinal Assessment of the Victim-Offender Overlap. *Journal of Interpersonal Violence*. 25(12), 2147-2174.
25. Jourlies, E. N., McDonald, R., Smith Slep, A. M., Heyman, R. E., Garrido, E. (2008). Child Abuse in the Context of Domestic Violence: Prevalence, Explanations, and Practice Implications. *Violence and Victims*. 23 (2), 221-235.
26. Kaufman, J., Cicchetti, D. (1989). Effects of Maltreatment on School-Age Children's Socioemotional Development: Assessments in a Day-Camp Setting. *Developmental Psychology*. 25 (4), 516-524.
27. Kazemian, L., Widom, C. S., Farrington, D. P. (2011). A Prospective Examination of the Relationship Between Childhood Neglect and Juvenile Delinquency in the Cambridge Study in Delinquent Development. *International Journal of Child, Youth and Family Studies*. 2 (1/2), 65-82.
28. Kazneni zakon (2013), Narodne Novine, 125/11, 144/12
29. Kelley, B. T., Thornberry, T. P., Smith, C. A. (1997). In the Wake of Childhood Maltreatment. *Juvenile Justice Bulletin*. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.
30. Landsford, J. E., Miller-Johnson, S., Berlin, L. J., Dodge, K. A., Bates, J. E., Pettit, G. S. (2007). Early Physical Abuse and Later Violent Delinquency: A Prospective Longitudinal Study. *Child Maltreatment*. 12 (3), 233-245.
31. Laub, J. H., Sampson, R. J. (2003). Shared Beginnings, Divergent Lives: Delinquent Boys up to Age 70. University press, Harvard, Massachusetts.
32. Luntz, B. K., Widom, C. S. (1994). Antisocial Personality Disorder in Abused and Neglected Children Grown Up. *The American Journal of Psychiatry*. 151 (5), 670-674.
33. Maas, C., Herrenkohl, T. I., Sousa, C. (2008). Review of Research on Child Maltreatment and Violence in Youth. *Trauma, Violence and Abuse*. 9 (1), 56-67.
34. Martin, C.A., Colbert, K.K. (1997): Parenting: A Life Span Perspective. New York, McGraw-Hill.
35. Maxfield, M. G., Widom, C. S. (1996). The Cycle of Violence: Revisited 6 Years Later. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*. 150 (4), 390-395.
36. McCord, J. (1979). Some Child-Rearing Antecedents of Criminal Behavior in Adult Men. *Journal of Personality and Social Psychology*. 37 (9), 1477-1486.

37. McIntyre, J. K., Widom, K. S. (2011). Childhood Victimization and Crime Victimization. *Journal of Interpersonal Violence*. 26 (4), 640-663.
38. Mrug, S., Windle, M. (2010). Prospective Effects of Violence Exposure Across Multiple Context on Early Adolescents' Internalizing and Externalizing Problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 51 (8), 953-961.
39. Nofziger, S., Kurtz, D. (2005). Violent lives: A Lifestyle Model Linking Exposure to Violence to Juvenile Violent Offending. *Journal of Research in Crime and Delinquency*. 42(3), 3-26.
40. Rajter, M. (2013). Obiteljski stresori i obilježja obitelji kao prediktoriroditeljskog nasilja nad djecom. Doktorska disertacija. Zagreb: Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu.
41. Rebellon, C. J., Van Gundy, K. (2005). Can Control Theory Explain the Link Between Parental Physical Abuse and Delinquency? A Longitudinal Analysis. *Journal of Research in Crime and Delinquency*. 42(3), 247-274.
42. Rivera, B., Widom, C. S. (1990). Childhood Victimization and Violent Offending. *Violence and Victims*. 5 (1), 19-35.
43. Ručević, S., Ajduković, M., Šincek, D. (2009). Razvoj upitnika samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih (SRDP-2007). *Kriminologija i socijalna integracija*. 17 (1), 1-11.
44. Salzinger, S., Feldman, R. S., Hammer, M., Rosario, M. (1991). Risk for Physical Child Abuse and the Personal Consequences for its Victims. *Criminal Justice and Behavior*, 18(1), 64-81.
45. Simons, R. L., Simons, L. G., Chen, Y., Brody, G. H., Lin, K. (2007). Identifying the Psychological Factors that Mediate the Association between Parenting Practices and Delinquency. *Criminology*, 45(3), 481-517
46. Singer, M., Kovčo Vukadin, I., Cajner Mraović, I. (2002). Kriminologija. Nakladni zavod globus. Zagreb.
47. Smith, C., Thornberry, T. P. (1995). The Relationship Between Childhood Maltreatment and Adolescent Involvement in Delinquency. *Criminology*. 33 (2), 451-472.
48. Sousa, C., Herrenkohl, T. I., Moyan, C. A., Tajima, E. A., Klika, J. B., Herrenkohl, R. C., Russo, M. J. (2011). Longitudinal Study on the Effects of Child Abuse and Children's Exposure to Domestic Violence, Parent-Child Attachments, and Antisocial Behavior in Adolescence. *Journal of Interpersonal Violence*. 26 (1), 111-136.

49. Stewart, A., Livingston, M., Dennison, S. (2008). Transitions and Turning Points: Examining the Links Between Child Maltreatment and Juvenile Offending. *Child Abuse & Neglect*. 32 (1), 51-66.
50. Stoutham-Loeber, M., Loeber, R., Homish, D. L., Wei, E. (2001). Maltreatment of Boys and the Development of Disruptive and Delinquent Behavior. *Development and Psychopathology*. 13, 941-955.
51. Swanston, h. Y., Parkinson, P. N., O'Toole, B. I., Plunkett, A. M., Shrimpton, S., Oates, R. K. (2003). Juvenile Crime, Aggression and Delinquency After Sexual Abuse. *British Journal of Criminology*. 43 (4), 729-749.
52. Šeparović, Z. (1998). Viktimologija. Informator. Zagreb.
53. Šincek, D. (2007). Doprinis teorije prisile razumijevanju delinkventnog ponašanja mladih. *Ljetopis socijalnog rada*. 14 (1), 119-141.
54. Thornberry, T. P., Ireland, T. O., Smith, C. A. (2001). The Importance of Timing: The Varying Impact of Childhood and Adolescent Maltreatment on Multiple Problem Outcomes. *Development and Psychopathology*. 13, 957-979.
55. Thornberry, T. P. (2009). The Apple Doesn't Fall From the Tree (or Does It?): Intergenerational Patterns of Antisocial Behavior. *Criminology*. 47 (2), 297-321.
56. Widom, C. S. (1989). The Cycle of Violence. *Science*. 244 (4901), 160-166.
57. Widom, C. S. (2000). Childhood Victimization: Early Adversity, Later Psychopathology. *National Institute of Justice Journal*.
58. Wiig, J., Widom, C. S., Tuell, J. A. (2003). Understanding Child Maltreatment and Juvenile Delinquency: From Research to Effective Program, Practice, and Systemic Solutions. CWLA press, Washington.
59. Wilson, H. W., Smith Stover, C., Berkowitz, S. J. (2009). Research Review: The Relationship Between Childhood Violence Exposure and Juvenile Antisocial Behavior: A Meta-analytic Review. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 50 (7), 769-779.
60. Zingraff, M., Leiters, J., Johnsen, M. C., Myers, K. A. (1994). The Mediating Effect of Good School Performance on the Maltreatment-Delinquency Relationship. *Journal of Research in Crime and Delinquency*. 31 (1), 62-91.
61. Zolotor, A. J., Runyan, D. K., Dunne, M. P., Jain, D., Pétrus, H. R., Ramirez, C., Volkova, E., Deb, S., Lindchi, V., Muhammad, T., Isaeva, O. (2009). ISPCAN Child Abuse Screening Tool Children's Version (ICAST-C): Instrument development and multi-national pilot testing. *Child Abuse and Neglect*. 33 (11), 833-841.

INTERNET STRANICE:

MUP statistička godišnja izvješća (17.7.2012):

- <http://www.mup.hr/UserDocsImages/statistika/2012/pregled%202011.pdf>
- <http://www.mup.hr/UserDocsImages/statistika/2011/statistika2010..pdf>
- http://www.mup.hr/UserDocsImages/statistika/2010/godisnje_izvjesce_2009_prava_v erzija.pdf
- http://www.mup.hr/UserDocsImages/statistika/2009/pregled_08.pdf

MUP statistička godišnja izvješća (4.11.2013):

- <http://www.mup.hr/UserDocsImages/statistika/2013/statistika2012.pdf>

ANKETNI UPITNIK

Tema ovog istraživanja kojeg provodimo na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu vezana je uz neka ponašanja i iskustva mladih. Molimo Te da pažljivo pročitaš svaku tvrdnju, te da označavanjem kvadratića i zaokruživanjem odgovora **iskreno odgovoriš na svako pitanje**. Nema točnih ili netočnih odgovora jer nas **zanimaju neka tvoja iskustva!**

Upitnik je **u potpunosti anoniman** što znači da **NIGDJE ne trebaš upisivati svoje ime i prezime**. Odgovori koje ćemo dobiti služe samo za potrebe ovog istraživanja i boljeg razumijevanja mladih.

Unaprijed Ti zahvaljujemo na suradnji!

1. **Spol:** M ☐ Ž ☐

2. **Koliko imaš godina?** _____

3. **Gdje i s kime sada živiš (zaokruži odgovor)?**

- 1. kod kuće, s oba roditelja
- 2. kod kuće, samo s majkom/samo s ocem
- 3. kod kuće, s drugim osobama
- 4. u udomiteljskoj obitelji
- 5. u učeničkom domu
- 6. u odgojnoj ustanovi
- 7. u odgojnom zavodu

4. **Broj braće i sestara:**

- 0. nemam
- 1. jedan / jedna
- 2. dvoje / dvije
- 3. tri
- 4. četiri
- 5. pet ili više

5. **Ideš li sada u školu?** ☐ Ne ☐ Da

6. **Ako ideš, koji razred polaziš (upiši broj razreda)?** _____

7. **Školski uspjeh u prošlom razredu?**

1	2	3	4	5
nedovoljan (1)	dovoljan (2)	dobar (3)	vrlo dobar (4)	odličan (5)

8. **Jesi li ikada pao razred?** ☐ Ne ☐ Da

9. **Ako jesi, koliko puta?** _____

10. Niže se nalaze tvrdnje koje opisuju Tebe ili Tvoju obitelj. Molimo Te da zaokruživanjem broja označiš koliko je pojedina tvrdnja za tebe točna, pri čemu brojevi imaju sljedeće značenje:

1 = uopće nije točno (za mene)
2 = uglavnom nije točno (za mene)
3 = niti točno / niti netočno (za mene)
4 = uglavnom je točno (za mene)
5 = u potpunosti je točno (za mene)

Tvrdnja					
1. Vidim sebe kao osobu koja je sklona rizičnom ili delinkventnom ponašanju.	1	2	3	4	5
2. Sklon sam burno, pomalo agresivno, reagirati u nekim situacijama.	1	2	3	4	5
3. Smatram da je u redu ponekad činiti kaznena djela ili prekršaje.	1	2	3	4	5
4. Vršnjaci me lako nagovore na neko ponašanje.	1	2	3	4	5
5. Volim se upuštati u rizične i uzbuđljive događaje.	1	2	3	4	5
6. Ponekad nepromišljeno napravim neke stvari.	1	2	3	4	5
7. Ja i moja obitelj smo siromašni.	1	2	3	4	5
8. Ponekad za novac činim nedopuštene stvari ili kaznena djela.	1	2	3	4	5
9. Ponekad koristim neke droge (marihuana, ecstasy, LSD i slično)	1	2	3	4	5
10. Imam loše odnose u obitelji.	1	2	3	4	5
11. Moji roditelji me stalno nadziru i kontroliraju.	1	2	3	4	5
12. Ponekad konzumiram alkohol.	1	2	3	4	5
13. Ponekad neplanirano napravim kazneno djelo, tako se dogodi...	1	2	3	4	5
14. Imam roditelje koji su popustljivi prema meni.	1	2	3	4	5
15. Družim se s osobama koje čine kaznena djela ili neke prekršaje.	1	2	3	4	5

11. Koliko si zadovoljan odnosima u svojoj obitelji (zaokruži odgovarajući broj)?

uopće nisam zadovoljan	uglavnom nisam zadovoljan	uglavnom sam zadovoljan	u potpunosti sam zadovoljan
1	2	3	4

12. Kako bi procijenio odnose u svojoj obitelji (zaokruži odgovarajući broj)?

izuzetno loši	uglavnom loši	uglavnom dobri	jako dobri
1	2	3	4

13. Molimo Te da procijeniš koliko neka ponašanja, po Tvojem mišljenju, opisuju Tvoje roditelje/skrbnike.

OPIS	MAJKA/ SKRBNICA			OTAC/ SKRBNIK		
	nikad	ponekad	često	nikad	ponekad	često
1. konzumiranje alkohola	nikad	ponekad	često	nikad	ponekad	često
2. verbalna agresija (vikanje, psovanje, vrijeđanje, itd.)	nikad	ponekad	često	nikad	ponekad	često
3. fizička agresija (pljuske, udarci, itd.)	nikad	ponekad	često	nikad	ponekad	često
4. depresivno ponašanje	nikad	ponekad	često	nikad	ponekad	često

14. Poznato je da većina ljudi barem jedanput u životu prekrši neko pravilo ili propis, ili se delinkventno ponaša. Molimo Te da pročitaš navedene tvrdnje te da s „X“ označiš koliko si se puta tijekom svojeg života ponašao na određeni način.

Koliko često si u svojem životu...	0 puta	1–2 puta	3–4 puta	5 i više puta
1. nasilno ušao u tuđi stan, auto ili drugi prostor s namjerom da nešto ukradeš?				
2. snifao ljepilo ili druge hlapljive tvari?				
3. pisao/crtao grafite po javnim mjestima, zgradama ili prijevoznim sredstvima?				
4. pio žestoka pića (vodku, konjak, gin...)?				
5. uzeo kokain ili heroin?				
6. markirao iz škole?				
7. uzeo ili kupio neki predmet od prijatelja ili nepoznanika iako si znao da je ukraden?				
8. razbijao predmete po kući kada su ti roditelji nešto zabranili?				
9. bio nasilan prema životinjama (udarao ih, bacao ili na druge načine namjerno ozljeđivao)?				
10. bez dopuštenja ušao u nečiju kuću, dvorište ili drugi prostor?				
11. uzeo nešto iz dućana bez plaćanja?				
12. namjerno oštetio ili potrgao predmete koji pripadaju školi ili javnom prostoru (klupe, lampe, prozore, itd.)?				
13. bio u školi pijan ili pod utjecajem marihuane ili drugih droga?				
14. ukrao nešto nekome iz torbe, auta, stana ili slično?				
15. tukao se s vršnjacima?				
16. sudjelovao u nasilju na utakmicama (palio baklje, tukao se, razbijao stolce, bacao predmete na stadion, itd.)?				
17. namjerno zapalio kuću, koš za smeće, garažu ili nešto slično?				
18. pušio marihuanu ili hašiš?				
19. pio pivo ili vino?				
20. uzeo bicikl, motor ili automobil bez dopuštenja?				
21. prijetio nekome ili ozlijedio nekoga kako bi mu oduzeo novac ili neki predmet?				
22. nosio sa sobom neko oružje (nož, pištolj, bokser, palicu, itd.)?				
23. bio poslan na razgovor kod pedagoga / psihologa zbog lošeg ponašanja u školi?				
24. bio toliko glasan u tramvaju ili drugom javnom mjestu da su se ljudi žalili?				
25. uzeo ecstasy ili speed?				
26. sudjelovao u napadu na osobu na temelju njene vjere, rase ili spolne orijentacije (npr. Romi, muslimani, židovi, homoseksualci, itd.)?				
27. udario ili vrijeđao roditelja / roditelje?				
28. bio udaljen s nastave zbog lošeg ponašanja?				
29. gađao ljude kamenjem, bocama ili nečim drugim?				

15. Sljedeća pitanja se odnose na ODRASLE ČLANOVE TVOJE OBITELJI! Tako da Te molimo da ISKLUČIŠ IZ ODGOVORA BRAĆU/SESTRE I DRUGE OSOBE SLIČNIH GODINA.

Potrebno je odgovoriti KOLIKO PUTA Ti se nešto dogodilo u životu, KADA SE PRVI PUTA to dogodilo i TKO je to učinio.

Ukoliko se neki događaj Tebi nije dogodio, označi nikada i preskoči na sljedeće pitanje!

1. Koliko se puta dogodilo da te netko iz obitelji gurnuo ili udario nogom?				
Broj puta?	0 puta (nikada) ☐	1 – 2 puta ☐	3 – 4 puta ☐	5 ili više puta ☐
Kada prvi put?	0 – 6 godina ☐	6 – 10 godina ☐	10 – 14 godina ☐	
Tko je to učinio? (zaokruži sve što se odnosi na tebe)	Majka / Skrbnica ☐	Otac / Skrbnik ☐	Udomitelj / Udomiteljica ☐	Netko drugi u obitelji (baka, stric, teta...) ☐

2. Koliko se puta dogodilo da ti nitko iz obitelji nije pomogao oko škole (domaća zadaća) kada si ih to tražio?				
Broj puta?	0 puta (nikada) ☐	1 – 2 puta ☐	3 – 4 puta ☐	5 ili više puta ☐
Kada prvi put?	0 – 6 godina ☐	6 – 10 godina ☐	10 – 14 godina ☐	
Tko je to učinio? (zaokruži sve što se odnosi na tebe)	Majka / Skrbnica ☐	Otac / Skrbnik ☐	Udomitelj / Udomiteljica ☐	Netko drugi u obitelji (baka, stric, teta...) ☐

3. Koliko se puta dogodilo da te netko iz obitelji davio ili gušio?				
Broj puta?	0 puta (nikada) ☐	1 – 2 puta ☐	3 – 4 puta ☐	5 ili više puta ☐
Kada prvi put?	0 – 6 godina ☐	6 – 10 godina ☐	10 – 14 godina ☐	
Tko je to učinio? (zaokruži sve što se odnosi na tebe)	Majka / Skrbnica ☐	Otac / Skrbnik ☐	Udomitelj / Udomiteljica ☐	Netko drugi u obitelji (baka, stric, teta...) ☐

4. Koliko se puta dogodilo da je netko iz obitelji odbio razgovarati s tobom ili te ignorirao kada ti je razgovor bio potreban?				
Broj puta?	0 puta (nikada) ☐	1 – 2 puta ☐	3 – 4 puta ☐	5 ili više puta ☐
Kada prvi put?	0 – 6 godina ☐	6 – 10 godina ☐	10 – 14 godina ☐	
Tko je to učinio? (zaokruži sve što se odnosi na tebe)	Majka / Skrbnica ☐	Otac / Skrbnik ☐	Udomitelj / Udomiteljica ☐	Netko drugi u obitelji (baka, stric, teta...) ☐

5. Koliko se puta dogodilo da te netko iz obitelji grubo povlačio za uho?				
Broj puta?	0 puta (nikada) ☐	1 – 2 puta ☐	3 – 4 puta ☐	5 ili više puta ☐
Kada prvi put?	0 – 6 godina ☐	6 – 10 godina ☐	10 – 14 godina ☐	
Tko je to učinio? (zaokruži sve što se odnosi na tebe)	Majka / Skrbnica ☐	Otac / Skrbnik ☐	Udomitelj / Udomiteljica ☐	Netko drugi u obitelji (baka, stric, teta...) ☐

6. Koliko se puta dogodilo da te netko iz obitelji namjerno opekao vrućim predmetom?				
Broj puta?	0 puta (nikada) ☐	1 – 2 puta ☐	3 – 4 puta ☐	5 ili više puta ☐
Kada prvi put?	0 – 6 godina ☐	6 – 10 godina ☐	10 – 14 godina ☐	
Tko je to učinio? (zaokruži sve što se odnosi na tebe)	Majka / Skrbnica ☐	Otac / Skrbnik ☐	Udomitelj / Udomiteljica ☐	Netko drugi u obitelji (baka, stric, teta...) ☐

7. Koliko se puta dogodilo da si se osjećao kao da te nitko kod kuće ne voli?				
Broj puta?	0 puta (nikada) ☐	1 – 2 puta ☐	3 – 4 puta ☐	5 ili više puta ☐
Kada prvi put?	0 – 6 godina ☐	6 – 10 godina ☐	10 – 14 godina ☐	
Tko je to učinio? (zaokruži sve što se odnosi na tebe)	Majka / Skrbnica ☐	Otac / Skrbnik ☐	Udomitelj / Udomiteljica ☐	Netko drugi u obitelji (baka, stric, teta...) ☐

8. Koliko se puta dogodilo da te netko iz obitelji udario šakom u glavu?				
Broj puta?	0 puta (nikada) ☐	1 – 2 puta ☐	3 – 4 puta ☐	5 ili više puta ☐
Kada prvi put?	0 – 6 godina ☐	6 – 10 godina ☐	10 – 14 godina ☐	
Tko je to učinio? (zaokruži sve što se odnosi na tebe)	Majka / Skrbnica ☐	Otac / Skrbnik ☐	Udomitelj / Udomiteljica ☐	Netko drugi u obitelji (baka, stric, teta...) ☐

9. Koliko se puta dogodilo da te netko iz obitelji uspoređivao s drugom djecom kako bi te povrijedio?				
Broj puta?	0 puta (nikada) ☐	1 – 2 puta ☐	3 – 4 puta ☐	5 ili više puta ☐
Kada prvi put?	0 – 6 godina ☐	6 – 10 godina ☐	10 – 14 godina ☐	
Tko je to učinio? (zaokruži sve što se odnosi na tebe)	Majka / Skrbnica ☐	Otac / Skrbnik ☐	Udomitelj / Udomiteljica ☐	Netko drugi u obitelji (baka, stric, teta...) ☐

10. Koliko se puta dogodilo da te netko iz obitelji namjerno udario predmetom (remen, štap, šiba, itd.) po nekom dijelu tijela?				
Broj puta?	0 puta (nikada) ☐	1 – 2 puta ☐	3 – 4 puta ☐	5 ili više puta ☐
Kada prvi put?	0 – 6 godina ☐	6 – 10 godina ☐	10 – 14 godina ☐	
Tko je to učinio? (zaokruži sve što se odnosi na tebe)	Majka / Skrbnica ☐	Otac / Skrbnik ☐	Udomitelj / Udomiteljica ☐	Netko drugi u obitelji (baka, stric, teta...) ☐

11. Koliko se puta dogodilo da te netko iz obitelji agresivno vrijeđao ili proklinjao?				
Broj puta?	0 puta (nikada) ☐	1 – 2 puta ☐	3 – 4 puta ☐	5 ili više puta ☐
Kada prvi put?	0 – 6 godina ☐	6 – 10 godina ☐	10 – 14 godina ☐	
Tko je to učinio? (zaokruži sve što se odnosi na tebe)	Majka / Skrbnica ☐	Otac / Skrbnik ☐	Udomitelj / Udomiteljica ☐	Netko drugi u obitelji (baka, stric, teta...) ☐

12. Koliko se puta dogodilo da se nitko iz obitelji nije za tebe brinuo kada si bio bolestan ili ozlijeđen? (Nije te odveo liječniku ili ti dao lijekove iako si to trebao)				
Broj puta?	0 puta (nikada) ☐	1 – 2 puta ☐	3 – 4 puta ☐	5 ili više puta ☐
Kada prvi put?	0 – 6 godina ☐	6 – 10 godina ☐	10 – 14 godina ☐	
Tko je to učinio? (zaokruži sve što se odnosi na tebe)	Majka / Skrbnica ☐	Otac / Skrbnik ☐	Udomitelj / Udomiteljica ☐	Netko drugi u obitelji (baka, stric, teta...) ☐

13. Koliko se puta dogodilo da ti je netko iz obitelji rekao kako bi želio da si mrtav ili da se nikada nisi rodio?				
Broj puta?	0 puta (nikada) ☐	1 – 2 puta ☐	3 – 4 puta ☐	5 ili više puta ☐
Kada prvi put?	0 – 6 godina ☐	6 – 10 godina ☐	10 – 14 godina ☐	
Tko je to učinio? (zaokruži sve što se odnosi na tebe)	Majka / Skrbnica ☐	Otac / Skrbnik ☐	Udomitelj / Udomiteljica ☐	Netko drugi u obitelji (baka, stric, teta...) ☐

14. Koliko se puta dogodilo da si se osjećao zanemareno kod kuće?				
Broj puta?	0 puta (nikada) ☐	1 – 2 puta ☐	3 – 4 puta ☐	5 ili više puta ☐
Kada prvi put?	0 – 6 godina ☐	6 – 10 godina ☐	10 – 14 godina ☐	
Tko je to učinio? (zaokruži sve što se odnosi na tebe)	Majka / Skrbnica ☐	Otac / Skrbnik ☐	Udomitelj / Udomiteljica ☐	Netko drugi u obitelji (baka, stric, teta...) ☐

15. Koliko se puta dogodilo da ti netko u obitelji nije kupio nešto što si htio?				
Broj puta?	0 puta (nikada) ☐	1 – 2 puta ☐	3 – 4 puta ☐	5 ili više puta ☐
Kada prvi put?	0 – 6 godina ☐	6 – 10 godina ☐	10 – 14 godina ☐	
Tko je to učinio? (zaokruži sve što se odnosi na tebe)	Majka / Skrbnica ☐	Otac / Skrbnik ☐	Udomitelj / Udomiteljica ☐	Netko drugi u obitelji (baka, stric, teta...) ☐

16. Koliko se puta dogodilo da te netko iz obitelji ošamario?				
Broj puta?	0 puta (nikada) ☐	1 – 2 puta ☐	3 – 4 puta ☐	5 ili više puta ☐
Kada prvi put?	0 – 6 godina ☐	6 – 10 godina ☐	10 – 14 godina ☐	
Tko je to učinio? (zaokruži sve što se odnosi na tebe)	Majka / Skrbnica ☐	Otac / Skrbnik ☐	Udomitelj / Udomiteljica ☐	Netko drugi u obitelji (baka, stric, teta...) ☐

17. Koliko se puta dogodilo da te je netko namjerno zaključao u kući ili izvan kuće?				
Broj puta?	0 puta (nikada) ☐	1 – 2 puta ☐	3 – 4 puta ☐	5 ili više puta ☐
Kada prvi put?	0 – 6 godina ☐	6 – 10 godina ☐	10 – 14 godina ☐	
Tko je to učinio? (zaokruži sve što se odnosi na tebe)	Majka / Skrbnica ☐	Otac / Skrbnik ☐	Udomitelj / Udomiteljica ☐	Netko drugi u obitelji (baka, stric, teta...) ☐

18. Koliko se puta dogodilo da ti je netko iz obitelji prijetio da će te izbaciti iz kuće ili da će te ostaviti?				
Broj puta?	0 puta (nikada) ☐	1 – 2 puta ☐	3 – 4 puta ☐	5 ili više puta ☐
Kada prvi put?	0 – 6 godina ☐	6 – 10 godina ☐	10 – 14 godina ☐	
Tko je to učinio? (zaokruži sve što se odnosi na tebe)	Majka / Skrbnica ☐	Otac / Skrbnik ☐	Udomitelj / Udomiteljica ☐	Netko drugi u obitelji (baka, stric, teta...) ☐

19. Koliko se puta dogodilo da ti je netko iz obitelji prijetio nožem ili pištoljem?				
Broj puta?	0 puta (nikada) ☐	1 – 2 puta ☐	3 – 4 puta ☐	5 ili više puta ☐
Kada prvi put?	0 – 6 godina ☐	6 – 10 godina ☐	10 – 14 godina ☐	
Tko je to učinio? (zaokruži sve što se odnosi na tebe)	Majka / Skrbnica ☐	Otac / Skrbnik ☐	Udomitelj / Udomiteljica ☐	Netko drugi u obitelji (baka, stric, teta...) ☐

20. Koliko se puta dogodilo da doma nisi imao dovoljno hrane i da si dulje vrijeme bio gladan?				
Broj puta?	0 puta (nikada) ☐	1 – 2 puta ☐	3 – 4 puta ☐	5 ili više puta ☐
Kada prvi put?	0 – 6 godina ☐	6 – 10 godina ☐	10 – 14 godina ☐	
Tko je to učinio? (zaokruži sve što se odnosi na tebe)	Majka / Skrbnica ☐	Otac / Skrbnik ☐	Udomitelj / Udomiteljica ☐	Netko drugi u obitelji (baka, stric, teta...) ☐

21. Koliko se puta dogodilo da ti je netko u obitelji zabranio večernji izlazak?				
Broj puta?	0 puta (nikada) ☐	1 – 2 puta ☐	3 – 4 puta ☐	5 ili više puta ☐
Kada prvi put?	0 – 6 godina ☐	6 – 10 godina ☐	10 – 14 godina ☐	
Tko je to učinio? (zaokruži sve što se odnosi na tebe)	Majka / Skrbnica ☐	Otac / Skrbnik ☐	Udomitelj / Udomiteljica ☐	Netko drugi u obitelji (baka, stric, teta...) ☐

22. Koliko se puta dogodilo da se netko iz obitelji agresivno derao ili vikao na tebe?				
Broj puta?	0 puta (nikada) ☐	1 – 2 puta ☐	3 – 4 puta ☐	5 ili više puta ☐
Kada prvi put?	0 – 6 godina ☐	6 – 10 godina ☐	10 – 14 godina ☐	
Tko je to učinio? (zaokruži sve što se odnosi na tebe)	Majka / Skrbnica ☐	Otac / Skrbnik ☐	Udomitelj / Udomiteljica ☐	Netko drugi u obitelji (baka, stric, teta...) ☐

23. Koliko se puta dogodilo da te netko iz obitelji namjerno porezao oštrim predmetom?				
Broj puta?	0 puta (nikada) ☐	1 – 2 puta ☐	3 – 4 puta ☐	5 ili više puta ☐
Kada prvi put?	0 – 6 godina ☐	6 – 10 godina ☐	10 – 14 godina ☐	
Tko je to učinio? (zaokruži sve što se odnosi na tebe)	Majka / Skrbnica ☐	Otac / Skrbnik ☐	Udomitelj / Udomiteljica ☐	Netko drugi u obitelji (baka, stric, teta...) ☐

24. Koliko se puta dogodilo da te netko iz obitelji namjerno čupao za kosu?				
Broj puta?	0 puta (nikada) ☐	1 – 2 puta ☐	3 – 4 puta ☐	5 ili više puta ☐
Kada prvi put?	0 – 6 godina ☐	6 – 10 godina ☐	10 – 14 godina ☐	
Tko je to učinio? (zaokruži sve što se odnosi na tebe)	Majka / Skrbnica ☐	Otac / Skrbnik ☐	Udomitelj / Udomiteljica ☐	Netko drugi u obitelji (baka, stric, teta...) ☐

Zahvaljujemo Ti na suradnji!!! ☺ ☺ ☺